

2016/6 • XXIII. évf. 6. szám

Ára: 600 Ft

FOLK MAGAZIN

Közúti híd a Tiszán. Szolnok, 1900. (FORTEPAN / Magyar Földrajzi Múzeum / Erdélyi Mór cége)

A TARTALOMBÓL:

7. „Górale, górale”...
Molnár Péter
8. Vonós népzenei hagyományaink IV.
Virágvölgyi Márta
10. SZÉKI TÖRTÉNETEK
A forrószegei táncon – I.
Kocsis Rózi
JUHOS KISS SÁNDOR ROVATA
14. Falvak ízei... (Tükrös 30)
Szász József Árpád
16. TALLÓZÓ – Az első gyűjtőutak
Maácz László
18. Zerkula János a gyimesi
lakodalomról
Szávai József
20. Az önismeret fesztiválja
Kutszegi Csaba
23. ... a Magyar Földrajzi Múzeum
Grozdits Károly
25. FOTÓGALÉRIA
Erdélyi Mór cége fotói
30. A szamosújvári Líceum...
Juhos-Kiss János
33. Migráns blues
Végső Zoltán
34. A Bihari Kínában
Boross Sándor
36. MAGTÁR – „Látom életemet...” – II.
Simó Márton – Széki Soós János
40. DOKUMENTUMOK A BUKOVINAI
SZÉKELYEKRŐL: Betelepítések,
kitelepipítések (1945–1948)
Kóka Rozália sorozata – V. rész
44. Ha ő nem lett volna... – II.
Kiss Ferenc
47. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
A erdélyi örmények kulináris
hagyományai – II. rész
Juhász Katalin
50. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Magyar nóta, operett, népzene

Beszélgetés Eredics Gáborral

A folkMAGazinban viszonylag ritkán kerül terítékre a magyar nóta, s még ennél is ritkábban a nótarádióként „megbélyegzett” Dankó Rádió, amelyre hirtelenjében azért lettünk kíváncsiak, mert az adó csatornaigazgatói székét Eredics Gábor kapta. Komolyzenei és népzenei elköteleződéseinek ismeretében, eddig is sokszínű tevékenységét figyelve, amelyben jól megfér a zenekarvezetés, az oktatás, a kiadványszerkesztés és a fesztiválszervezés mellett még számtalan dolog, első hallásra meghökkentőnek tűnik az új poszt.

– Azt szeretném, ha végigtekintenénk eddigi pályádon, s közben megpróbálnánk feltérképezni, hogy milyen zenei hatások alakítottak téged.

– Négyen vagyunk fűtestvérek, és amikor Pomázon egy fővárosi zeneoktatói munkaközösség keretei között elindult a zeneoktatás, akkor a szüleink mind a négyünket beíraták. Józsi, a legidősebb bátyám már kicsit túlkoros, majdnem katonakorú volt, de mi, többiek, Kálmán, Tibor és én időben voltunk. Józsi hamar abbahagyta, de mi kitaróan jártunk zongoraórára Irénke nénihez, Schmidt Jánosnéhoz, aki régi zenészcsaládból származott. A vizsgáinkon olyan fontos személyek is megjelentek, mint Komjáthy Aladárné Manyi néni, a munkaközösség vezetője, aki emlékeim szerint megszólalásig emlékeztetett Fischer Annie-ra. Manyi néni nagyszerű zongoratanárnő volt. Később, amikor a szentendrei zeneiskola kihelyezett tagozata megnyílt Pomázon, Manyi néni akkor is vissza-visszajárt, és hivatalos kapcsolat nélkül is figyelt ránk.

Amikor Bartók Szonatináját kellett egy versenyre megtanulnom, akkor azt az első hangtól az utolsóig Manyi néni tanította meg nekem. Emiatt bejártam hozzá Pestre, valahol a Visegrádi utca környékén volt a lakása... Már a bejárás is nagy élmény volt, egy ilyen formátumú zenésztől tanulni pedig tényleg csoda. Egyszer korábban érkeztem, egy fiatal srác zongorázott káprázatosan. Kérdésemre Manyi néni azt mondta, hogy a darab nehéz lenne nekem, de a fiúcska nevét megjegyezhetem: Schiff Andrisnak hívták.

– Te pedig minden mást félretéve szorgalmasan gyakoroltál?

– Azért egy fiúgyereknél a gyakorlás első sorban közvetlenül a zongoraórák előtt történik, amikor a lelkiismeret megszólal. Ezzel együtt is jól ment a zongorázás. Jellemző, hogy egyszer Manyi néni megkérdezte, milyen darabokat szeretek játszani, akkor, gyerekfejjel azt mondtam, hogy „Bachot és Bartókot nem, de a többit igen”. Ez azért

is érdekes, mert később Bartókot rengeteget játszottam, Bachot pedig még többet. Akkor még nyilván az volt fő szempontom, hogy ez a két szerző több gyakorlást igényelt annál, mint amit egy kölyök szívesen vállal. Hozzátartozik, hogy ebben az időben még egyáltalán nem szándékoztam zenésznek lenni, iskolát is ennek tudatában választottam.

A bátyáim Szentendrére, a Ferences Gimnáziumba jártak, de én olyan iskolát kerestem, ahol erős a kémiaoktatás, mert kémikus akartam lenni. Óbudán, az akkor éppen Martos Flórától elnevezett gimnázium pont ilyen volt. Teljesen biztos voltam abban, hogy kémikus leszek. Volt egy tanárom, Rátonyi tanárnő, aki az általános iskolában földrajtot tanított, ő „érdekesnek” nevezte a választásomat, mert számára inkább humán beállítottságúnak tüntem. Hosszú távon neki lett igaza. Ezzel együtt jó választás volt az óbudai gimnázium, mert kivételes tanáraim voltak, például Ritoók Zsigmond tanította a latint és a történelmet.

– És a zene?

– Menet közben Pomázon létrejött egy fúvós zenekar, amit egy szeniális tanár, Papp Tibor vezetett. Bár eredetileg oboista volt, a szentendrei zeneiskolában az összes fúvóst ő tanította. Pomáz soknemzetiségű település, ahol együtt élnek svábok, szlovákok, magyarok, cigányok és szerbek, talán ezért volt jó választás a fúvós zenekar. A repertoáron népzenei feldolgozások mellett klasszikus átíratok is szerepeltek, például Ránki György operájából, a Pomádé király új ruhájából játszottuk a Munkában a szemfényvesztők című tételt, aminek nagy sikere volt. Még egy karnagy konferenciára is elvittek minket. Tibor bácsi úgy hangszerelt, hogy mindegyikünket jól ismert vagy tanított, és tisztában volt a képességeinkkel. Mindig olyan szöveget írt, amit az adott gyerek kapaszkodva, de el tudott játszani. Kellott dolgozni vele, de a feladat nem volt lehetetlen, így aztán a sikerélményt is megtapasztalhattuk. A zenekar tíz évig működött.

Címlap: Hortobágyi csikós, 1908. (FORTEPAN / Magyar Földrajzi Múzeum / Erdélyi Mór cége)

dött, jórészt pomázi és szentendrei fiatalokból állt, szinte mindannyian zenészek lettünk. A magas szintű megszólalás egyik titka, hogy a hangszerelések briliánsak, szellősebbek voltak, mint ami akkoriban szokásban volt, igazi kamarazenélésre adtak lehetőséget.

Ez a zenekar nagyban hozzájárult ahhoz, hogy átértékeltem a pályámra vonatkozó elképzeléseimet. Tibor bácsi biztatott minket, Kálmánt, Borbély Misit és engem is, hogy tehetségesek vagyunk, legyünk zenészek. Úgy éreztük, hogy ez nem csak mézesmadzag, hanem felelősségteljes kijelentés, amire lehet alapozni, sőt talán kötelesség is. A zenekarban a tíz év alatt megfordultunk nagyjából huszonöten, és abból legalább húsz zenész lett. Bennem régóta élt erős vonzódás az orgonához...

– *Azért ez nem magától értetődő abban a korban egy Pest környéki faluban.*

– Édesapám énekelt a Szent Cecília Kórusban, és voltak úgynevezett zenei áhítatok, ahol közről figyeltem az orgonát. Amin minden botcsinálta orgonista átesik, én is elhatároztam, megtanulom a d-moll Toccat-t. Megvettem a kottát, a kántor segítette beírni a pedálrendet, és emlékszem az élményre, ahogyan megszólalt a kezeim alatt a hangszer. Így utólag úgy tűnik, hogy a fúvós hangzás vonzott engem, de a zongorista előéletem miatt a klaviatúrát ismerem. Ahol a kettő összetalálkozik, az pedig az orgona.

A budapesti konzervatóriumban, a Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskola orgona-zeneszerzés tanszakán folytattam 1973 és '77 között. A szakpár jó volt, hiszen nem csak zeneelméletet tanultunk, kellett stílusgyakorlatokat is alkotni. Az, hogy Mozart-stílusban egy szonáta tételt kellett hozni az órára, lehetőséget adott arra, hogy az ember beleírja saját magát. Itt is szerencsém volt a tanárokkal, az orgonát Virágh Endre, az orgonaismeretet Lehotka Gábor, a szolfézst Sipos Éva néni oktatta. Kertész Lajos bácsi tanította a zongorát. Vele az utóbbi időben vagyok szoros kapcsolatban, amióta Szentendrére költözött. Sokszor összefutunk mostanában, de emlékszem, egyszer Halmos Bélával meglátogattuk keszthelyi otthonában is. Mi Halmost mindig úgy szólítottuk tréfásan, hogy „Béla bá”, de Lajos bácsinak ő „Öcsi” volt. A tanárok közül fontos megemlítenem, a zeneszerzést tanító Kocsár Miklóst, aki a folkmozgalom tagjai előtt sem ismeretlen. Tőle is sokat tanultam, már csak azért is, mert háromfős volt az osztály, így nem nagyon lehetett megúszni a beszámolókat. Az akkori konzis rendszerben az is fontos, hogy nagyon sok növendék-hangverseny volt, egy félévben akár három-négy is. Szép, de mun-

kás időszak volt: a Virágh tanár úr által követelt színvonalhoz átlagban napi hét-nyolc órát kellett gyakorolni. Itt kellett átértékelnem azt, amit évekkorábban Manyi néni nek mondottam. Bach egészen közel került hozzám, és ez azóta is így van. Akkor is, ha már nem vagyok alkalmas arra, hogy leüljek az orgona elé.

– *Nem vagy alkalmas?*

– Néhány évtizede volt egy balesetem, és azóta nem nagyon ültem orgonához. Kár volt arra várni, hogy majd, ha jól működik a kezem, akkor visszaülök a hangszerhez. Szerencsére a népi hangszerekkel nem így tettem, hanem a lehetőségeimet figyelembe véve gyakoroltam a gyógyulás idején is. Ha lehetett, akkor más ujjrendet használtam, vagy kihagytam a rossz ujjamat. Aztán, amikor már jól működött, akkor vissza tudtam hozni azt a technikai szintet, ami korábban volt. Orgonán és zongorán ez elmaradt. Annyit tudok, amennyi az oktatáshoz kell, de a régi színvonal visszahozásához egy nagyon hosszú és nyugalmas nyugdíjas időszak kellene.

– *Mikor, hol kezdődött a „népzenei fordulat”?*

– A fúvószenekar már közelített minket, hiszen ott már sok olyasmit játszottunk, ami

a népzenehez köthető: szerb kolót, sváb és szlovák zenét... Aztán ennél konkrétan akkor jelentkezett a népzene, amikor a megboldogult Nyári Iván, aki a Vujicsics együttes előzményének számító zenekarnak alapító tagja volt, bejött egy fúvós próbára. Ő szerb fúvós, és ügyes harmonikás volt, a nemzetiségi táncegyüttes zenekarában játszott. Egyik vasárnap történt, hogy ő és a papája bejöttek a próbánkra, zenészeket „kölcsonkérni” a fúvós zenekarból. Én akkor még nem mentem, hiszen harmonikásuk volt, de a bátyám, aki egyébként harsonázott, átment bögözni, mert neki minden hangszerre ráállt a keze. Aztán a következő próbára kiderült, hogy két harmonika is jól elfér, és akkor már mentem én is. Megtanultunk egy csomó repertoár-darabot, ami a táncosoknak kellett, és mellette sok helyi szerb dalt is. A dalokat hagyományos módon, hallás után sajátítottuk el. Izgalmas volt, hogy nem kottából játszunk, ez számunkra szabadságot jelentett, miközben persze benne van a kötöttség: kanyaríthatom a zenét így is, úgy is, de amúgy már nem. Jó volt az is, hogy közvetlen zenei funkciót láthattunk el, hiszen táncoltak a zenénkre. Aztán lassan már a szerb bálokon is mi muzsikáltunk.

– *De ez még mindig „csak” egy táncegyüttes kísérőzenekara...*

– Akkoriban gyakori volt, hogy amíg a táncosok átöltöznek, addig a zenekar bemegy a színpadra, és húzza... az időt. Mindig kilógott a lóláb, hiszen a zenekar feladata az idő kitöltése volt, amit mi méltatlannak éreztünk. Ezért megcsináltuk rendszeresen ezeket a számokat, és egy baranyai turnén már nagy sikerünk volt. A felsőlőszentmártoni fellépésen úgy tűnt, hogy a zenekarnak nagyobb sikere van, mint a táncosoknak. Felfogtuk, hogy jó úton járunk, nem nagyon „berhelünk” bele a zenébe, csak használtuk az ízlésünket. Közben külön-külön és együtt is egyre több hangszerezen szereztünk rutint, és már sajátunknak éreztük a zenét. Persze, ehhez kellett, hogy találkozzunk Vujicsics Tihamérral. Sajnos ez csak rövid kapcsolat lehetett, amikor szárba szökkenhetett volna az együttműködés, ő akkor [1975-ben] indult el Damaszkuszba, hogy a Rákóczi-induló motívumait kutassa. A repülőgép, a Malév 240-es járata lezuhant, később tudtuk meg, hogy valószínűleg lelőtték. A természetesen, ahol rengetegen voltak, Vargyas Lajos mondta a búcsúztatót. Legutoljára a budakalászi szerb búcsúban voltunk együtt, ahol – mert minket akkor a duda érdekelt – mindenféle hangszereken, hegedűn, harmonikán, furulyán mutatott dudautánzás.

– *Miért pont a duda?*

– Akkoriban már voltak táncházak Budapesten, és Nyikos Pisti hívott minket a

Közház táncházába, ahol a Mákvirág játszott akkoriban. Mi tartottunk egy bemutatót a Pest környéki szerb táncokból, ami annyira tetszett, hogy következő héten is elhívták a zenekart. Aztán ebből tíz év lett. Közben eljutottunk Székre is, mint „zarándokok”. Vittünk például kásadarálót Ádám Istvánnak, cserébe egy kontráért... Ahogy beindult a mozgalom, úgy egyre több lett az információ és a tanulnivaló is. Megfogott minket Bársony Mihály bácsi tekerőjátéka, csodáltuk a hangszerét. De az is megessett, hogy vettünk egy szitárt, mert valaki bevitt egyet a Kosmosz Ipari Szövetkezet hangszerboltjába. Nagyon érdekelt minket a különböző hangzások. Engem akkor kezdett foglalkoztatni a duda. Sárosi Bálint könyve a népi hangszerekről stencilezve megvásárolható volt a Népművelési Intézetben, Martin György könyvét is be lehetett szerezni, a hangzó mellékleteket Erdődi Gyuri bácsi játszotta ki magnószalagra. Sárosi könyvében volt egy mondat, valahogy úgy szólt, hogy „a magyar néphagyományból gyakorlatilag kivesszettek tekinthető a duda, néhány kiöregedett dudástól eltekintve”. Ez szíven ütött minket. Ha mi nem állunk neki, akkor ez a tudás elvesz örökre? Persze, addigra már láttuk, hogy mindent egyszerre nem lehet csinálni. Egyre inkább

egyértelművé vált, hogy Pomázon nekünk nem székit kell játszunk, hiszen itt van egy élő szerb hagyomány.

– *Voltak szerb, vagy legalább délszláv gyökereitek?*

– Szerbül Ivánon és Miroszlávon kívül nem beszélt egyikünk sem, de gyorsan felfedeztük, hogy a nagymamát úgy hívják, hogy Milosevits Júlianna, és az ő nagypapája még szerb pópa volt Csobánkán. Ráadásul az Eredics név meg egy vélhetőleg régen elmagyarosodott Vas megyei, ölbői, horvát gyökerű családot takar. Ilyen típusú délszláv kapcsolatokat a többi zenekari tag is fel tudott mutatni, és ez is segítette az elköteleződést. Aztán jött a Ki Mít Tud?, amin nem is akartunk indulni, de kiderült, hogy lesz népzenei kategória. Ezen végigmasírozunk, úgy, hogy egyáltalán nem bíztunk a sikerben. Már a középdöntőre készültünk, amikor felmerült, hogy „mi lesz, ha továbbjutunk?”. A középdöntő és a döntő között csak egy hét volt, s amikor erre rájöttünk, akkor azonnal elkezdtünk a Kalino oron dolgozni. Amire szükség is volt, hiszen a kategória győzteseként zártuk a versenyt.

– *Mit hozott a győzelem?*

– Nagy ismertséget, sok koncertet és az Országos Filharmonia működési engedélyét. Olyan koncertlehetőségekhez jutottunk, amik lehetővé tették, hogy a szélesebb közönség is megismerje a zenénket. Közben én lekerültem Pécsre, ahol megint csak közelebb jutottam a délszláv hagyományanyaghoz. A pécsi rádiónál fantasztikus kincsekre lehetett lelni, és volt olyan rádiós, Filakovity Bránkó, aki olyan hangfelvételeket küldött, amelyek teljesen lázba hoztak minket.

– *Miért kerültél Pécsre?*

– Abban az évben, amikor végeztem a konzervatóriumban, a Zeneakadémián nem volt felvétel orgona szakra. Ráadásul közben a katonaság is ott lógott a fejem fölött, és folyamatos halasztásokkal tudtam csak civilben tanulni. A bátyám például a zenei érettségijét úgy tette le, hogy a néphadsereg kiengette vizsgáznia. A népzene adta az indítást, hogy Pécsre jelentkeztem ének-zene-népművelés szakra. Volt még ilyen Szombathelyen is, de a délszláv zene miatt Pécsre választottam, ami jó döntés volt, hiszen a pécsi Baranya Táncgyűttes zenekarába azonnal be tudtam állni. Az egész közeg nagyon inspiráló volt, akkor ismerkedtem meg Szabó Zolival is, és ott volt a már említett rádió-archívum, amiben akadt például olyan tekercs, amihez nem volt adat, s amiről kiderült, hogy Joca Mimika – neves bácskai primás – egyik gramofonfelvételét tartalmazza. Ezt azóta is repertoáron tartjuk. – *Az archívumok feltűrése-feltárása majdnem olyan, mint egy gyűjtőt.*

– Juhász Zoli, Vavrincez Andris vagy Fekete Antal „Puma” elsősorban terepen gyűjtöttek, mi inkább az archívum-kutatásban jeleskedtünk, és olyan anyagokat ástunk elő, amelyek megtermékenyítően hatottak a zenénkire. Persze, közben a katonaságot sem lehetett kikerülni. Volt olyan időszak, amikor a zenekarból hárman is katonák voltunk. Ha a jó oldalát nézzük, ami utólag valahogy könnyebb, ez segítette a sokoldalúságunkat, hiszen gyakran kényszerültünk arra, hogy egymást helyettesítsük.

A pécsi évek után visszatérve a főváros vonzáskörzetébe, a Népművelési Intézetnek lettem munkatársa. Húsz évet töltöttem ott, és zenei szempontból is sokat tanultam. Szakmai bizottságokban, zsűrizéseken, népzenei minősítőkon nagy egyéniségekkel lehetett egy asztalnál ülni. Megtiszteltetés és tanulási lehetőség is volt egyszerre Pesovár Ernő, Petrovics Emil vagy Vargyas Lajos után megszólalni egy zsűriben. Ezek jó kihívások voltak, tényleg rengeteget lehetett tanulni tőlük.

– *Egy ilyen zsűri-szituáció nem lehet mindig kellemes...*

– Volt olyan fesztivál, ahol a zsűri majdnem olyan hatalommal ruházta fel a résztvevőket által, mint az inkvizíció. Na, azt nem szerettem. Én mindig úgy tekintettem magamra, mint egy olyan kollégára, aki véleményt alkot, és ezt meg is kell fogalmaznia. Sose gondoltam, hogy nálam lenne a bölcsek köve, de bíztam abban, hogy az ízlésem és a tudásom elegendő ahhoz, hogy olyan véleményt mondjak, amit érdemes meghallgatni, amivel segíteni tudok. Ez az út akkor teljesedett ki, amikor szembesültünk azokkal, hogy ezt tanítani is kell, mert a nyári táborok – bármennyire fontosak és jók, de – nem elégségesek. Erre már voltak törekvések, Béres János előttünk járt ezen az úton, de azért még sok minden nem volt megoldva. Ráadásul az Óbudai Népzenei Iskola, mint egyetlen példa, nem tudta, nem is akarhatta lefedni az országot. A Népművelési Intézetben indítottunk egy népzenei kiadványsorozatot, aminek én voltam a sorozatszerkesztője, kitalálója, kezdeményezője és gazdája. Ez volt a Népzenei Füzetek sorozat, amiben kísérleti népihangszer-iskolák, példatárak és elméleti munkák is megjelentek. Közben néptáncosokat is tanítottam népzeneismeretre, és egyre jobban belemerültem a pedagógiai munkába a felnőttoktatás szintjén is. A hangszeriskolák és példatárak szolid körülmények között születtek, de végül nagy jelentőségük lett. Ezekben a legnagyobb újdonságot a hangzó melléklet jelentette, hiszen az olvasható kottával együtt használva ma is jól tud „üzemelni”. Azt hiszem, ez a kiadványsorozat is so-

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNCHÁZ ALAPÍTVÁNY
FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG

1011 Budapest,
Szilágyi Dezső tér 6. I. em.
Tel.: (1)-214-3521

Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 21.

Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA
1061 Budapest, Andrássy út 45.

Tel.: (1)-322-1645

KALÁKA ZENEBOLT
Bp., V. ker., Deák Ferenc tér 4.

Tel.: (1)-267-5331

A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.

Tel.: (1)-351-3341

MESTERPORTA
1011 Budapest, Corvin tér 7.

Tel.: (70)-244-8432

kat tett hozzá ahhoz, amit táncházmozgalomnak, LFZE Népzene Tanszéknek hívnak. Egy időben, a kilencvenes évek elején a Magyar Rádiónál is dolgoztam mint szerkesztő, közben pedig meg tapasztalhattam a kisebb rádióadóknál uralkodó oldottabb légkört is. Külföldi turnéinkon nagy élményünk volt, hogy amikor a zenekarral egy fesztiválhelyszínhez közeledtünk, már fogni lehetett az autóban a fesztivál saját rádióadóját. Így megérkezni egy fesztiválra egészen más érzés! Az ilyen tapasztalatok sok érdekes kezdeményezést indítottak el. Akkoriban Szentendrén dolgoztam mint zenei referens a Művelődési Központban. Csináltunk egy Vujicsics Fesztivált, aminek volt egy négy napig élő saját rádióadója.

Persze, ehhez kellett az is, hogy akkoriban részt vettem a Civil Rádió zenei arculatának létrehozásában. A „királyi” rádióban a precizitás és az előretervezés volt az érdekes, a közösségi rádiónál pedig a szabadság és fesztelenség adta azt a sajátos hangulatot, ami megfogott. Innen ered, hogy Szentendrén is alapítottunk közösségi rádiót, ami napközben sugározhatott Duna Rádió néven (éjszaka ezt a sávot használta a Pilis Rádió, ami kereskedelmi adóként működött). A rádió igyekezett mindennel foglalkozni, ami azon a környéken fontos, figyeltünk arra, hogy több nemzetiség és több vallás él együtt Szentendrén és a környéken, s amikor erre alkalom adódott, akkor foglalkoztunk az ünnepeikkel is. Amikor a rádió elkezdett üzleti alapon működni, akkor úgy döntöttem, hogy ezzel már nem tudok azonosulni.

A múlt század utolsó évtizedében a következő nagy nekirugaszkodás az oktatás volt. A budakalászi kihelyezett zeneiskolai tagozatból kellett önálló iskolát formálni. Óriási lehetőségként itt megvalósíthattam a klasszikus és népzene egymást gazdagító oktatási gyakorlatát valós körülmények között. Azt addigra már többen is láttuk, hogy országos népzeneiskolai hálózatot felépíteni nincs lehetőség, s bár itt-ott feltűnik a zeneiskolákban a népzene, azért mindig alárendelt szerepben marad. Sok helyen, tisztelet a kivételnek, egyfajta elfekvőként működött a népzenei tagozat, azok tanulhattak népzene nélkül, akik nem fértek be valamelyik klasszikus szakra, de elküldeni nem akarták őket a normatív támogatás miatt.

– *Budakalászon sikerült másik modellt működtetni?*

– Budakalászon tényleg az történt, hogy a klasszikus zene és a népzene egymást gazdagító egysége jött létre. Tizenöt évig vezettem az iskolát, és ma is büszke vagyok arra, amit ott sikerült létrehozni. Talán jelent valamit, ha azt mondom, hogy a Söndörgő együttes

onnan került ki, de van olyan csembalista és orgonista, aki régebben ott tanult, és éppen most nyert meg egy versenyt Németországban. Budakalászon nem „szegény rokon” a népzene, elfogadták, mint a klasszikus zene partnerét. Sőt, amikor nehéz helyzet adódott, akkor nagyon szép kiállást tanúsítottak a klasszikus zenészek. Azóta is, ha egy kis szeretetre van szükségem, akkor benézek a budakalászi zeneiskolába. Ma is örömmel veszek részt a rendezvényeiken, mert látom, hogy továbbra is érvényesül az az értékrend, amit akkor megalapoztunk. Ez az iskola volt az előfutára néhány tanszéknek a váci konzervatóriumban, ahol én a pengetős szakírány létrejötténél bábáskodtam.

Ezek voltak azok a kísérletek, amelyek bebizonyították azt, hogy meg kell alapítani a Népzenei Tanszékét, és ezt nem lehet máshol, mint a Zeneakadémián. Ennek a létrejötte talán külön kötetet is megérdemelne, és egyszer majd erre is szükség lesz, mert sok téves információ kering az idén tízéves tanszék létrejöttéről, alapításáról. Az elmúlt évtized bizonyította, hogy jó volt a stratégia, aminek mentén a Zeneakadémia be tudta fogadni a népzeneét. Az, hogy ma abban a Semmelweis utcai teremben beszélgetünk, ahol én egykor felvételiztem, nekem sokat jelent. Tartottam egy előadást, aminek az volt a címe, hogy a „Táncházmozgalom harmincéves útja a Liszt Ferenc tér 1-ből a Liszt Ferenc tér 8-ba”. Térben rövid, de időben hosszú és rögzös út vezetett az első táncházról, a könyvklubtól a tér másik oldalán álló Zeneakadémiáig. Most már a teljes tanszaki kínálat meglesz, ha a népi harmonika akkreditációja is befejeződik. Úgy érzem, hogy a Zeneakadémia nem csak el- és befogadott minket, de büszke is ránk.

– *Ezzel gyakorlatilag el is jutottunk napjainkig, s bár látom, ahogy egymásra épülnek a különbözőnek tűnő „zenei ügyek”, mégsem kézenfekvő, hogyan jutunk el a Dankó Rádióig. Bevallom, nincs sok ismeretem, de én valahogy úgy képelem, hogy ez az adó a „Jó ebédhez szól a nóta” című régi rádióműsor kiterjesztett változata...*

– Felkérésként kaptam, hogy vállaljam el a Dankó Rádió csatornaigazgatói teendőit. Én gondolkodási időt kértem, és azt sem rejtettem véka alá, hogy az adót korábban ritkán hallgattam. Első körben annyit jeleztem, hogy izgalmas, inspiráló és szép feladatnak tartom, de muszáj tájékozódnom. Végül igent mondtam.

– *Magyar nóta minden mennyiségben?*

– Aki így gondolja, az azért picit téved. A mai arányok úgy néznek ki, hogy hatvan százalék a magyar nóta és a maradék negyven százalékon osztozik az operett és a népzene. Ez persze azt jelenti, hogy ha egy nép-

zenerajongó véletlenszerűen egy nap háromszor bekapcsolja a Dankó Rádiót, akkor jó eséllyel minden alkalommal magyar nótát hall. Engem annak a tudatában kerestek meg, hogy ismerik a múltamat a tanítással, a klasszikus zenével, a közösségi rádiózással, a népzenei, kisebbségi elköteleződéssel együtt. Innentől viszont nyilvánvaló, hogy a felkérés arra is szól, hogy miként lehetne olyan korrekciót végrehajtani, hogy az említett műfajok arányos és szép egységben szólaljanak meg. A rádióknak most is van majdnem félmillió rendszeres hallgatója, ami nem csekélység a magyar rádiócsatornák között. Az természetes, hogy vannak olyan időszavok, amelyekben a televízió elviszi majdnem az összes hallgatót. De ez minden rádióra igaz.

– *Mennyire szigorúak a műfaji korlátok?*

– A magyar nótához hozzávehetjük a verbunkos zenét és a cigányzenét. Az operett sem magában áll, hiszen hozzá kapcsolható például a filmzene, a sanzon és az örökzöldek. És, ha már itt tartunk, a népzene sem csak az archaikus felvételeket és a hagyományörzőket jelenti, hanem beletartozik a revival, a world music... Ha ezt a három pillért ilyen felfogásban – nem hirtelen és nem tapintat nélkül – sikerül harmonikus arányba hozni, akkor az eddigi hallgatók mellé újakat is találhatunk. Persze, meg kell keresni a műfajok közötti kontaktusokból eredő átvezetési lehetőségeket. Minőség alapú szelekciót végezve a nóták között is találunk értéket, és ha a szerkesztésre odafigyelünk, akkor egy jó csárdással záruló nótaműsor szépen átvezethető a szatmári csárdással induló népzenei műsorba. Testvérműfajokról van szó, akkor is, ha az egyik népies műdal, a másik pedig a szó igazi értelmében népdal.

– *Veszélyekkel és csapdákkal zsúfolt terepnek tűnik...*

– Persze, lehet ezt rosszul is csinálni, ha egy nótaműsor után a legarchaikusabb népzenei adjuk, akkor két egymástól távoli közönséget próbálunk megszólítani majdnem egyszerre, ami tévút. Itt pont az a cél, hogy az ízlés, a minőség alapú válogatás egységesen érvényesüljön a hungarikum-műfajok esetében. Talán nem túlzás, hogy az én kisebbségi zenéssel foglalkozó aktivitásom eredménye is, hogy a magyar földből, a Kárpát-medence földjéből sarjadó népzene nem csak az anyanemzetekhez kötődnek, hanem hozzánk is. A busójárás hungarikum voltának mintájára, ezt a felfogást követve, azt hiszem, hogy egy különleges szintézis, „preevangelizáció” lehetőségére mondtam igent, amikor elfogadtam a felkérést és vállaltam a feladatot.

Grozdits Károly

„Górale, górale”, zbójnicki és Arany Fokos

A zakopanei folklórfesztiválon járt a Szökös Néptáncegyüttes

A zakopanei nemzetközi néptáncfesztivál nem ismeretlen a magyar táncegyüttesek számára. Az elmúlt évtizedek során legalább tucatnyi hazai csoport vett részt a gurál vidék minden bizonnyal egyik legjelentősebb fesztiválján, a Kárpátok túloldalán fekvő üdülővároskában. Az idei alkalomra a szombathelyi NYME SEK Szökös Néptáncegyüttes kapott meghívást, amelynek tagjaira a lenyűgöző táj mellett nagy hatást gyakorolt a helyiek öntudata – a gurál gyökerek és tradíciók tisztelete.

A Tátra északi oldalán fekvő Zakopanéban idén augusztusban negyvennyolcadik alkalommal rendezték meg a „Hegyi Népek Folklórfesztiválját”, amely a bemutatkozás mellett versengést is kínált a résztvevőknek. A hegyi település festői helyszíneként szolgált a nemzetközi találkozó megrendezéséhez. A fekvő óriást mintázó hatalmas sziklatömb, a Giewont árnyékában felállított cirkuszi sátorban esténként két-három ezer főnyi közönség fogadta a kitűnő színpadi körülmények és látványos külsőségek között fellépő csoportokat.

A tizenöt országból – többek között Indiából, Indonéziából, Mexikóból, Törökországból, Spanyolországból, Bulgáriából és más európai országokból – érkező együttesek, valamint több hazai csoport is igyekezett kivívni a népes közönség meglegedését, s megmutatni saját tánc- és zenekultúrájának gyöngyszemeit. Így voltak ezzel természetesen a szombathelyiek is, akik a Kárpát-medence hét néprajzi tájának táncait, dallamait és viseletét vitték magukkal Lengyelországba. A Szökös félórás versenyprogramját vasi, nógrádi és kalotaszegi táncok köré építette – körutazást nyújtva a közönség számára az Alpokaljától az Erdélyi-szigethegységig. A műsorban a magyar nép-

táncok szinte valamennyi rétege, színezte felvillant – ez a sokszínűség és a lendületes előadásmód méltán nyerte el a tízfős nemzetközi zsűri elismerését, s hozta meg a legmagasabb pontszámot a teljes mezőnyben.

A táncosok sikere mellett a fesztiválra melléjük szegődő vonósbanda, a Sárarany zenekar szereplése is említésre méltó, hiszen a muzikusok – amellet, hogy kiválóan

szolgáltatták a talpalávalót – a zenészek és énekesek versenyében elnyerték az első díjat.

A magyar sikerek élményét és a lengyel Tátra lenyűgöző szépségét már csak a fesztiválszervezők és környékbeli lakosok lelkesedésének és gurál öntudatának megtapasztalása múlta felül. Tiszteletet érdemel az az igyekezet, amellyel ez a hegyvidéki nép ápolja sajátos kultúráját, s közvetíti nem csak a közönség, hanem a fesztiválra vendégként érkező külföldi csoportok felé is. A fesztiválprogramok rendre a gurál havasi kürt hívószavára vették kezdetüket, a műsorvezetők pedig szavak helyett a sátor levegőjébe hasító énekszóval köszöntöttek az egybegyűlteket – természetesen viseletet öltve. A Zakopanéból hazatérő magyarok füleiben még most is ott cseng a „Górale, górale” dallama, amelynek közös éneklése felemelő pillanatokot okozott, a szombathelyi fiúk combizmaiban pedig még minden bizonnyal ott él a zbójnicki, azaz a helyi fokossal járt pástortánc élménye. Adni és kapni is sikerült tehát a nemzeti kultúrából, így megerősítést nyert az ismert mondas, amellyel a Szökös nagy sikert aratva búcsúzott a fesztiválzáró gálaest közönségétől: „Polak, Węgier, dwa bratanki, i do szabli, i do szklanki”. (Molnár Péter)

Vonós népzenei hagyományaink továbbéltetése – IV.

Annak ellenére, hogy minden primás másként muzsikál, mégis mindegyik játéka magán viseli az adott falu, az adott tájegység stílusjegyeit. Például Széken az 1940-es és '80-as évek között egy időben hat primás muzsikált a faluban teljesen másként, és mégis mindegyik „székiül”, egy nyelvet beszélve. A bal kéz játéka, a díszítés nagyon fontos, de a vonókezelés, a vonózás még fontosabb. A ritmus, a hangsúlyok, a hangszín, a dinamika, a hang intenzív megszólaltatása adja a stílust, azaz az igazi varázslás a jobb kézben történik.

A szabad vonókezelés biztosítja és segíti a bal kéz feszültségmentes játékát. A vonót mindig „lefelé” kell húzni! Ezt úgy kell érteni, hogy a lefelé húzás nem a le-, illetve fölfelé való vonóirányt, hanem a lefelé és fölfelé irányuló hangsúlyt jelenti, azaz a jól indított fölfelé húzás is lefelé, a föld felé indul.

A vonókezelésre most nem szeretnék aprólékosan, külön ki térni, erről Jánosi András írt tanulmányt, amely a Széki hangszeres népzene című kötetben látott napvilágot 2000-ben (JÁNOSI 2000).

Az általam kidolgozott jelölési rendszer alkalmas arra, hogy a sokfajta, mindkét kézre vonatkozó, összetett díszítési módot a hangok fölött megjelenítse. A kotta az eredeti stílust, a muzsikálás alig észrevehető rezdüléseit, megannyi apró finomságát természetesen nem tudja maradéktalanul visszaadni, de annak technikáját, a fizikai történések nagy részét mégis olvashatóan és szemléletesen megjeleníti.

Népzenénk a világon egyedülálló. Csodálatos gazdagsága, sokrétűsége és mélysége nem csupán távoli évszázadok kódján át, múltat idéző könyvekből, kottákból képzelhető el. Kézelfogható valóságként néhol még ma is átélhető, hallható, rögzíthető, az eddig készült hang- és videofelvételek segítségével pedig pontosan megfejthető és megtanulható. Éppen ezért a népzenei lejegyzésekben ez a sok évtizedes lejegyzési gyakorlat során kikristályosodott díszítési jelrendszer hivatott arra, hogy az eddig elfogadott és használt barokk díszítési sémákat felváltsa. A díszítések értelmezéséhez, a hangsúlyozás, valamint a stílus és az előadásmód elsajátításához természetesen az eredeti felvételek állandó hallgatása elengedhetetlenül szükséges!

*

Zenetanulás, zenésélet

A következőkben azt szeretném felidézni, amit az 1900-as évek második felében és az ezredfordulón élt, általunk nagyra becsült, mestereinknek tekintett zenészek mondtak életükről, múltjukról. Ezek a zenészek, akikkel mi még személyesen találkoztunk, többnyire írástudatlan cigány vagy magyar primások és kontrások voltak, mégis egész életre szóló útravalóval láttak el bennünket. Tanultunk tőlük mesterséget – tehát hangszerbéli tudást, technikát –, sok-sok nótát és ugyanakkor továbbvivő energiát, egy más, a várositól eltérő életszemléletet.

A zenészek nagy része cigány – ez a hagyomány alakult ki az utóbbi századokban. Oka lehet többek között az is, hogy a parasztlakos zenészfoglalkozást nem tartották igazi munkának, megélhetési formának, így ez a mesterség a cigányokra maradt. A zenészeket megfizetik, hiszen olyan dolgot tudnak, amit más helybéli halandó nem tud, éppen ezért tisztelik, de ugyanakkor néha le is nézik őket, s a pénzükért úgy ugráltatják a zenészt, ahogy kedvük tartja. Volt eset, hogy a primást leeresztették a kútba többször is, majd megfízeték az átázott ruháját, vagy fölakasztották a ruhájánál fogva a fal-

ra, mert nem a megfelelő nótát húzta, vagy fölkergették a bandát a szilvafára, hogy ott muzsikáljanak, miközben elkezdték alóluk kivágni a fát.

A zenészcsaládba születő gyermek beleszökken abba a környezetbe, ahol mindig zenélnek, és így az anyatejjel szívja magába a dallamokat, a stílust. Több zenész is elmesélte, hogy ha muzsikálni ment az apja, őt is elvitték kisgyermekként, s ha elfáradt, a cigánypad alatt alhatott. Amikor vége volt a táncnak, fölébresztették, leverték róla a port, s hazavitték. Még álmában is a saját zenéjét hallotta, így, ha zenész lett, már sem a dallamokat, sem a stílust nem kellett külön tanulnia. A gyerekeket az idősebb családtagok, az apjuk, a nagyapjuk (a tata) vagy a nagybátyjuk (a bapó), azaz az édesanyjuk testvére tanította, vagy esetleg egy idegen zenészhez adták, hogy ott lakván tanulja meg a mesterségbeli fogásokat. Meg kellett először tanulnia kontrázni, böngözni, s csak utána jöhetett a hegedű. A zenészek általában nagyszerűen táncoltak is. Természetesen nem mindig a primás volt a cél. A széki ifj. Ádám István, Pityu bácsi nagyon szépen hegedült, s arra a kérdésre, hogy miért nem primázik, az volt a válasza, hogy „miért legyek én második primás az apám után, amikor első kontrás lehetek?”

Orsós Kis János bogyzslói primás szavait idézem: „Kilencéves lehettem, mikor kezdtem muzsikálni. Először tamburával kezdtem egy évig, utána aztán rátértem a hegedűre. Bogdán Kis Ferenc, anyai nagybátyám tanított. Hát úgy tanított, hogy vele jártam, s amit hallottam tőle, én is átvettem. Hallásból tanultam. Ha valami nóta volt, amit nem tudtam, akkor addig gyakoroltuk, amíg meg nem tanultam. Ő eljátszotta nekem, azt' akkor én is gyakoroltam vele. Mikor ment, akkor már aszondja, jól van, most már jó lesz. Egyszer hívatott a rektor, a református iskola igazgatója. Azt mondja, hogy ne menjek muzsikálni, mert nem nyölök meg, picinek maradok. De azért elmentem, mer' apám elvitt magával. Muszáj volt, mer' szegények voltunk. A zenekarban elosztották a pénzt, aztán maradt egy-két fillér, azt odaadták egy kis cukorra. Két év múlva aztán kaptam fél részt három évig. Három év után aztán odaadták a rendes részt nekem is. Akkor már hegedültem. »Már megérdemli a gyerek az egész részt, adjuk oda neki!« Akkortól kezdve aztán lakodalmakba és mindenhova jártam velük muzsikálni. Önállóan már 15-16 éves koromban muzsikáltam. Zeneiskolában nem tanultam. Hát így jártam kottát tanulni. Volt itt egy kántor, Kovács Pista bácsi, az tanított bennünket, kottát – valamennyire ismerem a hangjegyeket. Alapra tanított bennünket. Akkor inkább hallásból lehetett. Mi naturisták vagyunk, naturisták.”

Horváth András tiszakóródi primás így mesélt a tanulásáról: „Tizenöt évesen váltottam igazolványt [*útlevelet*], átmentem a túloldalra [*Mezővárba – Kárpátaljára*]. A rokonaimtól kezdtem tanulni [*nyolcan voltak testvérek*]. Sokat tanultam az öregebb bátyáimtól. Figyeltem; mint a nyúl, olyan voltam. Egyszer mondott el valamit, egyszer láttam, hogy mit csinált, utána nyomban csináltam. Na, jöhetett másik, sorba. Mikor ott már nem tudtam mit tanulni, feljebb mentem [*Beregszászra*]. Ott is tanultam. Beregszászból hazajöttem. Erre is voltak jó cigányok, Istvándiba, abban az időben még. De ott is tanultam. Már oszt' nem volt kitől jobban tanulni, már most nem tudtak többet. Tizenhat éves koromban én már külön zenekart csináltam magamnak – hatan voltunk. A környékbe' minden bál és lakodalom az enyém volt.”

Szabó Pista széki magyar primás családjában nem volt zenész, neki a falu többi zenészehez kellett mennie. Azt mutatták meg el-

sőnek, hogy hogyan kell a hegedűt felstimmolni, azaz felhangolni, és azt, hogy a nótákat milyen hangból kell elkezdni. Egy-két nóta után mindegyik azt mondta: „Pista, már tudsz eleget, többet nem mutatok”. A többi tudást úgy kellett ellopkodnia, ahol és ahogyan sikerült. Pista is így mondta, hogy: „antennafülekkel, nyúlfülekkel figyeltem. Ha sikerült egy-két foszlányt elcsípnem, szaladtam haza, s gyakoroltam ki.” (Nem volt divat, hogy bármilyen tudással, szó-lás nélkül beálljon valaki egy idegen bandába a primás mellé muzsikálni, s hivatlanul még el is kezdje vezetni a bandát.)

Károly bácsi (Dobos Károly széki primás) is majdnem ugyanezen szavakkal emlékezett. Ha valahol hallott egy új dallamot vagy dal-lam részletet, először elénekelt: „megtanultam én a számból, hogy füttyöljem vagy énekeljem. Én, amit szerettem, hogy muzsikáljak, én már még éjjel is mind' fúttam a számot. Mind' füttyöltem. És reggel, hiába nem tudtam azonnal, már reggel tudtam muzsikálni.”.

Zerkula János a sógorától tanult hegedülni, s amikor egy-két nótát, egy-két csárdást már el tudott muzsikálni, a sógora máris vitte magával a táncba. A fiatal zenészek az otthoni gyakorláson túl nagyon hamar élesben, magán a táncon tanultak bele a mesterség-be. „Kilencéves voltam, mikor a legelső lakodalmat muzsikáltam. Olyan kicsi gyerek voltam.”

*

A primás feladatai

A muzsikálás nem csupán a technikai tudást, a hangszerkezelési te-hetséget, az adott falu dallamrepertoárjának beható ismeretét jelen-ti. Ide tartozik a dallamok összekötése, melyik nóta milyen hang-nemben van, melyik hangból indul, hogyan jönnek jól egymás után, mit kell csinálni, ha hangnemet kell váltani. A bandát vezet-ni kell, az új nótát „be kell jelenteni”, természetesen nem bekiabál-va, hogy „új nóta jön, az ötös vagy a nyolcas”; ehhez gyakran elég pl. egy apró mozdulat vagy pillantás. Dallam- vagy hangnemváltás-kor általában a primás a banda felé fordul, előbb abbahagyja a dal-lamot, vagyis az utolsó ütemet nem játssza végig, és felfutással vagy kitarított hanggal kezdi meg az új nótát. A banda legtöbb esetben már a felfutásból vagy az előlegezett hosszú hangból tudja, melyik dallamra váltott, de ha késedelmeskedik is a kontrás, akkor is, a má-sodik vagy harmadik akkordja már helyes. Végig úgy kell játszani, úgy kell vezetni, hogy a banda biztonságban érezze magát, nekik is jól essék a zenélés, végül is ez nem csupán a primás magánügye! S mindemellett a táncos is figyelni kell, hiszen az egész muzsiká-lás a táncosok kedvéért van, a lábuk, a talpuk alá kell muzsikálni. Ez állandó figyelmet, tiszta fejet kíván. Természetesen a bandának

IRODALOM:

JÁNOSI András, 2000: Dobos Károly széki primás vonókezelése. In *A széki hangszeres népzene. Tanulmányok*. Szerk. Virágölgyi Márta, Felföldi László. Planétás, Budapest, 2000. 226–246.

VIRÁGVÖLGYI Márta kötetei a Népzenei Füzetek – Hangszeres Népzenei Példatár sorozatban: **1989a:** Gyimesi népzene I. Halmágyi Mihály. Gyimesközéplak; **1989b:** Gyimesi népzene II. Halmágyi Mihály és Ádám Gizella. Gyimesközéplak. Debrecen, Orsz. Közműv. Közp. és a Kölcsey Ferenc megyei-városi Műv. Központ; **1991:** Bonchidai népzene I. A bevezető tanulmányt írta és a dallamokat válogatta Virágölgyi Márta és Vavrincez András. Székesfehérvár, Orsz. Közműv. Közp. és a Fejér Megyei Művelődési Központ; **1992 ~ - VAVRINECZ András:** Szatmári népzene I-II. Tiszaköröd. Budapest, Magyar Művelődési Intézet. **1993:** Kalotaszegi legényesek. Magyarlóna – Kovács Simon Buráló. Budapest, Magyar Művelődési Intézet; **1995:** Bogyiszlói népzene – Orsós Kis János. Magyar Művelődési Intézet; **1996:** Kalotaszegi népzene I. Neti Sanyi (Fodor Sámuel). Magyar Művelődési Intézet; **1997:** Kalotaszegi népzene II. Csárdás, szapora, keserős. Neti Sanyi (Fodor Sámuel). Budapest, Magyar Művelődési Intézet; **2000:** Palatkai népzene I. – Kodoba Márton. Budapest, Magyar Művelődési Intézet; **2001:** Palatkai népzene II. – Kodoba Márton. Budapest, Hagyományok Háza; **2002:** Lajtha László: Széki gyűjtés. Hegedűszólalmi Virágölgyi Márta lejegyzésében. Budapest, Hagyományok Háza; **2007:** Ördöngösfűzesi népzene. Mezei Ferenc „Pikili” és ifj. Mezei Ferenc „Nelu” dallamai. Budapest, Hagyományok Háza

egyetlen dolga van a hangszeres tudás mellett, az, hogy a primást fi-gyelje. Fantasztikus volt látni az öreg zenészeket, akik ötven-hatvan év együttmuzsikálás után sem unták meg zenélés közben a primást nézni, figyelni, s annak minden rezdülésére azonnal reagálni. Ezért hívják őket segítségnek. A jó banda emeli a primást, míg a gyenge a legjobb primást is lehúzza.

Szabó Pista mesélte nekem, hogy amikor ment a táncba, útköz-ben mind a dallamokon járt az esze, elgondolta, hogy milyen sor-rendben, milyen módon fogja játszani őket. Ennek ellenére, „ahogy bementem a táncba, fölmentem a cigánypadra, körülnéztem, azon-nal tudtam, hogy aznap este hogyan végezzem a dolgomat”.

Mit jelent ez? Széken, de más falvakban is, minden jó táncos-nak, jó énekesnek, vagy nagygazdának megvan a maga nótája, amit megvett a cigánytól. Ha a táncos a zenész elé kerül, a muzsikus az ő nótáját kell hogy játssza. Tehát a jó primásnak ismernie kell a falu összes nótáját, gazdástól együtt. Pista mesélte tovább: „Ezen az es-tén a nyolcvanéves Pista bácsi már jó ideje táncolt előttünk. Med-dig akar ez az öreg még itt táncolni? – gondoltam magamban. Ek-kor Pista bácsi leállította a zenekart. »Mi van Pista, nem akarsz ne-kem muzsikálni?« »Hát, mi a nótája, Pista bácsi?« »Ő elfüttyölte, én tudtam. Sirült egyet jobbra, egyet balra. »Köszönöm Pista, hogy megtiszteltél!« – s elment.”.

A muzsikálásban a dallamkezdés, a hangnemváltás és a sok ze-nei fortély után hátra van még egy nehéz feladat, ez pedig a lehúzás. A zenélést befejező formula szinte mindig a domináns, domináns szeptim, tonika, vagyis az V., V⁷ és I. fok zárlat, amelynek helye és módja változhat a primások gyakorlatában, éppen ezért ez mind-egyikre jellemző is lehet. A széki Ferenczi Márton „Zsuki” például többnyire végigjátssza a dallamot, majd utána nyugodt, hosszú hangokkal fejezte be a muzsikálást. A kalotaszegi legényesek lehú-zása gyakran tempóban, a *tá tá ti ti tá* ritmikai formulával történik. A primások általában a „dallamban húznak le”, vagyis az utolsó két ütemben. Ez azt jelenti, hogy a dallam utolsó két üteme előtt abba-hagyják a muzsikálást, az utolsó hangot meghangsúlyozzák, utána szünetet tartanak, hogy a banda észlelje a primás szándékát, majd ezután következik a lehúzás, a játszott tempónál lassabban, széle-sebben. Természetesen, ha dallam közben, meglepetésszerűen állít-ják le a zenekart, hogy új nótát vagy új táncot kérjenek tőlük, akkor a lehúzás is váratlan helyen és nem a klasszikus módon zajlik.

Bárkiben felmerülhet a kérdés, hogy ma, ebben a rohanó vi-lágban miért van minderre szükség, miért kell leírni, elemezni, ki-bogozni, megfejteni, hogy melyik primás hogyan, milyen módon muzsikált, milyen dallamokat játszott egymás után, s mindezt mi-lyen bal- és jobbkez-technikával tette, vagy melyik táncos hogyan, milyen figurákat táncolt. A válasz egyszerű. A nagy technikai fej-lődés, a városi kultúra elérte a falvakat is, már nem ez a zene, nem ez a tánc adja az emberek szórakozását, jött helyette a tv, a diszkó és sok minden más. De nem is ez a baj. A baj az, hogy megszakadt az apáról fiúra való hagyományozódás gyakorlata, a nagy zenészek, táncosok sorra meghaltak, s fantasztikus tudományukat magukkal vitték, muzsikálásukat, táncukat jobbra csak hangszalagok és fil-mek őrzik, amelyek könyvtárak polcain porosodnak megnézetle-nül, pénz híján esetleg előhivatlanul. Jó lenne, ha a népzene ked-velő, értő és művelő fiatalok fontosnak tartanák ezt a hagyományt megtanulni, megőrizni, ha nem is a hagyományos módon, de isko-lában, főiskolán, egyetemen, hétvégi tanfolyamokon, vagy sok-sok baráti együttmuzsikálás alkalmával tovább éltetni és megmenteni a jövő nemzedékei számára, hogy életünk szebb és tartalmasabb le-gyen.

Mindehhez a sok tudományhoz nagyon sok alázat és áldozat kell, s az áldozat mindig áldássá válik. Így születnek a nagy dolgok.

Virágölgyi Márta

A forrószegei táncon – I.

A hol télen a fonó, ott a tánc is. Nyáron kinn a szabadban, az udvaron, a csűrben. Mi a fizetés? A legényeknek, akiknek van jármas marhájuk, fát visznek az erdőről szekérral, vagy elmennek napszámra, s még fizetnek is. Ki van szabva egy bizonyos összeg. Ez a házbér. A zenész cigányokkal külön egyezkednek, mert a három utcán három tánc ház van. Így négy fiú összeszedi a többiektől a pénzt a cigány számára. Ezeket úgy hívják, hogy „cigányfogadók”. Ők intézkednek, hogy mikor lesz tánc. – Fizetsz vagy nem? Mert ha nem, lökünk ki a táncból! – ezt sokszor hallottam. Biza még haragudtak is a szülők. Mínek a nyavalyának kell még hétköznap is táncot csinálni! Nem elég vasárnap? Minden fiúnak fizetni kell, aki már konfirmált, de volt egy-egy kisebb fiú, szép növésű, s még nem konfirmált, s úgy fel volt kaptatva, hogy minden párban táncolt. Na, még a csürdöngölőt is járta.

– Na, te is fizeted felét a cigánypénznek! – mondták a fiúk, akik cigányfogadók voltak. – Mert ha nem, lökünk ki! Nem ugarsz itt minden párban ingyen!

De mit adjanak el otthonról, kell a pénz. Voltak szülők, akik megértették, de voltak olyanok, akik még hallani sem akartak ilyesmiről...

Pista gondolkozott, hogy kéne pénzt csináljon, mit kéne eladjon. Az anyja éppen mosott. Ki volt terítve az udvaron a spárgán a fehérmű. Leakasztott egy szép fehéringet, amellyel járt a templomba, s még egy takaróruhát, hátha így elég lesz. Eladta a cigánynénak, s így lett egy kis pénze. Az anyja minden átkot reászórt: – A fekete fene egye meg, aki ellopta azt a szép inget! Meg meg is csináltatom, fekete misét szolgáltatok reá, hogy megdögöljön! – Édesanyám, ne, ne átkozzon keed, elmegyek szolgálni, s visszaveszem – mondta Pista.

Elvittek otthonról, ki mit tudott, nem is volt ez lopás. Joguk volt egy-egy száz pálinkára, táncra egy héten egyszer vagy kétszer. De ki járt jól? Jó olcsóért megvették a fiúktól a gabonát, málét, ki kit tudott vinni, s nyáron kétszer annyiért eladták. S a szegény ember később vissza kellett vegye napszámért...

Azonkívül még egy kis csúszópénz is kellene a cigány zenészeknek. Két hegedűs s egy gordonos. A hegedűs a kapott pénzt behúzta a nyirentyűbe, ilyenkor még felállottak a padra, úgy húzták. Mindegyik fiúnak tudták a csárdást, még a lábukkal is dörömböltek, verték a taktust. Sorba voltunk állva vagy öt pár, s vártuk, hogy a cigány elé kerüljünk, s közben kezeket hátrébb forogtak, táncoltak a többiek. De észre lehetett venni, aki nem adott csúszópénzt, s éppen jól ne húzza. Mi már ezt tudtuk, megismertük: – Na, ez se adott csúszópénzt. Na ettől már kapott, milyen szépen húzza!

Már minket kiabáltak be a fiúk egyenként: – Hej, Kocsis Rózi, gyere be táncolni! – Hej! Vigh Zsuzsi! – Még ezelőtt négy évvel így kiabáltak bé a leányokat. Most odajön hozzánk a fiú, máris nyújtja a kezét: – Forduljunk egyet? vagy: – Táncolunk egyet? – Hozzám is egészen közel jött egy vicces fiú: – Na, hát táncolunk, gyere, forduljunk egyet gerincre. – Na, éppen most akartam vinni Rózsi táncolni – szolt egy másik fiú. – De én hívtam hamarabb. – A másik párba táncolunk? – Igen – mondtam én. Még úgy is volt, hogy hárman is hívtak egy leányt, de aki hamarabb megszólalt, azzal kellett táncoljon a leány, ha tetszett, ha nem...

Kezdődik egy másik pár, a cigány igazgatja a húrját, meg-megpendít. Mi a csűr megett, hogy ne lássanak a fiúk, igazgatjuk a ruhánkat, megszorítjuk jobban a fersingünket, mert mindennünk jól szorosan hozzánk kell simuljon. Szorítja a lábim a gyomrom száját, de nem baj, csak karcsú legyek. Most nem is tudom, melyik szorít: az alsószoknyám? A pendelyem? Vagy éppen a fersingem? Mind a három szorosan van megkötve a vékony derekamon. Reszket belé a gyomrom, de megszoktuk. Még megbuggyasítjuk a fehér ingünk ujját. – Gyertek hamar! Kezdődik a lassú tánc! – Ha négyessel végződött az előbbi pár, akkor lassú táncban ahhoz a fiúhoz kellett bemenni táncolni. A fiúk körbe álltak, s egy fiú annyit mondott: – Hej, leányok! – Pillanatok alatt benn voltunk, feltettük a kezünket a vállukra, s máris jártuk a lassút: kettőt erre, kettőt arra. A fiúk nekifogtak dúdalni, azokat a régi keserves lassúkat:

*Hej, édesanyám, ha meguntál tartani,
Vigyél engem a vásárba eladni.
S adjál oda a legelső kérőnek,
Hej, ha nem adtál a régi szeretőmnek!*

*Hej, búra, búra, búbánatra születtem,
Hej, nem is édesanyám nevelt fel engem...
Nem is édes, nem is egész mostoha,
Hej, azt szerettem, akit nem kellett volna.*

Ez az elnyújtott dallam s a muzsikaszó mitha ordítana a lelkeben. Úgy érzem, a kislábujjamtól fel-felfut a vér a fejemig, s onnét vissza, szaporábban ver a szívem. Jó érzés is, meg nem is. Úgy felmelegít. Ez a kurva muzsikaszó valahányszor megszólalt, ugyanúgy éreztem magam. A lassút csárdásra fordította a cigány.

Aztán mi úgy nyüzsegtünk, mint a hangyaboly eső előtt. Mindegyikünk a cigány előtt akart volna forogni, táncolni. Egy-egy fiú belé-belé rivokált: – Hate-hate-hate, ha! Ha-ha-ha! – A másik fiú azt kiáltotta: – Húzzad, te kurva cigány, de húzd, hogy ordítson a muzsikád! – A másik fiú ezt fújta:

*Lábujjamon a köröm,
Lábam közt az öröm,
Csuha...
Csuha...*

*Aki aztat tekeri,
Azt a hideg nem leli,
Csuha...
Csuha...*

Egy másik fiú:

*Máléliszből palacsinta,
Ne búsulj, te Hákmán Pista!*

Pista a sarokból:

*Húzzad, Icsán, ne rángasd,
Nem fáj nekem a lábam,
Hate-ha, hate-ha!*

Így kurjangattak, kiabáltak a jókedvű, jótáncos fiúk, még el-elfelejtkeztünk arról, hogy rongyosok és éhesek vagyunk. Nem számít semmi, csak táncolhassunk! A csárdást a cigány négyesre fordította, ebben még megszusszanhattunk egy kicsit, ez nem olyan szapora. Megtörölggettük a homlokunkat, meghúzogattuk az ingünk ujját, s máris jártuk a négyest. Ebbe is dúdalásznak a fiúk.

Egy fiú elkezdte, vele fújták a többiek is. Ez nem olyan, mint a csárdás, ebben nem lehet belerikobálni. Mindent összevissza dúdalászni, mert elveszlik a dallama, s nem lehet járni muzsikaszó után.

Na, de most ráfordította a négyest a cigány a porkára. Szépen körbe járjuk egymás után, olyanformán, mint a keringőt, csak más lépéssel. Legtöbbször ezzel kezdték:

*Szép csendesen szalmaszál a vizen, a vizen, a vizen...
Engem rendőr viszen, viszen a sötét börtönbe.*

*Sej, haj, Dalián, huncut a leány,
Sej, haj, Dalián, huncut leány...*

Aztán mind szaporábban húzta a cigány a porkát.

Megizzadva, elalélta, de mégis jólesően járjuk, járjuk. Ki tud tovább menni a porkában? Most már csak három pár jártuk. Már olyan szaporán húzta a cigány, hogy alig tudtam szedni a lábam. De ezt nem szabad észrevenni, minden erőm összeszedtem, hogy tovább járhassam. Na, hál Istennek, vége lett újból egy pár táncnak.

– Na, gyertek, megint a csűr mögé, igazgassuk meg magunkat, rázzuk le a gúnyánkról a port! – Mert biza olyan porosak, izzadságosak voltunk, mint aki a cséplőgépnél dolgozik. A földes csűr földjét nem tudtuk úgy megtapadni s megöntözni, hogy ne porozzon. de így is nagyon jó, az a fontos, hogy minden párban táncoljunk, ne ülünk a padokon szomorúan.

– Hej, ez a hosszú pár tánc volt, jobban elizzadtam, mint a kapálásban – mondogatták a fiúk egymásnak, s közben a nagy, piros zsebkendőjükkel törölggették az izzadságot a homlokukról. – Úgy párologsz, mint egy ganédomb!

– Bendő víz lettem – szolt Márton Pistának, s levette a kék lájbiját, s felakasztotta a csűrbe egy szegre. – Így né, testvér! – s megrázta a bő fehér inge ujját, hogy száradjon. A fején szalmakalap. Elöl a kalapban ott díszelgett a piros muskátli virág zöld levéllel. Fekete priccnes nadrágjában felénk tart. Mi, leányok, ott üldögélünk az árnyékban a padon. Itt mellettünk is ülnek a facsomón, a butyókon, ki hol kapott helyet. A csűrbe nem nagyon megyünk be, pedig ott kereken pad van téve, de nagy a rekkenőség és a por. Pistának veder víz van a kezében, a másik kezében piros mázas csupor, öntözi a csűr földjét, hogy ne porozzon.

A leányok a facsomón sűgdasódnak: az a fiú egy egészen idős asszonyt vett el, majdnem anyja lehetne. Több becsülete van a vénasszonynak, mint nekünk, a szegény tisztességes leányoknak.

Előttünk egy leány törölgeti a csizmáját a portól. Odaszól egy másik leány: – Én biza, nem törölöm meg; ha poros, nem látsszik, hogy foltos. – Én is beljebb húztam hirtelen a csizmámat: – Foltos, foltos, de nehéz is ebben a nagy melegben. Egy jó nagy kapcával van felhúzva, hogy ne kotyogjon a lábamon, tudjak jól táncolni.

Így voltak anyámék és nagyanyámék is, ezt hordták, mi is ki kell bírjuk, akármilyen meleg is van. Szandál vagy cipő a lábunkon? Nagy szégyen lett volna. Vágyódva, hosszasan elné-

zegettem a jó módú lányokon a szép ruhát, a keményszárú tulipános csizmát. Hát az a szép régimódi, virágosföldű kásmérkeszkenyő a fejükön! Az most egy vagyombba kerül. Nem is lehet kapni az üzletekben. Az anyja, a nagyanyja kímélgette meg gyermekének, az unokájának. Hát persze, ha volt pénz, akármilyen drágán vette, csak szép, régimódi, székiess legyen!

Meg lehet látni a ruháról, hogy melyik szegény s melyik gazdag. Itt van mellettem Kali, s úgy fel van öltözve, mint egy páva, de bezzeg még a tizenkét párnacsúpját is kivarrattatták az én édesanyámmal. Nekem meg egy sincs varrva. A fiúk benn a csűrben körbeállva fújják a lassút.

A cigányok mozgolódnak, felültek az ülésre. A fiúk biztatják, hogy csürdöngölőt húzzanak, jó ropogosat. Ezzel kezdték:

*Elvesztettem zsebkendőmet,
Megver anyám érte...*

Aztán reáfordították a tempót egy másik dallamra. A fiúk körbe járva rakják a tempót: kék lájbi, fehér ing; kék lájbi fehér ing... Mint mikor a bárányfelhők kergetőznek az égen: a kék kergeti a fehéret, s a fehér a kéket. Jaj, de milyen szép is! De hova lett a fehér bő gatyá, a piros bő surc? Még ezelőtt nyolc évvel, mikor én gyermek voltam, úgy jártak a nagy legények, fehér bő gatyában, az alja ki volt aszúrozva „borsosan”, piros surccal előttük, s pikkelyes szíjú a derekukon. Kék lájbi, fehér ing, piros varrottas nyakraaló (nyakkendő), a fejükön csiperke vagy pörge kalap. Most már a fejükön szalmakalap van. Ez a háború még a gúnyát is elvitte, megölte a szép régi népviseletet. A fiúkon fekete priccnes nadrág, de muszájságból, még szöttek is nadrágnakvalót, barackmagos mintást fekete-fehérel, ebből is priccnes nadrág lett...

A cigány zenészekhez ebédet és vacsorát kell vinni minden vasárnap. Hétköznapokon, ha volt tánc, csak vacsorát vittünk. Szép sorban tartottuk be a rendet, mindenki tudta, ki után következik. Én következtem. Édesanyám egy tyúkot vágott, levest csinált, húst süttött a rántott magyaróra: – Ne valljal szégyent, sze varrónék vagyunk, leányom! – Vasárnap délre szoktak vinni téstát is. Én híg palacsintát vittem. A levest egy porgolóba töltöttük, rátettük a tányér krumplit, s rá egy másik tányérban a hígpalacsintát; úgy kötöttem bele egy nagy piros csíktű szöttek takaróruhába. Büszkén és elégedetten vittem ebédet a cigányoknak. A cigányok benn esznek a kamarában a házi asszonynál, sze persze kanalat, villát ők szoktak adni. El is dicsérték, hogy milyen jó húst vittem, csak akkor néztek össze, amikor a palacsintához értek. Fekete, s látszik, hogy kevés olajban van sütvé.

Most jön be János. Szokása szerint a cigányokhoz siet: – Na, mi van? Hogy vannak? – kérdezte. Ő a cigányfogadó, megszokták őt kínálni téstával. Van, mikor még a húsból is esznek: – Na, vegyetek ebből a hígpalacsintából! – Kereken nézett az emberekre, s mutatott az asztalra. Nem merek Jánosra nézni, de most mégis muszáj, mert engem szólít: – Te, Rózs, te! – mutatott az asztalra. – Miért nem csavartad színére ezt a palacsintát?! – gúnyosan, gögösen kacagott. A cigány rászólt: – Hallgass, János, me ez a palacsinta testvér velem, azért olyan fekete, s egy tyúkot ettünk meg egészen! – Felém fordult, s megköszönte az ebédet.

Én nem merek senkit se kínálni. Most vigyem haza a takaróruhámban, vagy hagyjam itt? János megfogta az államot, és parancsoló hangon mondta: – Egyik felére, amelyiket sütted, tegyél reá egy kis olajat, az lesz a színe. A másik sültet tiszta olaj nélkül. S ne legyen testvér a cigánnyal! Né té, né! Még elég szép

ez a Rózszi! Aztán menjtek, cigányok, húzzatok egy jó csárdást, vele akarok táncolni. Fordulunk egyet? – s azzal máris kiment.

Én belékötöttem az üres edényeket a takaróruhába, siettem, sze el vagyok híva táncolni. Boldogan figyeltem, hol van János, az a jó módú fiú. Ő a csűr előtt ölelgette Sospál Sárít. Ez is jó módú leány volt, ő volt talán a legszebb leány. Péter, a magamfajta szegény fiú nyújtotta felém a kezét: – Fordulunk egyet, Rózszi? – El vagyok híva! – Miklós kérdi: – Fordulunk egyet? – El vagyok híva!

Még most is Jánost és Sárít figyelem, talán most jön, hogy elvegyn. Én is kapaszkodtam volna egy kicsit feljebb, de nem volt kibe. Ilyenkor hallom az apám hangját: – Te, te leányom, olyanhoz kell férjhez menni, hogy legyen egy kis földje. – Javából járnak a csárdást: most ment be Sárival táncolni, úgy látszik, beléfeledkezett, hogy engem hívott el táncolni. Mit számít az, hogy én mit érzek. Sze van leány elég!

De én még mindig ott állingáltam. Péter mérgesen beszélget rólam Miklóssal. Én összerenzenek. Hallom, hogy mondják: – Sze ő is csak egy szegény, mint mi, nem tudom, hogy mire vár, megérdemelné, hogy kilökjük a táncról. – De nem lehet, van szeretője! – A szeretőjét egy gyűszűnyi pálinkával le lehetne fizetni. – Lehet, hogy a szeretőjét várja? – Nem, mert a szeretője, né, táncol a csűrben. – Lökjük ki! Nagy szégyen reánk nézve, hogy valaki nem jött el táncolni velünk! – Hallom, mondja Miklós: – Sajnálom. – Odamegyek – gondoltam keserűen –, s megmondom, hogy volt. De nem lehet, ez nekem szégyen, hogy egy jó módú fiú elhívott táncolni, s elvett egy másikat.

Na, de most kilöknek! Már hallom is, hogy kísér a cigány az utcaajtóig, rajtam kacag a tánc, s vagy három-négy vasárnap nem mehetek a táncra. Én oda kell menjek hozzájuk, de már négy kisebb fiú állingál mellettük, bólogatnak: – Úgy van, ki kell lökni!

Odaléptem közéjük: – Kicsi Péter, kicsi Miklós, ne haragudjatok reám! Az úgy volt... – De nem volt, kinek mondjam, elsi-

ettek előlem, még a négy kisebb fiú is elment. Végem van, sze', ha ezek a szegényebbek nem vennének táncolni, ott biza üldögélhetnék a padon.

– Nem így akartam, fiúk, igazán – kérlelem őket, s a lábija alját fogtam meg, hogy ne menjen tovább –, állj meg!

Miklós velem szemben áll, durváskodni akar velem, de úgy látom, ez nem sikerül, mert csak teszi magát. Egy eléggé kopott szalmakalap van a fején, dús szemöldöke mögül barna szemekkel felém néz: – Na, mi van? Na! – Összébb húzta duzzadt ajakát, s arra ügyelt, hogy el ne kacagja magát. Én csak néztem, kacagtam, hisz jó barátom volt gyermekkoromtól, még gyermekszeretóm is volt, sze vele estem be a pad alá tánc közben.

A csűrből most jön ki a jó módú János: – Juj, én belé is felejtettem, hogy elhíttalak táncolni; Sárít felállítottam egy másikkal (táncolni), gyere hamar táncolni! – nyújtja kezét. – Amíg tart a csárdásból.

Miklós most erősen haragos lett, összeráncolta a homlokát, úgy nézett Jánosra. – Azt hiszed, ez úgy van, ha nincs körte, jó a vackor is? Nem csúfolódsz te az ilyen magamfajta szegény leányokkal, ezt nem hagyom! Ereszd el a kezét, most én táncolok azértis vele! – s cifrákat, nagyokat káromkodott. Durván megfogta a kezemet, s máris indulunk a csűrbe táncolni. János mérgesen kiáltotta: – Ne rázd a rongyodat, Miklós! Ne koszolódj! Ne rühelődj! Ki vagy te itt, Miklós? – Hallgass, te gög, palacsintává verem a szádat! – kiáltotta Miklós a csűr szájából.

Ilyen kicsiségekből került a veszekedés, de az is igaz, hogy a jó módú fiúk nem nagyon voltak a szegény fiúkkal barátságban. Valahogy megnézték, hogy ki fia, ki leánya, s arról ítélték meg a fiatalságot. Ha nem is voltak olyan szépek, de a szép ruha mutatott rajtuk.

Jönnek a más utcai fiúk is a táncra. Ezek is jó módú fiúk, megismertük a ruhájukról. Vajon melyik leányt akarják hívatni? Szoktak Forrószegre jönni a felszegi és a csipkeszegi legények is a táncra. A forrószegiek is szoktak menni hozzájuk. Megtet-

szett neki egy más utcai leány, vagy még úgy is volt, hogy kerítették neki. A más utcai fiút meg kellett becsülni. A legszebb és jómódú leányokat adták neki táncolni. De úgy is volt, hogy megmondta az ismerős fiúnak: „Ezzel állíts fel táncolni, mert vele akarok táncolni!”. Volt, akinek szeretője volt, az egy kicsit féltette a leányt tőlük, ha nagyon ügyes más utcai fiúk voltak, nem szívesen adta, csak muszájságból.

A más utcai fiúk kinn állnak az utcaajtóban, hívadni akarnak. Ezt mondják „hívásnak”, de ha nem tetszett a leánynak, aki hívatta, nem ment ki a kapuba. Akkor visszament a fiú egyedül. – Na, ez nem sikerült, barátom! – mondta. – Akkor hozd ki azt a másik leányt – mondta a kapuban állingáló fiú. Na, de ez se sikerült örökké, mert ha az a leány megtudta, hogy őt csak másodíknak hívatta, ez is szégyen volt, akkor nem is ment ki hozzá, ha akármilyen nagyon szerette vagy tetszett neki.

Ilyenkor összedugtuk a fejünket, és sűgdosódtunk: – Ki volt ez? Kit hívatott? – Mi leányok mindent kellett tudjunk, ami a forrószegi táncon megtörtént, s a balsikeren jó nagyokat kacagtunk, de úgy, hogy a fiúk ne hallják. Mi leányok is kellett, hogy vigyázzunk, hogy viselkedünk. Mindenki el kellett menni táncolni. Azt szokták mondani: „nem ragad ránk egy pár táncban”. Aztán két-három fiút se szabad biztatni egyszerre, hogy: „Majd beszéllek veled! Leszek majd szeretőd! Csak téged szeretlek!”. Vagy lenézni, kigúnyolni a fiúkat ezért vagy azért, összehúzni őket...

Mert még verekedések is történtek, pedig ilyen fiatal fejjel még nem is tudja úgy kiválasztani a leány, melyik fiút szereti legjobban. Nekem majd mind egyformák voltak, inkább mindegyikbe szerelmes voltam, mint egybe se. A cirógató, szép beszédű táncos fiúkat mind szerettem. Szokta is mondani a szeretőm: „Csak azt nem értem, hogy tudsz úgy egyformán kacagni, beszélgetni minden fiúval.”: Hát igaz, mert ha valamilyik fiú azt mondta nekem: „Én úgy szeretlek, Rózsi!” – hát lehet erre nem kacagni? „Én még jobban szeretlek” – mondtam, s olyan jólesően táncoltam, forogtam minden fiúval, azt hittem, enyém a világ. Apám hangját hallom, szinte mindennap elmondta: „Ha szegények vagyunk, bár vidámak legyünk, ezt nem veszi el tőlünk senki, ha fáj, se szabad tudják, hogy mi fáj!”.

Egy csárdást jártam a szeretőmmel, azóta nem is láttam, mind más fiúkkal táncoltam. Bemegyünk ketten Sárival a kamarába, lássuk hány óra.

Nem volt akkor senkinek karórája, de nem is tettük volna fel egy fél világért! Ki is kacagtak volna. A kamarában a fiúk dúdálnak, egy liter pálinka az asztalon, így szoktak iddoggálni. Az én szeretőm is ott van köztük. Mind a ketten az órára néztünk: fél tíz van. A fiúk dohányoztak, füst van és zaj. Egyesek beszélnek, egyesek dúdálnak, mintha mindenki egyszerre mondana valamit. Csak a nagy falóra ketyeg nyugodtan, halkan fenn a falon. Mi kijöttünk Sárival, utánunk jött a szeretőnk. – Még húzok egy korty pálinkát s jövök – mondta.

Ez minden vasárnap így ment. De táncoltatott a szeretőm jóbarátja, a szomszédja. Mondták is már a leányok: – Többet beszélsz a kollégájával, mint a szeretőddel. – Táncoltunk még egyet, és indultunk hazafelé. Fiatal, budri, vígkedélyű voltam. Kézenfogva mentünk fel a réten. A befagyott jégen csicsonkázunk. Szerettem a csókot, az ölelést, a tiszta szerelmet. Hát még azokat a becéző szavakat! Úgy újult a lelkem. Én úgy el tudtam merengeni a fiú ölében, olyan szép jövőt láttam magam előtt. Csak avval nem voltam megelégedve, hogy miért táncoltat többet. Mind a szép nagylányokat viszi táncolni. S hogy kacagnak együtt! Már kezdtem én is féltékeny lenni. De nem baj! Vissza-

adom én ezt neki! A barátja is vele egyidős lányt vett feleségül. Szeretik a nagyleányokat!

A táncon vagyunk. Jött két másik utcai fiú, ezek csak egy évvel nagyobbak, mint én. Sűgom Zsuzsinak: há persze, az a fiú volt, akivel, mikor Kolozsvárt szolgáltam, a Széchenyi téren csókolóztunk. Zsuzsi hiába kérdezte, hogy honnét ismered ezt a szép fiút, én csak vállalt vontam, s kezdtem megigazítani a keszkenyőmet, kibuggyasítani az ingem ujját. – Gyere, menjünk arra, hogy lássam – mondtam. Én begyelődtem, hetykén mentem, mintha nem is azért mennék, hogy lássam.

– Rózsi, Rózsi! – szólott utánam –, há meg se ismered? Hát szervusz! Hát emlékszel?

– Igen, emlékszem! – mondtam. Még akkor szégyelltem, hogy gyermekkoromban csókolóztam és sokat beszéltem vele. Most vele táncolok. Azután kihívatott, hogy kísérjen haza. Nem megyek, ezt nem lehet.

A szeretőm kezdett osztozni velem:

– Mi a fenét tudtatok annyit beszélgetni? – kérdezte.

– Mit, mit? Mint te a nagyleányokkal! Én nem szóltam neked, azzal beszélhetsz, akivel akarsz, aztán káromkodsz is, félrészeg is vagy, s a templomba se jössz, s nem törödsz velem...

– Még te beszélsz?! – káromkodott vagy kettőt, aztán kezdett szépen beszélni, kérlelt, hogy ne haragudjak.

– Nem hízelged ezt le nekem! – mondtam, s hazamentem egyedül. Anyámnak mindent elmondtam. Anyám csak annyit mondott: – Én már megszoktam azt a fiút. Aztán iszik, iszik. De melyik fiú nem iszik? Az a baj, hogy megjárja a pálinka, ha nem eszik úgy, ahogy kell. Azt kell megbecsülni, aki szeret.

– Igen, de mit mondott Kati néni? Avval a fiúval beszéljek, akinek hét marhája ki a pajtából. Úgyis annyit táncoltat az a fiú. Igaz, jóbarátok, szomszédok, de vagy két-három hétig nem jártatok senkit magamhoz, de keetek mondták, hogy gazdagfiú kell...

– Ügyelni kell – szólt anyám szelíden –, az én időmben úgy összeverekedtek egy leányért, hogy egyik megölte a másikat, mert mindketten azt a leányt szerették. Ezt a dúdat találták ki róla, s szokták dúdalni lassúba:

*Hallottátok, Forrószegen mi történt?
Azt a derék, ügyes legényt megölték.
Vérét vették, mint a fogó madárnak,
Halva vitték haza édesanyjának.*

*Ó, Serestély! nem fáj neked a szíved?
Mikor azt a barna legényt megölted?
Dehogyisnem! azt hittem, hogy megszakad,
Mikor mondta: „Jaj, Istenem, meghalok!”.*

– Aztán az egyiket vitték a börtönbe, a másikat a temetőbe.

– Édesanyám, annyi sok szép szegény legény van. Az a fiú is tetszik nekem... – Hadd el, az csak lelenci fiú – mondta anyám. – Azok, fiam, erősen, erősen nyomorult szegények, még egerük sincsen.

Nekem minden fiú tetszett Gyuritól kezdve Mártonig, sze még jobb, ha az embernek nincs szeretője, nem köti le magát eggyel, s nem kell tartson, hogy megharagszik.

Kocsis Rózsi

(Remények és kétségek között – Egy asszony életútja.
Székelyudvarhely: Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 1997.)

Közreadja: Juhos Kiss Sándor és Juhos-Kiss János

Grafika: Juhos Kiss Sándor

(folytatása következik)

Falvak ízei: tálalja a harmincéves Tükrös zenekar

Művészetek Palotája – Fesztivál Színház, 2016. október 28.

Hába is tarjuk magunkat az evolúció földi főszereplőinek, azért mégiscsak – az állatokhoz hasonlóan –, egyszerűen megyünk a hasunk után. Hiszen lássuk be, kinek nem indul be a szájnédve már csak a gözölgő falatokra gondolva. És nem kell egyből olyan nivós tálakra, mint mondjuk az alig fél éve rendezett „Bocuse d’Or Europe” győztesének, Széll Tamás és csapatának kiművelt étkeire gondolni, elég egy párórás „vegetatív szünet” és máris ránk tör az éhszomj. S ha már emberek vagyunk, akkor valahogy így van (legalábbis kellene legyen) a kulturális elemzésiával is.

A Zeneakadémia impozáns nagytermében rendezett jubileumi Téka-koncert még itt bizsergésben, máris egy alig tíz évvel fiatalabb banda, a Tükrös zenekar harmincéves koncertje kecsgettetett újabb falatokkal. Ezúttal a Müpa Fesztivál Színháza, a saját modern stílusával, multifunkcionális, különböző kulturális igényeknek megfelelően tervezett környezetével és persze a mai korra jellemző fénytechnikájával és vetítőfalával adott otthont.

Ahogy várni lehetett, palatkai ötösfogattal hajtottak be az est szakácsai. Receptkönyv-felolvasás nélkül egyből tálalták a vidékre jellemző gözölgő mesterfogást, a palatkai szökőst.

Hozzávalók: két gyöngyöző ujjrendes, hosszúvonalos, jól kötő, de nem kötekedő primás, két egymással „tükrösen” szembe dűvöző kontrás, és egy nem előre kifutó, inkább lassan, de biztosan célba érő, vastag bélhúron rövidvonóval mindkét irányba ijedeget kihúzó és tartó bőgős. Egy-két falra vetített Kása Béla készítette palatkai kocsmafotó (a vendégek mellett a híres Kodoba, Mácsingó, Radák családtagokkal). És mindenképp el kell képzelni hozzá, milyen is a járás a nagy sárban.

Mit nem adnék, ha bármely étteremben a főszakács kijönne az asztalhoz és egy-két belső titkot megosztana, hogyan is kerül a tányérba az általam kiválasztott műve. Na kérem, ez alkalommal rendre mikrofon elé állt mind az öt mester!

Előként Árendás Péter tanár úr, a ritka „baloskontrások” egyike, tőle szokatlanul nem a kötelező tananyaggal, hanem röpké harminc évük sűrített történetével (hogyan lettek a tizenéves gyerekek a zongora mellől szempillantás alatt, a mozgalommal együtt élve, érett felnőttek, zenészek) vezette fel a számukra is sziklaszilárd alapot adó széki muzsikát, a páros táncokat.

Hozzávalók: alapító bőgős, Langer Zoltán „gyeplőfogásban”, rövidvonóval végtelent leíró bőgőzéssel és ezt középhullámhosszra felhozó kontrázással létrehozott földrengésszerű húrrezgések, valamint egy, a kocsmázó férfiakat egy az egyben visszaadó éneklő primás folytonos lenge hullámokat fenntartó hegedűjátéka.

Halmos Attila, az iménti primás, a második konferáló is beavattott családi háttérbe, hogy hogyan lett a néprajzos, klasszikus zenész apja mellett, a kor nagy rockzenész bálványainak imádójából műfajok átutazójaként a népzene szerelmese, és hogyan varázslatott az oviból két-három kecskebucskával át népzenei toplistás CD-t kiadó zenésszé, tanárrá, illetve a vendégek korántsem egysíkú igényét kiszolgáló varázs-nyírentyűsév, nem egy átmulatott alkoholpárlatos éjszakában.

Így tálalták a következő két fogást, a bonchidai és nagysajói muzsikát.

Fotó: Váradt Leczente – Iumidance

Hozzávalók: a bonchidaihoz finom léptekkel kopogtatott cimbalomjátékkal és szépen összecsengő bandával előadott sűrű csárdás, lassú és román verbunk, a felvidéki Révkomáromból származó Korpás Éva gömbkereké formált, tisztára mosott és vasalt, telt, nőies énekeivel, a nagysajóihoz pedig cimbalom nélkül, két kontrával kiemelve a hegedűk kórusdalolásának jellegzetes, mélyebb középtónusát és annak melengető ritmusait, valamint a román menyasszonykísérő, de-a lungu és invártita.

Harmadikként az előadásokon máig szótlánul bőgöző Lelkes Andris tette próbára érzékenységét, és hálásan megköszönte a banda többi tagjának a befogadást, a közösen eltöltött, érzelemben is gazdag időt, és további némaságot fogadva visszavonult a hangszerehez, hogy a péterlaci muzsikához is megadja a kellő alapot.

Hozzávalók: csupaszverős, vidám, csilingelő cimbalmozással felöltött péterlaci korcsos, verbunk és sebes forduló.

*A koncert műsorát az 1986-ban alakult Tükrös zenekar harminc évének színe-javából, hat lemezük legsikeresebb számaiból állították össze a zenészek erre az ünnepi alkalomra. 1996 óta megjelenő lemezeik sajátos vonása, hogy egy-egy tájegységre koncentrálnak. Kitüntetett helyen szerepelt köztük a 2000-ben megjelent **Szatmári népzene az 1900-as évekből**, amellyel elnyerték a Magyar Művészeti Akadémia arany oklevelét. **A mi Mezőségünk** 2008-ban látott napvilágot, a legjobb mezőségi (magyarpalatkai, magyarszováti, széki, bonchidai, nagysajói, visai, kolozsi) cigánybandák előtt hajtva fejet. A Tükrös zenekar tagjai számára ugyan is a Mezőség zenéje tette meghatározó élménnyé a népzene, azzal szembesítve a muzsikusokat, hogy az ottani falusi bandák muzsikájának „szépsége, ereje és dinamizmusa a feldolgozás szándéka vagy a műfajok keverése nélkül is képes nem mindennapi élményt nyújtani a hallgatóságoknak”.*

*A zenekar ennek a hagyománynak a továbbadását tűzte ki céljává – és ezt valósította meg harmincéves pályafutása során. Legújabb albumuk a Maros és Küküllők vidékének legszebb dallamait gyűjtötte csokorba **Erdők, vizek zenéje** címmel. A CD egyrészt a helyi adatközlők és mesterek (többek közt Csizsár Aladár, Gáspár Béla és Moldován István „Stefi”) előtt tisztelg, de a természetközeli életmód eltűnésének veszélyére is felhívja a figyelmet. (Forrás: mupa.hu)*

Fotó: © Műpa, Pálfi Zsófia

A szünet előtt, a kocsmai elitalakulatokat is GPS-pontossággal ismerő prímás színpadra invitálta Papp Lászlót, aki tanúsította, hogy a zenekar az ő lakodalmán is helytállt, majd Héglí Dusánnal és Kádár Ignáccal közösen beszippantottak egy ilyen mulató szatmári főzőkonyhába, ahol szabadon kóstolgathattunk a hallgató után a verbunkból, csárdásból és frissből, amelyeket csaknem nyolc percen botokkal kevergetni kellett Ignác igazán színpadra termett dalias tartásával, Dusán érett ropogtatásával és Laci máz nélküli paraszti figuráival.

A műsor második felét Liber Endre kontrás-cimbalmos által felkonferált Tükrös-gyerekek dalárdája kezdte Évi vezetésével, a „Sok születésnapokat vigan megélhess”, illetve „Éljen, éljen, éljen hát az igaz barátság” elterjedt nótákkal, persze miután Bandi a Föld minden irányából előhozott történeteivel visszaérkezett a színpadra. Az éneklésből katonanótákra is futotta, amivel sikerült becsalogatni egy sűrű és ritka tempóra Szabó Szilárdot. Megérte belekeverni a menübe, hisz ilyen jellegzetes széki ízt „Sziszi” nélkül nehezen lehetne elképzelni. Azt az elegáns, feszes, de mégis könnyed, csak úgy egyik helyről azonnal a másikra termő figurázást, villámlábkörzést még talán a néhai Tamás Márton (Kántor) is le-fel bólintással nyugtázná.

Aki pedig Koncz Gergő „palatkai muzsika” néven futó világhírű receptjének titkát keresi, az ebben a második részben is fülelhetett, szemezgethetett, hisz előrukkolt „Ica bácsi” keservesével, a kontrásokat és a bőgőst igencsak próbára tevő de-a lungu, bota és bātutával. Ehhez a recepthez bizony le kell hajolni a sáros földig és bele is kell mártózni. Ki kell bírni nem egy átmulatozott éjszakát, amikor már az alázat sem segít egyenesnek maradni, vagyis megfelelni az alkohollal átázott vendégseregek váratlan igényeinek. Ha pedig nem sikerül, sajnos összefut az egész, és kezdheted előlről.

No de, kérem, aki a Tükröst ismeri, az tudhatja, hogy márpedig itt nem fut össze semmi, minden alapanyag, minden fűszer ott a

neki szánt helyén, és mindenki akkor és annyit használ, használhat belőle, amennyi épp oda kell.

Így volt ez a már Baranyai Barbara és Kádár Ignác könnyed táncával tálalt szatmári rendben is. Nem fűszereztek túl, megmaradt az inkább falura, mintsem városra jellemző harmonikus íz. Gyakorló szakácsok tudják, milyen nehéz is megtalálni a szűkített és moll akkordok, a tercelés, illetve a hegedűhanggurítások megfelelő arányát.

Koncz Gergelynek itt sem remegett meg a keze. Talán, ami ezután következett, attól tarthatott. Ő következett a mikrofonnál, egyes egyedül. Rögtön ki is derült, hogy inkább a főzésbe merül bele, minthogy arról csacsogja el az idejét, de hál' istennek azért röviden a legfontosabbakat megosztotta. Megköszönte az ő igazi segítőjének, Fekete Antalnak (Pumának), aki rávette, hogy a kontrás ősenjét néha tegye félre és merüljön bele a hegedülésbe. Bele is merült azon nyomban, ahogy otthagyta a mikrofont és belezendített a játékos, vidám, székelyharisnyás tündérek muzsikájába, a magyarói verbunk, korcsos és szaporába.

Eme igazi, zsenge desszertet elfogyasztva bevallom férfiasan, hogy a vacsora utáni kávénál, az adámosi lassú és magyaros, valamint az elköszönő ajándéknak szánt nagysajói lassú és sebes alatt már csak mozdulatlanul, a székembe süppedtem és elmerengtem. A kávé és útravaló illatában eltelt mámorban már csak azon tűnődtem, hogy hogyan is lehetne ez ünnepi alkalomból felkínált, egyébként eltűnőben lévő falvak ízeiből ízek faluit felépíteni, vagy legalább ezen ízek közösségét életben, egészségben tartani, hogy utódainknak is jusson egy-két jó falat. Amely a vegetatív működésen felül emberként is táplál, hogy az evolúció kormányrúdját a megfelelő irányban tarthassuk.

Köszönöm, Tükrös, Isten éltesse! (A borralvót félretereszem a legközelebbi találkozásig.)

Szász József Árpád (Üsztürü)

Az első gyűjtőutak

Írta: Maác László (1982)

„Aztán, fiaim, vigyázzanak! Nem lehet úgy beállítani, hogy: Néném, sütik-e itt a p...szórt pogácsába szerelmi bájolónak? Hát ezt nem lehet!” Ahogy betettük a lábunkat szobájába, Ortutay Gyula teátrálisan szétcsapta a karját pingpong-asztal nagyságú íróasztala mögött (mindig hatalmas íróasztalokat tartott, erre ügyelt), s így deklamált felénk. Mi pedig Erdész Sándor barátommal földbe gyökereztünk a küszöbén, s a hirtelen szózuhatagtól tiltakozni se maradt erőnk. Mert – ki gondolta volna? – mi sem úgy véltük, hogy ismeretlen helyen majd épp ilyen adjonistennel kezdjük a kutatásunkat. Persze gondolhattuk volna, hogy megint ez lesz a dologból. Professzoraink kívánatosnak tartották, hogy az első gyűjtőút előtt végső tanácsaikkal traktálják hallgatóikat, s nem kerülhettük ki az audienciát. S alig kell mondanom, az atyaián trágárkodó mondattal már ki is merültek tanácsai. Öt perc múlva már az előszobában dohogtunk égő fülekkkel, hogy miket is feltételez rólunk. Nyilván örömet lelte benne, hogy ártatlanul megvádolhatott bennünket, s rögtön meg is bocsájhatta, amit nem követtünk el. [...]

Igen, minden etnográfus életében bekövetkezik a Nagy Pillanat, az első gyűjtőút, s bár a tanszéknek e célra alig volt pénze, kétségtelen, hogy első útjaink még egyetemista korszakunkból datálódtak. [Maác László 1948 és 1953 között volt az ELTE BTK néprajz szakos hallgatója.] Útnak eredt a felettünk levő évfolyamból Nyilassy Jutka, a fővárosi Gyermekszínház mai főrendezője, akinek talpraesett derűjére oly sokszor rá voltunk utalva, s aki a zengővárkonyi szelídgesztenye-termesztéssel foglalkozott; felkerekedett Domonkos Ottó, a soproni múzeum jelenlegi igazgatója, hogy elkezdje faggatni a

kipusztuló kismesterségek utolsó mohikánjait, a kötélverőket és főleg a kékfestőket. Évfolyamomból Halmos Pista elindult népzenei gyűjtőútjaira, hogy megalapozza későbbi nyírségi falumonográfiáját, Varga Mariana pedig természetesen a népviseleteknek, hímzéseknek eredt a nyomába. A nagy elköteleződés idősza volt ez, s bár Tálasi professzor csendes céltudatossággal kormányozta a hallgatókat a feltáratlan területek fehér foltjai felé, senki nem csodálkozott, hogy „ennek ez, annak meg amaz” a kiválasztott kutatási területe és szakdolgozati témája. Az utánunk következő évfolyamból Erdész Sándor szűkebb pátriája, a Nyírség népmeséivel jegyezte el magát, Hoffmann Tamás az agrártechnikát kutatva földműveseket és falusi kovácsokat molesztált, Fülöp Kati pedig, Németh Lajos későbbi felesége a baranyai, püspökbogádi népviselettel foglalatostkodott.

A sort még folytathatnám is, hozzátevé, hogy bizonyára ki-ki a megfelelő komplexussal indult útjára. Igen, némi szorongásnak is kellett léteznie, hogy ismeretlen helyen és ismeretlen emberek között hogyan tudunk majd helytállni, s nem kevésbé némi küldetés tudatnak, hogy munkálkodásunk tégláival igenis hozzájárulunk nemzeti művelődéstörténetünk épületéhez. Fülünkben ott fészkelt az etnográfia múlt századtól hangoztatott jelszava: „a huszonnegyedik órában vagyunk!” – mentsük tehát, ami menthető!

A nevezetes instrukció után tehát útnak eredtünk Erdész Sanyival, hogy kalandozzunk egyet a Kiskunság északi peremvidékén. Vagyis Pesttől alig húsz-harminc kilométerre, Bugyi és Ürbő vidékén csatangoltunk kiadós gyalogtúrákkal, hiszen a tanyavilágban jártunk, felderítendő az egykori kiskunsági pásztorkodás folklorisztikai emlékeit. Most, hogy e sorokat kopogom, felkődlik a téli ólmos idő emléke, amint az egykor lápos vidéken, a „turjánosban” zombékról zombékra ugrál-

L. Szőnyi Vivien: „Maác” (Fügedi János – Szélpál-Bajtai Éva szerk.: Maác) – folkMAGazin 2016/1. 32. o.

tunk, felrémlelenek a századforduló kapcabetyár-világának történeti, a pásztor- és betyárdalok, balladák töredékei, hiszen, ahogy megvívtuk harcunkat a tanyákat őrző elszánt kutyákkal, s benn a háziak szívesen kínált, savanyú homoki bora mellé telepedtünk, apránként életre kelt a vidék múltja, emléke. Mindez ma bizonyára szörnyen romantikusnak hangzik, holott akkor nem volt az (a szegénység uralkodott!), mindamelllett váltig romantikusnak éreztük, míg buzgón jegyzeteletünk kockás füzetünkbe.

Az egyetemen elkezdődött kutatások tulajdonképpen továbbgyűrűztek néhány évig nálam is, kollégáimnál is. Így nem csoda, ha múzeumi és Állami Együttes-i korszakomban is még össze-összefogtunk egymás és a közös téma kedvéért. Igaz, szakdolgozati témámban többnyire magam jártam. Ortutay a magyar katonatancokat tűzte ki szakdolgozati témámnak, s abból a vastagon naív feltételezésből indultam ki, hogy a XVII-XVIII. századi hajdútelepítések vidékén természetesen majd rábukkanok a hajdútánc nyomaira. Hogy Miloss Aurél kedvenc jelzőjét alkalmazzam: az ötlet mizerábilisnak bizonyult, de hát ettől még neki kellett vágnom előre nem sejtett kudarcaimnak, így fordultam meg Hajdúhadház, Téglás és Nánás vidékén. Sőt, a hajdútánc üldözése vitt a Rábaközbe is, miután Rábatamásiról oklevelek bizonyították egykori hajdútelepességét. A rábaközi verbunkot nyomozó Hermán Pannival és Vikár Lászlóval kutáskodtunk itt közösen, s ha már körverbunk és hajdútánc nem akadt, Panninak legalább sikerült dust lefilmeznie. Vikár Laci legkülönösebb zsákmányát a falu kikiáltott nótafája szolgáltatta: miután régi dalokért nyomorgattuk, egyszer csak előállt egy kétségtelen régi kupléval. Ma is a fülemben a refrénje: „Fuchs úr, maga dekadens.”.

Maradván az északnyugati vidéken, Halmos Pistával egyszer a Szigetközbe is elvezetett az utunk, Dunaremetére, miután a kicsit misztikus ködben élő szigetközi verbunkok izgattak. Verbunk persze nem lett, helyette két más élményem adódott. Az egyiket Pista szolgáltatta, aki a télidőnek megfelelően sínadrágba, bakancsba bújt. Eléggé kirítt a környezetből, különösen a csehszlovák-osztrák határháromszögben, ahol derék határőreink úgy vélték, hogy „most elkapták a diverzánst”. Kellemetlen helyzetünkből papírjainkat lobogtatva szabadultunk. Sokkal kellemesebb lett másik élményem: farsang lévén, becsöppentem a hat-tíz évesek multságába, amit dudabálnak mondtak, holott már csak egy nyekergő harmonika szolgáltatta a zenét. Itt az tűnt fel, hogy a hagyománynak a kerete maradt fenn – az egyik parasztház hideg hátsó szobájában, a káposztáshordó mellett folyt a bálózás –, az apróságok azonban éppen hogy a foxot meg a tangót gyakorolták szülői tekintettől kísérve. Ma is megindít és felderít, amilyen ceremóniás udvariassággal gyakorolták a „lekérést”, s hogy a szünetekben milyen gálánsan kínálgatták egymást savanyúcukorral, otthonról hozott süteménnyel.

Első északkeleti úrjaimra a vidéken honos Bodgál Feri vezényelt. Ő ugyan a kisiparosságot, a céhes emlékeket és főleg a kovácsmesterséget kutatta, de felet-

tőbb bosszankodott, hogy a kapcsolatos zenefolklórral nem tud megbirkózni. Így elmentünk együtt az „aranygombos” Telkibányára, Zemplénbe, ahol egy lakodalmi csigacsináló dalairól életemnek talán első helyszíni lejegyzéseit produkáltam. De mentünk a hegyek közé ékelt Göncre is, amely a XVII-XVIII. században jobb napokat látott, ekkor pedig már álmos zárványéletét vegetálta. Kutattunk az egykori csizmadiacéh emlékei között; egyik első 8 mm-es filmfelvételem is itt született a furcsa, lengyeles dalra járt, polkaszerű susztertáncról. Legfőbb erőpróbám elé aztán a kovácsműhelyben kerültem, mert Feri a különböző kovácsoló műveleteket, a „ráfkáfolást”, az „avallérozást” már apróra felderítette, de – teljesen helyénvalóan – azt kívánta, hogy a kalapácsütések ritmusát is kottázzam le. Hogy ne kerüljem a szót: partitúralejegyzési feladatam támadt, hiszen ugyabban a munkafolyamatban más ritmusban vág a segéd nagykalapácsa, s megint másban a mester irányító, igazgató kiskalapácsa. A kovácsok pedig, mint ha megéreztek volna a rögzítés történelmi pillanatát: kalapácsuk valósággal táncolt az üllőn. Élvezettel produkálták a legkülönösebb, bár nekik nyilván megszokott ritmusokat. Én is élveztem, ám lehet, hogy még náluk is jobban megizzadtam, míg leróttam ákombákomjaimat.

Utam Somogyba is elvezetett, hiszen az ötvenes évek elején kezdődött el az a monografikus vizsgálat, amely végül a Somogyi táncok című kötetben összegeződött. Csökölyt választottam elsőnek, tudatosan, a falu archaikus híre miatt. Itt maradt fenn legtovább, még századunk első felében is a „fehér gyász”, amit ma már csak Kínában ismernek, s a „talpas házak” emléke is izgatott. Ilyen helyen biztos tánc is akad... Nos, találtam is egy-két talpas házat, sőt, egy félgyászban fehérülő öregasszonyt is sikerült megpillantanom, de táncról szó sem lehetett. Örültem, hogy néhány szép dalt és némi szokáslelket lejegyezhettem.

A legrosszabb időket éltük. A házak padlása lesöpörve, az otthoni kenyérsütést erőszakkal megszüntették, aratási időben a harmadik faluból hozták a feketére égett kenyeret, fejenként fél kilónyt. Táncolni...? Amikor – már a negyedik-ötödik napon – bizalmukba fogadtak, nyíltan megmondták, hogy nyomozónak néztek, aki csak álcázásból érdeklődik a dalok iránt. És vajon hogyan viselkedjék a gyűjtő, ha az öregember szépen eldudorássza a dalait az eperfa alatt („Hol lakik, kend, komámasszony, Devecserbe?” – A Hártyban híressé lett „Ó, mely sok hal...” variánsa), aztán váratlanul magába roskad és tehetetlenül zokogni kezd, mert Voronyezsnél elesett fia jut az eszébe? Vajon mit lehet ilyenkor tenni?

Igen, szegény volt a falu ekkor; az emberek még ki sem heverték a háború sebeit, megrázkódtatásait, s a kilátástalanság érzésével, gyanakodva próbálták továbbvinni napi életüket. Nem a legjobb léghő volt ez a kutatáshoz – azt hiszem, bármelyik akkori kollégám nevében mondhatom.

In: Maác (szerkesztette: Fügedi János – Szélpál-Bajtai Éva) L'Harmattan Kiadó – MTA BTK Zenetudományi Intézet, Budapest, 2015. 87-90. oldal

Zerkula János a gyimesi lakodalomról

Ez a beszélgetés 1986 augusztusában, egy patak völgyben – „patakban” – zajlott, a főúttól messzebb. Azért mentünk oda, nehogy a „szeku”-besúgók meghallják, hogy itt magyar zenét zenélnék magyarországiaknak. Tilos volt a dallamok, táncok, egyéb „ilyenek” gyűjtése. Ha lebuktunk, a kazettákat elkobozták, a zenészeket, adatközlőket megbüntették. Zerkula hegedült, de a felesége, Regina nem hozta a gardont, mert annak messzire hallatszik a hangja. Volt velünk pár sörsopalack, az egyiket játszotta a kíséretet a gardonverővel...

Fotó: Makhult Gabriella

– *Jani bácsi, hogyan volt az, amikor lakodalomba ment, hogyan kezdődött az egész, mikor kellett először muzsikálni?*

– Hát, drága szívem, arról van szó, akkor én meg is mondom. Vasárnap reggel, úgy szokták csinálni régebb’ azelőttiek, az elődjaink, hogy reggel, kilenc órától. Ez attól függött, hogy milyen távolságra volt a legény háza, meg a leány háza. Ha messzire kellett menjünk, hogy kivegyük a leányt, akkor bizony nyolc órakor is nekifogtunk.

A legény házához mentünk, ebédig muzsikáltunk. Ha ebédet nem adott a legény, hanem a násznagy, akkor a násznagyhoz mentünk, muzsikaszóval, a vendéggel együtt. *[Vendég=násznép – a szerk.]* Akkor a násznagyok adtak ebédet. Volt, hogy két násznagy volt, de a legtöbbször csak egy. Most már van négy násznagy, kettő a legénytől, kettő a leánytól. Násznagy keresztapák.

Akkor onnan indultunk a vőlegény házától tizenegy vagy tíz óra-
kor; ha távolabb laktak a násznagyok, akkor tízkor. Elindultunk zeneszóval s az egész vendéggel együtt. Szekeres volt a lakodalom abban az időben, szekerekkel mentünk, meg lovas lakodalom volt, akkor a lóháton a legények, s felvirágozva, feldíszítve a lovak. S akkor mentek szép sorba’. Elöl a legények felbokrétázva, utána ment a vőlegény a szekéren, s az egyik násznagy. Utána a másik násznagy,

s utána a násztársak, a vőlegénynek mondjuk a bátyja, meg a néne, ezek mentek szekerekkel utánuk. Akkor elmentünk, a keresztapák ebédet adtak a vendégnek. Mikor megebédelték, akkor húztunk egy-két nótát, táncoltak, de kulacsnyítás nem volt. Tetszik tudni, mi a kulacsnyítás? A kulacsokba pálinka dugva, tele volt, de nem nyitotta meg senki, mert nem volt szabad. Oda a kulacsba senki se ivott bele, amíg a leányt ki nem vették. Amit a násznagyok adtak, volt egy-két pohár pálinka, meg három is, meg négy is, ennyit-annyit adtak, ki hogy akarta, úgy csinálta. A gazdától függött, a gazda parancsolt az egész lakodalom alatt a vendégnek. Nálunk így mondják, gazda, aki bement a ajándékot – mondjuk, Csíkban úgy mondják, hogy vőfő – de nálunk a gazda.

– *És mit húztak, amikor az úton voltak?*

– Azt is megmondom: marsot. Mikor mentünk a leány után, végig marsot húztunk, mikor mentünk a násznagy után, a násznagy házához ebédre. Aztán, hogy visszalépjek oda, hol voltam a beszédbe, a násznagyok enni adtak a vendégnek. Ott húztunk egy-két csárdást, utána indultunk a leány után, a leány házához. Ott aztán kivettük a leányt.

Mikor oda bementek, akkor a gazdák összebeszélgettek – a leánygazda meg a vőlegény gazdája – és egy „deusz” peracet kikértek.

Ezzel bemuzsikáltam az ajtóig a vendéget, s aztán kéri a második deuszt ki. Addig még nem mentünk be a leány után. Mikor kiadták a második deuszt, az egy liter pálinkának a felit a lakodalmas vendég vissza kell, hogy adja a leányos gazdának. A perecnek nem adják vissza a felit, mert azt elosztogassák. A pálinka felit visszaadják, és ott a leányos háznál többen vannak, állnak ott a gazda mellett a tornácon, ott elkínálják azoknak. S akkor aztán, mikor megitták, akkor rögtön a gazda indul be. Ekkor én megtérek, s csinálom egy lassú magyarost vagy olyan lassabb nótát csinálom, nem teljes lassú magyarost, hanem ilyen dallamost, amire énekelnek, olyan nótát csinálom nekik, a vendégnek, amíg a gazda búcsúztassa bent a leányt. A szüleitől. S akkor elbúcsúztassa a leányt, s akkor kijön, s azt mondja, hogy „Kész a búcsúztatás, gazduram”, – a vőlegény gazdájának, – „tessék bejönni és átadjuk a menyasszonyt”. S akkor azt muzsikálom, amelyiket az előbb. Ugyanezt muzsikálja bent a másik muzsikus is.

– *Bent is van muzsikus, a leány házánál?*

– Hogyne! A leánynál szól a zene, s gardon és muzsika ugyanezt húzza azért, mert nagyon könnyű az ujjogtatás rá.

– *Mit szoktak ujjogtatni rá?*

– A vőlegénynél van négy nyoszolyó, akkor van a menyasszonynál négy nyoszolyó, azok mikor összecsapnak... Atyaúrsten, milyen zajt csapnak ott, s a vendég is. Oda bé más nem megy a leányt kivezetni, a keresztapák, a násznagynék és ezek. Aztán a menyasszony részéről sokan vannak bent a házban, mert leányos ház. S ott a leány, s a legény, s a táncosok. Mind bent vannak. S akkor onnan kiveszik a leányt, s még olyant is csinálnak, hogy kiabálják: „Jaj, elloptuk a menyasszonyt s nem adjuk nektek!”. Aztán egy násznagyné megragadja a kisiriti az asztal mellől, kiveszi és kiforgassa a kezével erre a nótára. S akkor elujjogtassa magát a násznagyné s akkor kezdik a nyoszolyók, hogy:

*„Jaj, Istenem, add nekem,
Be igazán szeretem!
Mer' ha nekem nem adod,
Fölkasztom magamat, ujujujujuju!”*

Na, akkor kivettük a leányt, akkor aztán csináljuk a lassú magyarost. Olyat, amit a nép is énekel. Na, akkor a gazda azt mondja, hogy: „Legények s leányok, felkészülés!”. Vannak olyan tréfás gazdák, akik így mondják: „Legények! Lóra! Csináljátok föl a lovakat!”.

Mikor a gazda kiszólta ezt, akkor már a nép szedelődött. A szekeresek nem vártak több beszédet. Mindenki szedte magát és húzódtak a szekerekre föl, mindenki ügyekezett. Akkor a muzsikus maradt utoljára a kedves feleségivel, és akkor indítottuk meg *[a menet]*. Nekünk volt külön szekér, amin csak mi ültünk. Nekünk olyan kocsisunk volt, aki egyáltalán nem ivott ez alatt az idő alatt. Az a gyeplőt úgy megfogta és olyan lovak hordoztak minket, drága szívem, ami nem volt az egész lakodalomban senkinek se. Az az ember, míg minket a vőlegény udvarán le nem tett, nem ivott meg egy pohár pálinkát se. Annak olyan lovai voltak, ha elénekelte volna magát, minket a kocsiából ki is vetettek volna, biztos. Mindenkit meghaladtunk volna.

Mikor hazaértünk a vőlegénynek a lakására, akkor ezt muzsikáltam, hogy:

*„Idesanyám, adjon Isten jó estét,
Hazahoztam ezt a barna menyecskét,
Hazajöttem, nem bűra,
Hidegségtől vagyok megszabadulva.”*

Megállottunk. Azt mondja a gazda, hogy: „Na, kedves gazduraim, hazajöttünk, nem ennyivel mentünk el hazulról, amennyivel most jöttünk. Eggyel többel jöttünk.”. Hát, én most nem tudom

úgy kimagyarázni magamat, mint az a gazda. Az, ugye, megmondta a háziaknak, az örömapának, s ugye, átadta a menyasszonyt, aztán bemuzsikáljuk. Azelőtt ott is adnak egy deuszt ki. Azt nevezik deusznak, hogy peracet adnak, s egy liter pálinkát. A liter pálinkát elhasználják, aztán szépen átadja a leányt a gazda, mond egy szép magyarázatot, hogy viselkedjenek a szülők, aztán azt mondja: „Zene!”.

Mikor bemuzsikáltuk a menyasszonyt s a vőlegényt a házához, mondja a gazda, hogy mindenki foglaljon helyet, a násznagyok ide, a vőlegény oda, meg a vendégek ide, a rokonok oda. Sorban mennek. Aztán a végén azt mondja, mindenki keressen magának jóbarátot, társat, ott vannak asztalok, mindenki foglaljon helyet, szépen húzódjanak le, kezdődik a vacsora.

Vacsora után kezdődik a nóta. Jön a zene. Egy zene van, ilyen hallgatós, gardonnal nincs.

Aztán akkor egy kicsit elmennek, kiveszi a gazda a menyasszonyt meg a vőlegényt, kihívja az asztaltól, s akkor összebeszélgetnek, vesznek egy táskát a kezükbe, attól függ, hogy milyen a vendég. Táska vagy ruha – ezelőtt ruha volt –, ma vannak jó nagy táskák, elfér a pénz benne. Aztán megindulnak. Addig táncnóta nincs, amíg mindenkihez körbe nem mennek. Minden párhoz elmennek az asztalok mellett és felszedik a pénzes ajándékot. Addig a zene áll, akkor vacsoráznak a zenészek. Mert addig mulattattuk őket, hallgatókat, szépet muzsikáltunk, meg keserveseket, ki, mit követel. Ezelőtt úgy volt, hogy szobáról szobára mentünk, most már úgy van a legtöbb lakodalom, hogy kultúrházban.

Aztán, ha megvolt az ajándék, kezdődik a tánc. Egy jó csárdást csinálunk, egy hosszú csárdást. Aztán mondja a gazda, hogy: „Jani bácsi, elköszönök, viszontlátásra.”. Azt mi tudjuk, hogy miért mondta. Akkor ő elment a menyasszonnyal és a vőlegénnyel. Akkor én húzok egy hosszú-hosszú csárdást, olyan hosszút, hogy már én is megunom. De hát, ilyenkor már a nép nagyon kedves. Vannak olyanok, akik már túl részegek, vannak, akik rendesek, jól mulat már a vendég.

Akkor érkeznek vissza, a menyasszony már be van kontyolva. Hozzák a „kontypálinkát”. Kinek adnak legelőször? Iszik a gazda, utána Zerkula, a felesége, utána a vendég, akinek jut. Azelőtt ittak volt ők már ott kint, mondjuk a sok deuszból s mindenkiből. Ebből nem kapnak sokan, gyorsan eltisztelődik ott előttem. Amikor kétszáz pár ember van, akkor ott egy liter pálinka semmi.

Akkor tehát visszajöttek. Én éppen csak annyit csinálom, hogy megtörülközök, s akkor a gazda csinál egy szép bementést, valamit a fiatalokról, s akkor nagy éljenzés van a „kontypálinkára”. Iszik egyet a gazda, s ideadja nekem, a feleségemnek, aztán a vőlegénynek, meg a menyasszonynak, de csak épp egy cseppet isznak belőle, aztán a többi úgy elharácsolódik. S aztán akkor ő kikiáltta: „Aki akar táncolni a menyasszonnyal, az száz lej. Eladó a menyasszony, eladó a vőlegény! A vőlegény száz lej, a menyasszony százötven lej. Aki akarja, tessék idejönni!”. Aztán ott van kacagás, viccelés.

Mikor hármat sirült valaki a menyasszonnyal, megállottam, hogy legyen szakítás. Az első táncot a násznagy csinálja, s a násznagyné. Amikor végeztek a násznagyok, akkor jönnek a többi rokonok, a vendégek. Akkor lesz vége, amikor megsokallja a vőlegény, hogy szakad ki a menyasszony az erejéből, akkor odamegy, s azt kérdezi a gazdától, ki adott legtöbbet a menyasszonyért. S ha azt mondják, száz lej, ő ad kétszáz lejt. Aztán ők táncolnak. Aztán, amikor eljárták azt a három sirüléket, lehúzom a nótát, s akkor adnak egy ajándékot a násznagyok a menyasszonynak. Ilyen ruhaajándékot. A menyasszony szintén ad ajándékot a keresztapáknak, egy inget meg egy zsebkendőt. A násznagynéknak ad egy alsószyornyát vagy egész köntöst vagy egy egész ruhára valót, meg egy fejfedőt. Azután kezdődik a közös tánc.

Szávai József

Az önismeret fesztiválja

12. Erdélyi Hivatásos Táncegyüttesek Találkozója – Sepsiszentgyörgy, 2016. október 13–16.

Erdélyben sem áll az idő. Nincs mit tenni: a globális kultúra mindenkit elér, de ez nem fertőzés, hanem adomány. Ugyanis csakis a mindenkori befogadón múlik, mit és hogyan enged magára, ha a média manipulál is, szabad választásra mindenkinek lehetősége van, csak tudni kell élni vele.

Nem tudom megmondani, hogy akkor tudnék-e többet az erdélyi magyar hivatásos táncegyüttesekről, ha sűrűbben járnék határon túli barátainkhoz, vagy ha tisztes távoból figyelném a működésüket, és közben „messziről” igyekeznék információt, ismereteket begyűjteni a tevékenységükről, valamint jelesül a páratlan néptáncokokról, melynek őrzését, fejlesztését céljukul tűzték ki. Minél jobban belemerülök ugyanis a világukba, annál inkább úgy érzem, egyre kevesebbet tudok róluk.

Alapos belemerülésre persze nem elegendő az a néhány nap, amelyet a szakmai bizottságba meghívott vendég eltölthet a 12. Erdélyi Hivatásos Táncegyüttesek Találkozásán, ám az intenzív jelenlét (például az aktív részvétel a sokszor parázs hangulatban zajló, néha sértődésekbe torkolló értékeléseken, szakmai beszélgetéseken) révén sok minden észrevehetővé, kihallhatóvá válik az érdeklődő szemnek és fülnek. Nekem például idén – egyebek mellett – az tűnt fel, hogy még Székelyföldön is, még a leginkább elhivatott hagyományápoló fiatalok számára is mennyire vonzóak a kortárs művészetek, a kortárs kultúra (és technika) stílusa, dizájnja és eredményei, még akkor is, ha a legtisztább őszinteséggel vallják a hagyományörzés fontosságát, és nap mint nap átélik annak örömet, szépségét, csodáját. Persze lehet, hogy ezen csak a hamis, stilizált-romantikus Erdély-képben gyönyörködő anyaországi rezervátumturisták csodálkoznak, jómagam azért megrökönyödés nélkül konstatáltam, hogy Erdélyben sem áll az idő. Nincs mit tenni: a globális kultúra mindenkit elér, de ez nem fertőzés, hanem adomány. Ugyanis csakis a mindenkori befogadón múlik, mit és hogyan enged magára, ha a média manipulál is, szabad választásra mindenkinek lehetősége van, csak tudni kell élni vele. És nyugodtan higgyük el: például a Tesztoszteron Zenei Alakulat alternatív rock-muzsikája senkivel sem fogja megutáltatni a székely forgatóst. Sőt, *tök állat jó volt*, hogy a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház aulájában a hajnalig tartó táncjátékot másnap rock-koncert követte, majd újra táncjáték...

Egyébként, ha akarják, ha nem, a néptáncalkotók majdnem mindegyikét foglalkoztatja a néptánc jövőképe és azon belül a megújulás *versus* még következte-

Az Erdélyi Hivatásos Táncegyüttesek Találkozója gálaműsora (fotó: Ádám Gyula)

sebb hagyományörzés kérdése. Ez utóbbi hívei is némileg elmozdulnak a hagyományos folklór-összeállítások kisrealista skanzen-képeitől, már egyszerűen csak azért is, mert a mégoly megunható, tiszta autentikus anyagok színpadra viteléhez is elkerülhetetlenül szükséges valamilyen alapvetés, szerkesztési koncepció vagy interpretációs ürrü. És ha ez létrejön, vele együtt rögtön kialakul egyfajta átértelmezés, mesterséges távolságtartás, még ha a táncokkal hűségesen igyekeznek is követni a gyűjtött, rögzített vagy egyéb módon átadott hagyományokat.

Már az első napon terítékre került a fő kérdés: a Háromszék Táncegyüttes *Erdély-menyegzője* és a Maros Művészegettes *Most múlik* című előadása más-más módon, de egyaránt a „Merre tovább, néptánc?” problematikáját feszegette. Előbbi rendező-koreográfusa, Mihályi Gábor a Magyar Állami Népi Együttes élén is alkotásaival hosszú évek óta egy újszerű, néptánc-alapokon nyugvó, korszerű, komplex színházi nyelv megteremtésén fáradozik – biztató sikerekkel. Az *Erdély-menyegző* címe, valamint a szomorú aktualitás (a lengyel filmrendező halála) is eszembe juttatta Andrzej Wajda *Menyegzőjét*, de a két alkotás jellege is indokoltá teszi az összevetést. A néptáncelőadás és a film is elvont, lírai tablóképekből építkező kompozíció, mely egyszerre konkrét és jelképes, történelmi-kulturális tényekre utal, társművészetek részleteit, motívumait idézi fel, miközben a műegész összefogja egy szintén szimbolikus, de a gyakorlatában is ábrázolt, átélhető, emberi szintjén is értelmezhető népi menyegző-eseménysorozat. Eme alapképlet

következetes kidolgozása aprólékos alkotói műgondot, jó arányérzékét követel (a táb összes tagjától, valamennyi részterület felelősétől), de az értelmes-intellektuális tartalomszerkesztés mellett nélkülözhetetlen az érzelmre hatás is, amelynek elérése elmélyült, elhivatott, felkészült előadásmódot kíván a szereplőktől. Mindez teljesül is: az előadás egyszerre elgondolkodtat, elbűvöl, felemel és elvarázsol. Kiemelném egy különös hasznát, avagy eredményét: befogadóját rávezeti a többféle értelmezési lehetőség elfogadására, gyakorlatára. Ez ugyanis a kortárs művészetek egyik *sine qua non*-ja: az összetett, a világ sokféleségére utaló komplex műalkotások nem mindenkinek ugyanazt mondják, így lehetőséget teremtenek az egyéni értelmezésekre is. (Ezzel szemben az amúgy szintén felemelő, gyönyörű, gyűjtött-örzött-ápolat folklórkinccset – mindamelllett hogy többféle egyéni asszociáció és érzelm felkeltésére képes – jószereivel csak egyféleképpen lehet értelmezni, élvezni.)

Köncei Árpád, a *Most múlik* rendező-koreográfusa a Maros előadásával véleményem szerint mond korunkról: maró iróniával felmutatja a néptánc egyik lehetséges, (sőt: már igencsak létező!) „továbbfejlesztési” útját. A média uralta világ reflektorfényes kifutóira utaló emelvényen a fogyasztó tetszésének elnyeréséért mindenre képes táncos figurákat táncoltat, mellettük-mögöttük két hagyományörző széki pár háttérbe szorulva, halkán járja kör- és páros táncát, és/vagy egy-egy csöndes percben fájdalmasan szép népdalokat énekel. A kontraszt önmagáért beszél, és várakozást kelt a nézőben, hogy tudniillik történni fog valami, talán artiztikusan megfogalmazódik egyfajta állásfog-

lalás, üzenet, elgondolkodtató, vitát kiváltó vélemény. Ehelyett azonban elejétől végéig „csak” az alapképlet működik: székiek kont-ra egyre harsányabb vicceskedés. Helyenként célba talált ügyes, énekes-táncos paródiák is láthatók-hallhatók, de az időben előre haladva, a mives, tartalmas, célzott paródia helyett egyre több a releváns üzenet nélküli szimpla, belterjes poénkodás, ami persze sokaknak felettébb szórakoztató. Szakmabelieknek leginkább azért, mert – műfajtól, stílustól függetlenül – a világ összes próbatermében, ha van egy szusszanásnyi idő, valamennyi előadóművész hasonló hülyéskedéssel szórakoztatja önmagát és a kollégáit, de csak kevesen gondolják azt, hogy ezt (esetleg kis változtatásokkal) a nagyrészt deműnek is meg kéne mutatni. (Ezt bizony állíthatom, mert jó három évtizedes táncos pályámon magam is igen aktív résztvevője voltam e speciális cselekvésnek.)

Szakmai körökben Könczei értékorientáltsága jól ismert, életműve, koreográfiai és zenei munkássága ékesen bizonyítja a tiszta forrás iránti elkötelezettségét. Ebben a művében kísérletet tett arra, hogy tőle szokatlannul harsány színházi nyelven fogalmazzon. Véleményem szerint ez a próbálkozás csak részleges sikerrel járt. A paródia nemcsak technikailag igényes, hanem eszes műfaj is, túl laza (vagy éppen nem elég bátor) kezelése általában vagy nem mutat sehova, vagy unalmas-tartalmatlan, klisés ripackkodáshoz vezet. A *Most múlik* legnagyobb (számomra minden igyekezetem ellenére feloldhatatlan) ellentmondása abban rejlik, hogy ugyanazzal arat sikert, mint ami ellen kikel. Ez így nem önirónia, nem önmagunk elé tárt görbe tükör.

Kun Attila: *Stabat Mater* (Nagyvárad Táncegyüttes és KET – fotó: Barabás Zsolt)

A kísérletezés az anyaggal, a próbálkozás a (néptánc)színpadi lehetőségek tágitására az Udvarhely Néptáncműhelytől sem idegen. Az *Üveghegy ösvénye* című előadásuk ötletét, forgatókönyvét, rendezését és koreográfiáját (ez utóbbit Mihályi Gábor társ-koreográfussal együtt) Orza Călin jegyzi. A leginkább fiatal, keveset tapasztalt tagokból álló együttes Orza vezetésével igencsak nagy fába vágta a fejszét. Meglátásom szerint a rendezőn is kifogott a vállalás, melynek szellemisége, elméleti kigondolása dicséretes és impozáns, valamint bátor, új (talán vala-

mennyire az *Erdély-menyegzőre* is hasonlító) utak felé is mutató, ám a gyakorlati megvalósulás sok kivetnivalót hagy maga után.

Eleve nem könnyű Kőrösi Csoma Sándor és Eröss Zsolt hegymászó életútúzenetét a színpadi tánc nyelvén érthetően, érzékletesen és élményt nyújtóan egy órában megfogalmazni, pláne ha az absztrakttá szélesülő sorsok egy ponton látszólag eléggé önkényesen egymásba csavarodnak, illetve mintha az elvont Kőrösi-sors a ráutalásos szövegek segítségével megjelenített konkrét Eröss-sorsban folytatódna. Ha még ehhez társul egy „bejárando út – megmászd a hegy”, amúgy érthető szimbolika, továbbá megjelenik egy kis csodaszarvas-mondavilág, aztán talán tibeti maszkokban tűnnek fel táncosok, hogy a korábban megidézett nyugati kultúra mellett az ősi Kelet szele is besüvítsen a színpadra, és ha mindeközben zeneszórá tancolnak, szöveget mondanak, színészkednek, vetítenek, díszletelem- és tárgymozgatással jelképeznek, nos, egy idő után a néző csak kapkodja a fejét, és szomorúan konstatálja, hogy menthetetlenül műveletlen, nem ér fel a magas kultúrához. Pedig egyáltalán nem biztos, hogy az ő készülékében van a hiba. Az *Üveghegy ösvényében* rengeteg minden benne van, még több a további sejtetés, ráutalás, ez az információ-tömeg eleve nehezen kezelhető, ráadásul a darabban minden úgy kb. a helyén van, de semmi sem markánsan kiugró. A tánc sem. Egy fiatal, útját kereső együttesben talán érdemesebb az alapok felől, inkább a minimalizmushoz közelítő eszközökkel építkezni.

A népzene ünnepe – SEBŐFERI 70

Művészetek Palotája, 2017. február 11.

Tíz évvel ezelőtt a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzenei Tanszékét köszöntve rendeztük meg először A népzene ünnepe gálaműsort, mely – hagyománnyá válna és táncház-zal, valamint délutáni, gyerekprogramokkal bővülve – azóta népzenei életünk egyik legnagyobb eseménye lett. A tanszék pedig e tíz év alatt éppolyan megkerülhetlenné vált a népzene művelői számára, mint amilyen a táncházmozgalom elindulása volt a hetvenes években. Mint köztudott, abban meghatározó szerepet játszott a most hetvenéves Sebő Ferenc, aki ma a tanszék tanára. Egyszóval, bezárult a kör.

Ez vezetett oda, hogy A népzene ünnepét ezúttal a SEBŐFERI 70 című műsor képezi, melyben a Sebő Együttes tagjai mellett a tanszék már végzett és jelenlegi hallgatói vesznek részt. Megmutatva, hogy a különböző népek zenéiből miként nőtt ki a Sebő-életmű, és végig járva Sebő pályáját, az énekelt versektől a táncmuzikális daraboktól a közös muzsikálásokig. A két-részes műsor jócskán elidőzik az életmű valamennyi állomásán – a kollégiumi élettől a 25. Színházig, a táncházától a tanszékig –, gazdagon illusztrálva azokat archív fotókkal, televíziós és filmfelvételekkel.

A gálaműsor kiegészítő rendezvényein szintén parázs hangulatra számíthatnak vendégeink, hiszen táncházat tart Mihó Attila bandája; a gyerekeket pedig Bognár Szilvia koncertje varázsolja el.

Közreműködik: Sebő Együttes

Vendégek: Mihó Attila, András Orsolya, Orbán Johanna, Paár Julianna, Németh András, Istvánfi Balázs, Bolya Máttyás, Szlama László, Söndörgő

Sokszor az fog többet, aki kevesebbet markol. És tovább facsarva a szólást: lehet, az akar sokat markolni, aki már előre fél, hogy csak keveset sikerül fognia. Sok munka, rögzös út vár az együttesre, de a maga csúcsait mindenkinek kötelező megmászni.

A Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes alkotógárdája nem törekszik újfajta színházi nyelv megteremtésére, célkitűzésük „a magyar népi kultúra feltárása, hiteles bemutatása, népszerűsítése és átörökítése”. A *Táncoljatok!* című előadásukkal kapcsolatban kifejezetten indokolt alkotógárdát emlegetni, hiszen Gábos Endre táncos-rendező a műsört kollégái koreográfiáiból szerkesztette össze. Ha a csíkszeredai táncosok nem is folytatnak formabontó színházi kísérleteket, közösen létrehozott előadásuk mégis elmozdul a hagyományos folklór-összeállítások tematikájától. Hiteles, autentikus anyagokat bemutató kis etűdjeiket irodalmi igényű szövegek felmondásával fűzték össze, a szövegek általában a táncról és a táncos-létről szólnak. Színpadukon minden egyszerű, sallangmentes, emberi. A régi táncokat nem színezik manírosan, akinek jó kedve van, az mosolyog, de vannak, akik inkább komor szépséggel, méltósággal táncolnak. Hajdanán eleink is így járhatták, mai követőik előadásmódjukban hozzájuk hasonlítanak, de érződik rajtuk az anyag, a hagyomány tisztelete. Nemcsak az eltérő karakterek, a különböző generációk összesimuló együttléte is megnyugvást, pozitív energiákat sugároz. A zene, a dalok, a táncok eredeti szépségükben mutatkoznak meg, ha a szakember találhat is az előadásban javítanivalót, a *Táncoljatok!* a nézőnek maradandó, csodálatos élményt nyújt. Ezek azok az alapok (tánc- és zeneanyagban, habitusban, lélekben), melyekhez mindig érdemes visszatérni, melyekből mindig lehet méríteni, melyeknek örököit tisztelet és elismerés illeti. És ezektől az alapoktól lehet elrugaszkodni, hogy az alkotó ember a változó világra új formákkal és tartalmakkal reagáljon.

A 12. EHTET-en az alapoktól legmeszezebb a Nagyváradi Táncgyűttes rugaszkodott el: a Kun Attila koreografálta, a budapesti Közép-Európa Táncszínházzal (KET) közösen létrehozott *Stabat Mater* című táncoratóriumnak a néptáncoshoz semmi köze nincs. A szakmai kerekasztal-beszélgetésen ki is robbant a heves vita arról, hogy az EHTET néptáncgyűttesek, avagy táncgyűttesek találkozá-e. Bár ebben a kérdésben nem látok a kulisszák és az indulatok mögé, de erősen gyanítom (ezt többen meg is fogalmazták), hogy a vita tüzeit nem kölcsönös művészi-világnézeti elutasítás táplálja, hanem – akkor más nem is lehet – eltérő érdekek. Ezek között pedig vannak rö-

„SERKENJ FEL, KEGYES NÉP” SEBESTYÉN MÁRTA – KODÁLY NYOMÁBAN

ZENEAKADÉMIA NAGYTEREM, 2017. FEBRUÁR 2.

Kodály nevezetes tétele szerint a zene tanulását kilenc hónappal a születés előtt kell elkezdni. Ha van muzsikus, akinek ez megadatott az Sebestyén Márta, aki zene iránti elhivatottságát zenepedagógus édesanyjától, Kodály egykori növendékétől kapta. Szellemi értelemben tehát „Kodály-unokának” is nevezhetjük Sebestyén Mártát, aki a nagy zeneszerző és népnevelő halálának ötvenedik évfordulóján édesanyja egykori mestere előtt tiszteleg.

Kodály persze nemcsak a személyes szál miatt fontos számára, hanem a magyar népdalkincs felfedezésében játszott szerepe okán is, hiszen Kodály és Bartók, illetve követőik népzene-kutatói munkája nélkül ma nem állna rendelkezésünkre az a csodálatos repertoár, amely Sebestyén Mártának kislány kora óta mindennapi kenyere. Szinte nincs olyan ország, ahol Sebestyén Márta ne képviselte volna a magyar kultúrát, akár szülőben, akár zenésztársaival.

Közreműködnek: Agócs Gergely, Sebő Ferenc, Andrejszki Judit, Hungarian Folk-Embassy, Hunyadi Véndiák Kórus (művészeti vezető: Sebestyén Farkas Ilona)

vid, és vannak hosszú távúak. Meggyőződésesem, hogy az erdélyi magyar táncgyűttesek ügyét hosszú távon az összefogás szolgálja jól, ez ügyben elég arra utalnom (ahogy cikkem elején már tettem), hogy például a negyven év alatti generációk többsége láthatóan-érezhetően egyformán igényli-szereti a hagyományosat és az újat. Mert a kettő éles, kizáró szembeállítás mindig mindenhol mondvacsinált érdeklődés. Olyan van, hogy valaki az egyikben jobb, a másikban meg kevésbé (és fordítva), de olyan normális kultúrafogyasztó (ne féljünk ettől a szótól!), szerintem Erdélyben sem létezik, aki szereti a népdalt, de utálja a Quimbyt és a Péterfy Borit, rajongva olvassa Bornemiszsa Gergelyt, Kemény Zsigmondot és Tamási Áront, de ki nem nyitná Bartis Attila vagy Dragomán György regényeit, vagy esküszik a Heveder zenekarra, de elutasítja a Tesztoszteront. Illetlenség ebből generációs kérdést kreálni, de jómagam sokfelé azt tapasztalom, hogy főleg a fiatalok utasítják el a szüleik generációjában fellelhető merevséget, számukra – a hagyományok tisztelete mellett – evidencia a nyíltság.

A *Stabat Mater* egy hősies és igen hasznos művészi vállalkozás. Kun Attila és a KET húzóemberei a közös munkában olyan tánctechnikát, testtudatot és szemléletet csepegtettek a Nagyváradi Táncgyűttes nyitásra fogékony tagjaiba, mely művészi fejlődésüket, világlátásukat élményszerűen gazdagítja. Egészen biztosan nem ez a néptánc kibontakozásának az útja, de a darabra jellemző, modern baletten alapuló mozdulatnyelv és a kortárstánc-szemléleten nyugvó gondolatosság csakis hasznos kitérő lehet egy alternatívákat kereső táncgyűttes számára. Az elvont, de értelmezhető, finom narratív szál mentén szerveződő koreográfia szerteágazó befogadói értelmezésekre nyújt lehetőséget.

Ez – az élményszerzés mellett – a közönség számára is kiváló tanulási alkalom.

Ez utóbbi mondat a fesztivál egészére is igaz. A 12. EHTET szervezői, a Háromszék Táncgyűttes munkatársai minden téren kitétek magukért. Színvonalas megmutatkozási lehetőségeket teremtettek az együtteseknek, a szakmai értékelések, beszélgetések korrekt lebonyolítása mellett az információ-áramlást egyéb eszközökkel is segítették (itt elsősorban a folyamatos sajtójelenlétre és az *E[H]TÚD* nevű, reggelente friss anyaggal jelentkező fesztiválújságra gondolok), de mindenekelőtt a kísérő *off* programok megszervezését emelném ki. Voltak beharangozó városi villámcsődületek, a már emlegetett Tesztoszteron-koncert mellett igen színvonalas és sikeres kortárs-dzsessz koncertet adott az Impro-Víziók 2.2 formáció, szerveztek táncosoknak szakmai továbbképző workshopot, a megnyitón a fesztivál ideje alatt végig megtekinthető viseletkiállítás is nyílt.

Mindezek mellett számomra külön élmény volt az M Studio fellépése. *Tavaszi áldozatuk* (rendező-koreográfus: Andrea Gavrilu) a sajjáhang-keresés sikeres, kitűnő példája. Bár megdöbbentő újdonságokat jómagam nem láttam az előadáson, de a kortárs kifejezőeszközök (nem kell elhallgatni: helyenként klisék) markáns, egyéni birtokbavétele hatalmas, a nézőket is megmozgató energiákat szabadított fel a társulatból. Emellett igen szimpatikus volt a többszöri érhető önironikus önvizsgálatuk. A fesztiválon megélhető volt korunk művészetének egyik alapigazsága: manapság sokféle stílusban lehet alkotni, de hitelesség csak az önzonosok válnak, ehhez pedig nélkülözhetetlen az önismeret, az önvizsgálat.

Kutszegi Csaba
(www.tanckritika.hu)

Kis utazás a nagy utazókhöz – a Magyar Földrajzi Múzeum

A fortepan.hu oldalon fellelhető fényképek között sok olyan található, amely felkeltette a *folkMAGazin* szerkesztőinek érdeklődését. A weblapról könnyen kideríthető, hogy a fotográfiák egy része a Magyar Földrajzi Múzeum birtokában van. A felismerést követően egyértelműnek tűnt, hogy egy múzeumlátogatással egybekötött interjúban érdemes kifaggatni **dr. Kubassek János** geográfust, aki a kezdetek óta, immár harminchárom éve igazgatja az intézményt.

– Biztosan vannak néhányan, akik nem ismerik a Magyar Földrajzi Múzeumot, s ha valahogyan idetévednek, akkor meglepődve tapasztalhatják, hogy ez sokkal izgalmasabb annál, mint amit az általános iskolai földrajz-tanulmányaik tükrében vártak.

– A Magyar Földrajzi Múzeumot Balázs Dénes hozta létre, aki maga is sokszínű egyéniség volt. Az egész Földet bejárta, és bár utazásainak fő vezérfonala a karszt- és barlangkutatás, a világot teljes egységében látta. Aki az ő könyveit forgatja, az a természettudományok számos más területével is találkozhat a botanikától a zoológián keresztül a tájföldrajzig.

Jelenleg öt állandó kiállításunk van: *Magyar utazók, földrajzi felfedezők; A Kárpát-medence magyar feltárói; A 3273 expedíciós nap* című kiállítás a múzeumalapító munkásságát, a *Gulág-kiállításunk* pedig az Érdről 1945-ben elhurcoltak sorsát mutatja be, valamint van egy helytörténeti gyűjteményünk is. Fő célunk a közönség elé tárni azokat a művelődéstörténeti szempontból fehér foltokat, amelyek közérdeklődésre tarthatnak számot, de sokáig nem kaptak múzeumi lehetőséget. Úgy vélem, hogy az elmúlt harminchárom év során a Balázs Dénes által megfogalmazott élő múzeum gondolata a kiállításokon és programokon keresztül is érvényesült.

– *Túl sok, ha azt feltételezem, hogy ez nem egy lokális hatókörű múzeum?*

– Valóban sokan jönnek az ország más tájairól, és külföldről is. A vendégkönyveinket tallózva találhat bejegyzéseket, amelyek azt mutatják, hogy látogatók érkeznek a világ legkülönbözőbb tájairól, Argentínától Dél-Koreáig és Svédországtól Ausztráliáig. Örülünk is ennek, hiszen a kiállításon bemutatott személyek kapcsolatot jelentenek Magyarországgal és a világ között.

– *A múzeum anyaga milyen forrásokból jön létre?*

– Amikor én ide először beléptem, akkor üres falak fogadtak, nem volt sem archívum, sem könyvtár, sem kiállításra váró anyag. Ráadásul pénzünk sem volt, így elsőre szinte lehetetlennek látszott, hogy itt értékeket lehet majd egyszer bemutatni. Sze-

rencsére nagyszerű emberekkel, segítőkkel hozott minket össze a sors. Elsőként talán a Cholnoky családot említeném, Cholnoky Jenő unokáit, akiknek jóvoltából a professzor nagy értékű és sokszínű hagyatéka idekerülhetett. Persze, emellett fontos szerepe van a tudatos, publikációval egybekötött gyűjtőmunkának is, rengeteg emberrel kerültünk kapcsolatba egyetemi és főiskolai tanárokon keresztül. Amikor látták, hogy mi ezeket az anyagokat megbecsüljük, kiállítjuk, bemutatjuk, akkor már egyre többen jelentkeztek, hogy részben vagy egészben a múzeumnak ajánlják hagyatékukat. Germanus Gyula hagyatékának egy részét például Antall József – ő akkoriban az Orvostörténeti Múzeum Könyvtár és Levéltár igazgatója volt – segítségével kaphattuk meg.

Kalandos úton került hozzánk Tulogdi János kolozsvári földrajzprofesszor hagyatékának megmenthető része. 1984-ben kaptunk hírt arról, hogy a hagyaték végveszélybe került. Addigra már számos kéziratot, levelet lelketlen és tudatlan emberek papírszádba gyömöszöltek, és egy lyukas ereszcsonna alá állítottak. Ráadásul a Művelődési Minisztérium diplomáciai bonyodalmaktól tartva nem tehetett semmit a hagyaték meg-

mentése ügyében, de hallgatólagosan beleegyeztek, hogy saját belátásunk és felelősségünk szerint járjunk el. Az akkori viszonyok között – Romániában érvényben volt még az ostoba „szállástörvény” – nem volt kockázatmentes egy ilyen saját szervezésben, saját költségen zajló utazás. A Tulogdi-hagyatékot Kovács Sándor munkatársammal, kalandos körülmények között, az ő Škoda gépkocsijával hoztuk át a határon.

A Kaukázust járó Déchy Mór hagyatékának csak a pusztulását tudtam rögzíteni, amikor találkoztam a hegymászó unokájával, aki elmesélte, hogy nagypapa kaukázusi útinaplója, levelezése és kottagyűjteménye a második világháború utolsó szakaszában egy dabasi kúriában pusztult el, amikor a Vörös Hadsereg katonái a bútorokat felhagyták tüzet raktak az udvaron, úgy melegítették átfagyott kezüket és lábukat. A bútorok után könyveket és iratokat vetettek a lángok közé, a keleti utazásokat megörökítő naplók mellett ezen az udvaron hamvadhattak el Liszt Ferenc eredeti kottái is...

– *A kiállításokon is átüt, hogy néprajzi szempontból is komolyan veherő a gyűjtemény. Nincs „illetékességi vita” a Néprajzi Múzeummal?*

Babhántás, Magyarország, 1908.

(FORTEPAN / Magyar Földrajzi Múzeum / Erdélyi Mór cége)

– Ilyesmiről természetesen nincsen szó, Kemecsi Lajos főigazgató úr, aki a Néprajzi Múzeumot vezeti, nagyon komoly gyűjtemények fölött rendelkezik. Persze, ezzel együtt vannak nálunk ritkaságok. Például a dél-amerikai indiánok kultúrájából ízelítőt adó tolldíszek, amelyeket Kutasi Kovács Lajos gyűjteményéből kaphattunk meg, vagy ilyen kuriózumnak számít Prinz Gyula Kirgizföldről származó gyűjteménye, és sok néprajzi vonatkozása van a Xantus János-anyagnak is...

– *Ha elhagyjuk a távolabbi vidékeket, adódik a kérdés: mi az, ami a gyűjteményt néprajzi szempontból a Kárpát-medencéhez köti.*

– Kiemelném az erdélyi utazók munkásságát, például Tulogdi Jánosét, aki geográfus volt, de nagyon jól ismerte a tájak és népek kapcsolatait. Érdeemes megemlíteni Orbán Balázst, bár tőle eredeti anyagunk nincsen, de ő volt, aki *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi és néptismei szempontból* című munkájában a földrajz mellett a néprajzra is nagy hangsúlyt fektetett. Az ilyen szemlélet nélkül nem is érthetnénk meg a világot, hiszen a népekkel való kapcsolat szükségszerűen végigkíséri az utazók munkásságát. Körösi Csoma Sándor is számtalan tájon, klímatarományon áthaladt, így utazásai során számos népcsoporttal találkozott. Megismerte az arab világot, kapcsolatba került a perzsákkal, az üzbégekkel, az afgánokkal, a tibetiekkel és természetesen Bengáliában az ottani közösséggel is. Ezek mind-mind hatottak rá, és ez a hatás konkrét módon tetten is érhető a munkáiban.

Kaszás paraszt Szolnok környékéről, 1908.
(FORTEPAN / Magyar Földrajzi Múzeum / Erdélyi Mór cége)

A Kárpát-medence tudományos feltáróiról szóló kiállításhoz irányítanám azokat, akiket kimondottan a Kárpát-medencei kérdések izgatnak. A kiállítás szerintem nagyon jól megmutatja, hogy ebben a szűkebb körben is milyen sokszínű a világ, milyen sokféle ember élt és dolgozott itt. Konkrétan pedig felhívnám a figyelmet a Kárpát-medence etnikumait bemutató térképre, ami Teleki Pál alkotása. Ez az 1910-ben készült térkép bemutatja, hogy milyen népcsoportok

élték akkor ezen a tájon. Teleki gyakran idézte barátja, a belgrádi Cvi Jován tanítását: „A földrajzi értelemben vett táj lelke az ember, akinek nem csak háza, falvai, városai, megművelt földjei vannak, hanem közössége és költészete is.”

– *Kérdéseimhez az adta meg az indítást, hogy a fortepan.hu oldalon találtunk fényképeket, amelyek Erdélyi Mór neve alatt szerepelnek, és a képek forrásaként az Önök múzeuma van feltüntetve. Erdélyi Mórról mit lehet tudni?*

Erdélyi Mórral Pozsonytól Zimonyig, és még tovább

Igazi kuriózumot adott át az érde Magyar Földrajzi Múzeum a Fortepannak: Erdélyi Mór közel ezer negatívjáról van szó, amin a régi Magyarország tájai mellett megismerkedhetünk lakóival is. A 612 digitalizálásra kiválasztott fotó, jórészt még azonosítatlanul, de már datálva, megtekinthető a fortepan.hu weboldalon.

Az 1866-os születésű Erdélyi Mór nem kedvelésből, hanem jobbra megrendelésre örökölte meg a millenniumi Magyarország hegyeit, völgyeit, folyóit, városait, falvait és fürdőit. Meglehetősen nehéz apparátjával, ezüstözött üveglemezeivel lejutott az Adriára és Dalmáciába is, és a Duna mentén pedig Pozsonytól Zimonyig, és egészen a bolgár Tutrakánig. A múzeum raktárában őrzött lemezek sajnos korábban nedves helyen voltak tárolva, így sokról helyenként levált az emulzió, de így is felsejlik a képeken az a régi világ, a boldog békeévek, amikor Magyarország az Osztrák Magyar Monarchia keretein belül töretlenül fejlődött és európai tényező volt.

Az érsekújvári születésű Erdélyi Mór ebben a világban tette meg az első lépéseket a fotós pályán, a híres Ellinger Edénél tanult 1884-től hét éven át, majd 1891-ben már saját műtermet nyitott az Erzsébet téren. Mesterségét kezdetektől fogva olyan magas szinten művelte, hogy három év múlva megkapta az udvari fényképész titulust, és le is fotózhatta a királyi család tagjait Gödöllőn. Nagy lehetőséget nyújtott számára a millenniumi események, és ezek dokumentálása után

is sok állami megbízást kapott még az 1900-as párizsi világiállítás aranyérmének büszke birtokosaként. 1909-ben jelent meg az akkori Magyarországot bemutató, 680 fényképet tartalmazó albuma, és nagyon is valószínű, hogy az abban szereplő képek visszaköszönnék ránk a Fortepanra most felkerült anyagban is.

A Földrajzi Múzeum csomagját most a weblap önkéntesei és felhasználói dolgozzák fel (ebbe a munkába a Fortepan Fórumán keresztül bárki bekapcsolódhat) – készülnek a képaláírások, és biztonsággal utazhatunk mi is a magyar nagyvárosoktól egészen a havasi pásztorszállásokig, eszteniük. Utunkat sziklás hegyek, folyók és vármok kísérik, a Kazán-szorosban még láthatjuk Trajánusz vésete mellett Széchenyi emléktábláját is. Ott lehetünk a fiemei kikötőben, vagy éppen a dalmáciai Zomanje/Zrmanja folyócska sziklás torkolatánál. Százötvenezer negatív maradt összesen Erdélyi Mór után, őriz belőlük a Kiscelli Múzeum és a Mezőgazdasági Múzeumok mellett a Szabó Ervin Könyvtár és a Képzőművészeti Egyetem is. A mostani „lelet” tájképek és emberábrázolások sorozataiból áll, emellett valamilyen oknál fogva Erdélyi lefényképezte, vagy segédeivel lefotóztatta korábbi nagyításait is. Ezekből is jócskán volt a dobozban, amelynek kincseit a későbbiekben is ajánlani fogjuk az olvasóink figyelmébe.

Pálffy Lajos / MaNDA
(mandarchiv.hu, 2015.09.17.)

Vízikalapács egy kovácsműhelyben. 1908. (FORTEPAN / Magyar Földrajzi Múzeum / Erdélyi Mór cége)

Szabadka, 1904. (FORTEPAN / Magyar Földrajzi Múzeum / Erdélyi Mór cége)

– Erdélyi Mór eredetileg fotográfus volt és a magyar taneszközügyártás jelentős figurája. A neve alatt futó képek jelentős részét nem ő maga készítette, de köze volt hozzájuk, hiszen ő volt az, aki szorgalmazta, hogy a századforduló világában az iskolákat a legkorszerűbb szemléltetőeszközökkel kell ellátni. Erdélyi Mór munkásságát bizonyos szempontból Hopp Ferencéhez hasonlítanám, aki a Calderoni cégen keresztül szintén a taneszközellátás jeles személyisége. Erdélyi képei egy száz-százhusz évvel ezelőtti világ lenyomatát őrzik, és rejtőzködő érték-hordozóként fontos szerepük van.

– *Hogyan kerültek a képek a múzeum birtokába?*

– Balázs Dénessel együtt jártuk azokat a helyeket, ahol ilyen rejtőzködő értékek felbukkanására lehetett számítani. Ezek a képek az akkori egyetem közgazdaságtudományi karához tartozó tanszék birtokában lehettek, és egy dohos pincéből kerültek elő a nyolcvanas évek közepén. Akkor jutottak a birtokunkba, s ezzel megmenekültek az enyészettől. Hiszen egy egyetemen ezeknek használati értéke már nem nagyon lehetett, de a múzeumban igazán fontosak.

– *Tényleg nem tudjuk, hogy kik a fotósok?*

– Nehéz erről pontos adatokat mondani. Erdélyi Mór maga is fényképezett, és kapcsolatban állt például Cholnoky Jenővel, Lóczy Lajossal és a kor más jeles tudósaival, tehát akár ők, akár mások is lehettek a fotográfusok készítői.

– *Csak technikai jellegű kérdésnek tűnik, de talán fontos: miként kerültek fel ezek a fotográfusok a fortepan.hu oldalra.*

– Ők kerestek meg minket és mi szívesen voltunk partnerek. Nagyon fontosnak érezzük, hogy a gyűjteményeink minél szélesebb kör számára ismertté váljanak. Nagyon örülünk annak, ha ezek az értékek nyilvánosságot kapnak, s különösen jó, hogy egy olyan nemes kezdeményezés részeként, mint a fortepan.hu.

– *A „széles nyilvánosság” is része a múzeum küldetésének?*

– Az emberiség nagy sorskérdéseit akkor érthetjük meg igazán, ha tudjuk, hogy mennyire sokszínű ez a világ, és ha látjuk, hogy milyen sok népcsoport, etnikum, vallás és hagyomány tagolja és árnyalja azt, amit emberiségnek nevezünk. A magyar utazók és felfedezők jó példái annak, ahogyan egy kaleidoszkópszerűen sokszínű világot fel lehet fedezni. Stein Aurél például dolgozott kasmíri mohamedán környezetben, aztán Perzsiában síiták között, de kutatott buddhisták között is, és ezekhez mind-mind más etnikum tartozott, de meg lehetett találni az együttműködés módozatait a célok elérése érdekében.

Hortobágyi juhász, 1908.

(FORTEPAN / Magyar Földrajzi Múzeum / Erdélyi Mór cége)

– *Egy Érdén található, helytörténettel is foglalkozó múzeum nem mehet el a szűkebb és a tágabb környezet sokszínűsége mellett...*

– Itt Érdén rációként emlegetik az itt megtelepedett délszláv népességet, ők is erősítik az itteni sokszínűséget, de élnek itt németek és Tárnok környékén szlovákok is. Azt látom, hogy valamennyien nagyon hasznos tagjai a helyi társadalomnak. Persze, az identitásörzésben azért vannak különbségek. A nemzetiséghez tartozás tudata szerintem erősíti az ide tartozás érzését, s ha többre nem is mindig futja, azért egy-egy nemzeti ségi bál még összehozza a helyi svábokat.

Szívesen emlegetem ez ügyben Kóka Rozáliát, aki sokat és alaposan foglalkozik a bukovinai székelyek történetével. Egy szobányi szép kiállítás keretei között sok mindent meg tud mutatni a bukovinai székelyek ruházatából, bútoraiból, tárgyaikból. Ennek a népcsoportnak a története kalandregénybe illően sokszínű és fordulatos, a menekülésüknek, otthonkeresésüknek és otthonra találásuknak rengeteg tanulsága van. De nem önmagában áll ez a történet, szükségszerűen a többi népcsoport sorsa is köthető ehhez. Az, hogy a bukovinai székelyek a Délvidékre kerültek, egy új kezdet, de az, hogy olyan helyre költöznek, ahol már élnek dobrovoljácok, akik úgy érezték, hogy nekik menniük kell, felvet egy csokorra való motívumot. Hiszen az ő visszatérésükkor már szerepet kap a bosszú, a megtorlás. Ahová innen a székelyek menekülnek, onnan meg a svábokat telepítik ki, és ők azoknak a házaiba kerülnek, akik már évszázadok óta itt élnek és dolgoznak. (Az Érdre költöző bukovinai székelyek már maguknak építettek ott-

hont.) Jártam néhány éve Györkönyben egy falunapon, amire eljöttek azok a németek – és az ő leszármazottaik –, akiket 1946–47-ben kitelepítették Györkönyből és a házaikba hatósági intézkedéssel betelepítettek másokat. Az azóta eltelt idők során a györkönyi házak jelentős része tönkrement. Azok, akik elmentek Németországba, a semmiből teremtetek új egzisztenciát, és a rendszerváltás után utódaik visszajöttek, hogy visszavásárolják a szüleik és nagyszüleik házaikat és újratemették azt, ami el- vagy lepusztult. Én láttam olyan házakat, amiket a visszatérő németek hoztak rendbe. Persze, ezek a sokszor fájdalmas történetek is összetett üzenetet hordoznak.

– *Mennyire tud élő lenni a nemzetiségi hagyományörzés?*

– A mai fiatalok számára gyakran nem mond semmit a múlt, mert ahhoz nem fűződik kiaknázható anyagi érdek. Egyre többen vannak, akik a legszűkebb értelemben csak azt nézik, hogy mi az, ami azonnal jólétre váltható, de ez nem magyar betegség, Nyugat-Európában is így van. A középgeneráció és az idősek még más világban szocializálódtak, s egészen másként állnak hozzá ezekhez a kérdésekhez. Egy ilyen világban viszont talán még inkább fontossá válik egy olyan intézmény, amely a múlt értékeinek megőrzését és bemutatását teszi céljává. Hálás vagyok mindazoknak, akik önzetlenül hozzájárultak a múzeumi szoborpanteon, jeles magyar utazók szobrainak anyag- és öntési költségeihez. Domonkos Béla szobrászművész méltán kapta meg idén a Magyar Örökség díjat.

Grozdzits Károly

A szamosújvári Magyar Tannyelvű Elméleti Líceum épületének átadása

„A tizenhét éve elkezdett mezőségi szórványoktatási program oktatástörténeti jelentőségű eredményeként adjuk át Szamosújváron Mezőség egyik legmodernebb iskolai épületét. Erdély történelmi régiói között most már Mezőségnek is lesz olyan oktatási-nevelési centruma, amely a térség egyik szellemi központjává, katalizátorává fejlődhet” – mondta a 2016. szeptember 16-án megtartott ünnepségen Balázs-Bécsi Attila, a szamosújvári Téka Alapítvány elnöke.

Fotó: Lázár Lehel (www.maszol.ro)

A magyar egyházak képviselőinek áldásával kezdődött péntek délután Szamosújváron a Magyar Tannyelvű Elméleti Líceum átadásának ünneplése. Küsmödi Attila római katolikus plébános, Kis Lehel baptista és Vajda Dániel református lelkészek beszédeikben az emberi bölcsesség igaz hittel való összeegyeztetését, a hálaadás fontosságát, az iskola és a szamosújvári magyarság megmaradása közötti kapcsolatot hangsúlyozták.

Timsa Ildikó, a líceum megbízott igazgatója a régió egyik legfontosabb ünnepének nevezte az iskolaavatást, és arra figyelmeztetett: az építés folytatódik, és bízik abban, hogy a pedagóguskollégák továbbra is tudásuk legjavát adják a közös célért. Laczkó-Albert Elemér, Gyergyóremete polgármestere partnerségi kapcsolat létrehozásáról beszélt, majd négy, kis, otthonról hozott fenyőfát adott át, amelyek az iskola misszióját hivatottak jelképezni. Iulia Trif, Szamosújvár fiatal alpolgármestere azt ígérte, hogy a szamosújvári önkormányzat továbbra is támogatja majd a város legfiatalabb iskoláját.

„A mai nap a mezőségi magyar szórvány újjászületésének pillanata. Régóta várt erre a napra ez a közösség. Komplex oktatási intézményt adunk át, amely hosszú távon biztosíthatja a magyar oktatás jövőjét” – hangsúlyozta Potápi Árpád János, a magyar nemzetpolitikáért felelős államtitkár. „A magyar nemzet csak a Mezőség magyarságával lehet teljes egész. Az itt élő magyarok kulturális szellemi öröksége meghatározó tartópillére a nemzeti identitásunknak. Abban bízva adjuk át a XXI. századi követelményeknek megfelelő iskolaközpontot, hogy belép a nemzetmegtartó intézmények sorába, az erdélyi magyar oktatás egyik centrumává tud válni, ahol a mezőségi magyar jövő szellemi ereje épülhet” – tette hozzá.

Kelemen Hunor, az RMDSZ elnöke, köszöntőjében kijelentette: „Csak most látjuk, hogy a kilátástalannak tűnő küzdelemnek, a mindennapi munkánknak van értelme, mert léteznek fiatalok, akiknek lehet és kell jövőt építeni, illetve olyan pedagógusok, akikkel lehet és kell közösen jövőt tervezni. A Téka Alapítvány tevékenysége Erdélyben példaértékű: összefogja a közösséget, irányadó. De a legszebb összetartó erő a közös cél.”

„Ez az intézmény legyen a tudás, a szorgalom és a közösségteremtő erő helye! A jövő ott van, ahol közösség van. A tudás, a szorgalom és a közösségteremtő erő hassa át a lelkeket!” – mondta Só-

gor Csaba, az RMDSZ EP-képviselője, majd bejelentette: az iskola két tanulója, akiket a tanári kar javasol, meghívja brüsszeli látogatásra.

„Első megyei tanácsosi mandátumom idején ez az iskola még csak álom volt” – mondta Vákár István felszólalásában. A Kolozs megyei tanács alelnöke kifejtette: ez az iskola nem csak kőből és téglából épült, hanem szívekből is. „A szívek, az álmok, a hit és Isten kegyelme építette fel ezt az iskolát. Megmutattuk, hogy előre tudunk lépni, hogy itt vagyunk és megmaradni akarunk. Ez csak úgy lehetséges, ha gyermekeink ezt a szellemiséget továbbviszik” – mondta.

Török Zoltán főtanfelügyelő-helyettes Valentin Cuibus, Kolozs megyei főtanfelügyelő üzenetét olvasta fel, miszerint értékeli az új oktatási intézmény felépítése során kifejtett erőfeszítéseket, továbbá kifejezte reményét, hogy a felavatott iskola diákjainak tanulmányi eredményei nem maradnak el a megye legjobb iskoláinak eredményeitől.

A mezőségi szórványoktatási programot a '90-es években indította a Kallós Zoltán néprajztudós által létrehozott Kallós Alapítvány. A Téka Alapítvány 2000-ben csatlakozott a programhoz. Az eltelt tizenöt év alatt több mint négyszáz gyermek tanulhatott és tanul magyarul. A szórványprogram alatt azonosítják azokat a mezőségi tanulókat, akik számára a lakhelyükön nem biztosítható az anyanyelvi oktatás. Távol-ti cél: a kollégiumi rendszerből kikerülő diákok minőségi humán erőforrást biztosítsanak a Mezőségen elinduló rehabilitációs, modernizációs kezdeményezések számára. A mezőségi szórványoktatási programot 2010-től a magyar kormány nemzeti jelentőségű intézményként kezelte, a mezőségi iskolaközpont felépítésére hatszázharminc millió forint támogatást biztosított. 2015-ben az RMDSZ javaslatára szintén a magyar kormány száz millió forintot biztosított a beruházás folytatására: iskola befejezése, udvarrendezés, tornaterem. 2009 és 2010-ben az RMDSZ és a Communitas Alapítvány több mint harmincnégyezer lejjel támogatta a programot.

Lázár Lehel (www.maszol.ro)

Az iskola felépítését csaknem hétszázharminc millió forinttal támogatta a magyar állam. Potápi Árpád János, a miniszterelnökség nemzetpolitikai államtitkára köszöntő beszédében kijelentette, a kormányzat hisz a magyar szórvány újraélesztésében.

Balázs-Bécsi Attila emlékeztetett: 2006-ban a Téka Alapítvány és a köré szerveződött fiatal közösség iskolát akart építeni, mert úgy döntöttek, hogy a mezőségi magyarság megmaradásának feltétele a korszerű iskolaközpont. Az eltelt tíz évben sokan voltak kishitűek, de – szerencsére – a Téka Alapítvány fiatal közössége erős maradt. Először a Mezőség egyik legaktívabb művelődési központját, majd a szórványkollégiumot építette fel és működteti azóta, ahova huszonhat településről érkeznek a gyermekek. „Az elmúlt tíz év alatt sokszor én vigasztaltam őket, sokszor ők engem. Köszönet a Téka Alapítvány csapatának!” – mondta a Téka Alapítvány elnöke, majd megkérte Potápi Árpád államtitkárt, hogy tolmácsolja a magyar közösség köszönetét Orbán Viktor magyar miniszterelnöknek. Köszönetet mondott még az önkormányzatnak, amely a telket biztosította, a különböző támogató intézményeknek, a téglajegy-program kétszázhetvennégy résztvevőjének. Biztosította a jelenlevőket, hogy minden forintot a rendeltetésének megfelelően használtak fel.

A Fejér megyei Ába város ajándékát – egy vendégkönyvet – Kossa Lajos polgármester adta át, aki több mint ötszáz kilométert utazott Magyarországról, hogy átadja települése üdvözlését és hálás köszönetét. Megtudtuk: az abai iskolások énekekkel köszöntötték a szamosújvári gyermekeket. „Húsz éve ismerjük egymást. Ez az időszak baráti együttlétek sokaságát jelentette. Megosztottuk a tudást, a tehetséget, az örömet és a boldogságot, amelynek részesei voltunk. Mi is örülünk annak, hogy részesei lehetünk ennek az eseménynek. Az ajándék vendégkönyvbe az abaiak már beleírták a jó gondolataikat, és bízom abban, hogy ezek segíteni fogják a Téka Alapítványt a jövő álmának megvalósításában. Közösen, az itt élő magyarok, románok, örmények számára szép és békés jövőt lehet építeni” – hangzott Ába polgármestere.

Befejezésként Balázs-Bécsi Attila és Iulia Trif átadta az iskola kulcsát Timsa Ildikó megbízott igazgatónőnek, majd Balázs-Bécsi Attila, Szép Gyula, Potápi Árpád, Iulia Trif, Kelemen Hunor és Lélfa Koppány, a Bethlen Gábor Alap vezérigazgatója elvágta a szalagot, Potápi Árpád pedig leleplezte az iskola névtábláját.

Az első szamosújvári líceumot az osztrák-magyar kormány építette az ezernyolcszázad évek végén az elmagyarosodott örmény városnak, „Armenopolisnak”. Az örményeket Apafi Mihály fejedelem hozta be Erdélybe, hogy a háborúk után tönkretett országot gazdaságilag, kereskedelmileg felvirágoztassák. Az ezerhétszázad évek elejétől az ide betelepülő örmény közösség Verzerescul Oxendius püspökük vezetésével felépítette ezt a ma is csodálatos, gyönyörű barokk várost, Szamosújvárt, román nevén Gherlát.

Ma a régi iskolát Petru Maior Líceumnak nevezik, a kisváros magyarjainak nagy része is ott tanult (én is ott érettségiztem). Tizenhét évvel ezelőtt a Téka Alapítvány székházában alakították ki a szórványkollégiumot. A gyerekeket a város különböző iskoláiba járatják, délutánonként tanári felügyelet mellett tanulhattak. A nagyon szegény szórványmagyarság tehetséges fiait Észak-Mezőség falvaiból gyűjtötték össze (a Téka Alapítvány előtt a helyi református egyház.) Ez évente száz-százhusz általános iskolást jelentett. Velük együtt az új iskolaközpontban most négyszáznyolcvan diák kezdheti meg tanulmányait. Köszönet illeti a magyar kormányt az iskolaépítési támogatásáért, s aztán Istennek tartozunk hálával, hogy az utolsó, a huszonnegyedik órában sikerült megállítani a szórványmagyarság pusztulását, megmenteni a szamosújvári háromezer-négyszáz, a széki ezerkilencszáz magyar ember szép magyar beszédét, a magyar életérzés megannyi kincsével együtt.

Juhos-Kiss János

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

MŰPA - FESZTIVÁL SZÍNHÁZ

2017. január 8. 19:00

Carmina Burana – Szegedi Kortárs Balett

2017. január 11. 19:00

Rómeó és Júlia – Győri Balett

2017. január 14. 15:00

A Tenkes kapitánya – Magyar Nemzeti Táncgyűttes

2017. január 18. 10:30; 15:00

Pinokkió – Bozsik Yvette Társulat

2017. január 19. 19:00

Lautrec táncolni fog – Gergye Krisztián Társulata

2017. január 24. 19:00

Moderato Cantabile | *Baby Boy* – Szegedi Kortárs Balett

2017. január 26. 19:00

Kína néptáncok – Beijing Dance Academy

2017. január 31. 19:00

Naplegenda – Magyar Állami Népi Együttes

NEMZETI SZÍNHÁZ - NAGYSZÍNPAD

2017. január 9. 19:00

Apám ablakából az ég – Magyar Állami Népi Együttes

NEMZETI SZÍNHÁZ - GOBBI HILDA SZÍNPAD

2017. január 21. 19:00

Kabaré – elvágódás két részben – Bozsik Yvette Társulat

BETHLEN TÉRI SZÍNHÁZ

2017. január 16., 17. 10:00

Horda2 – NTSZ-KET-Káva

MOM KULTURÁLIS KÖZPONT - SZÍNHÁZTEREM

2017. január 16. 19:00

Táncoló filmkockák – Csoda születik – Lakatos János

2017. január 18. 19:00

Kármén – Dunaújvárosi Bartók Táncszínház

2017. január 19. 19:00

„Tánchíd” – Ballet Prague Junior – Magyar Balett Színház

2017. január 29. 10:30

Sárkánymese – Magyar Nemzeti Táncgyűttes

MOM KULTURÁLIS KÖZPONT - KUPOLA

2017. január 28. 19:00

Deja Vu – Kovács Gerzson Péter/TranzDanz

MARCI KÖZÖSSÉGI TÉR

2017. január 23. 19:00

Egy faun alkonya – Grecsó Zoltán

2017. január 25. 19:00

Közhely – Tünet Együttes

2017. január 28. 19:00

Sakuntalá – Sivasakti Kalánanda Táncszínház

VÁRKERT BAZÁR

2017. január 27. 19:00

Memento – Duna Művészegyüttes

2017. január 28. 19:00

Bartók-Sztravinszkij est – Közép-Európa Táncszínház

2017. január 29. 19:00

Táncmelodikák – Pirók Zsófia és a Melodika Project

2017. január 30. 19:00

Beszélj hozzám | *Tűzmadár-szvit* – Pécsi Balett

www.nemzetitanctszinhaz.hu

SZALÓKI ÁGI, LAKATOS MÓNICA, PANDZARISZ DINA • NOURA MINT SEYMALI (MAURITÁNIA) • MAMESH BABEGENUSH (DÁNIA) • MERIDIAN BROTHERS (KOLUMBIA)
AMIRA MEDUNJANIN (BOSZNIA-HERCEGOVINA) • OFFROAD (NORVÉGIA - SZENEGÁL) • KLAPA REFUL (HORVÁTORSZÁG) • FOTÓ: VÉGSŐ ZOLTÁN

MIGRÁNS BLUES

A Budapest Ritmo Fesztivál Bartók-források címen megtartott nyitóestje és a fesztivál zárónapja; Müpa, 2016. október 13. és 16.

Azt hiszem, jobb nem kerülgetni a témát. Ma Magyarországon világzenei fesztivált rendezni egyenlő azal, hogy fejest ugrunk az aktuálpolitikába. A világzene pontosan annak a szimbóluma, ami ellen népszavazást tartott az ország vezetése: a kultúrák népvándorlásból fakadó

évezredes keveredése talán éppen azokban a zenékben érhető tetten ma leglátványosabban, amelyek a Budapest Ritmo Fesztiválon megszólaltak. A tavalyi WOMEX (világzenei vásár) után a Hangvető egy kevésbé piacjellegű, a bemutatkozáson túlmutató, közel harminc koncertből álló (és akkor még a szakmának szóló napközbeni workshopokat nem is számoltuk) fesztiválra hozott el olyan produkciókat, amelyek azt reprezentálják, hol és hogyan áll ma a világzene; ezáltal pedig közelről élhettük át azoknak a régióknak a problémáit is, az ott élők érzéseit, amelyekről hónapok óta láthatjuk, hallhatjuk, olvashatjuk a híradásokat. Ahogy a világzene fogalma folyamatosan alakul, újra és újra át kell értékelnünk, ezért nehéz lenne pontosan megmondani, mit jelent. Idén például azt a szentenciát szűrtem le, hogy „világzene az, amiben a művelői kétkedés nélkül hisznek”. A másik, új keletű tanulság: a műzenei, artistikus jelleget felerősítve egy színházias műfajnak tekinthető show-hoz is nagyon jó alapanyagot nyújthat a folklorista megközelítés: a megnyitó ez utóbbihoz köthető.

2011-ben a Hungarian Heartbeats című programmal indult a koppenhágai WOMEX, ide vezet vissza a világzene ez a részben scenírozott, tematikus estté szerkesztett új műfaja. Bartók Béla az év eleje óta különösen aktuális, lejártak a szerzői jogok, egyre többen nyúlnak műveikhez, a következő időszak jó eséllyel a mai alkotók Bartókhöz fűződő, ám eddig ki nem bontakozott kreativitásáról fog szólni. A fesztivál-szervező Hangvető megérezte, hogy a „Bartók-források” illetően már most volna mit felmutatni, és – mivel kevésbé van hagyománya megnézni, hogy a zeneszerző által a műveiben megkomponált gyűjtött anyagok milyenek lehettek eredeti formájukban (például Jánosi együttes; Muzsikás), illetve mi történhetett volna velük egy másik fejlődési pályán – egy büszkén csillogó transzpa-

BUDAPEST RITMO

renst felmutatva adta meg a fesztivál alaphangját. Az est főszereplője Bognár Szilvia énekes, Balog József zongorista és Zalai Antal hegedűs, valamint az Ifjú Szívek Táncszínház a Felvidékről, a Vujicsics Együttes, a Söndörgő és a Buda Folk Band volt. A Söndörgőben játszó testvéreket a Vujicsicshoz is kötik rokoni szálak, a Buda Folkban pedig olyan srácok is játszanak együtt, akiknek szülei még a Muzsikásban voltak tagok, ám az egyértelmű kapcsolatokon túl az is kiderült, hogy Bartók zenéje, annak eredendő forrása önmagában milyen erős kötőanyag. Bognár Szilvia nyitó szólószáma után Balog és Zalai az I. hegedűre írt rapszódia-át játszották, amelyben megjelenik az énekes felvezetésben elhangzott egyik dal is. A Liber Endre által szerkesztett kétrészes műsor mind sűrűbb szövetet alkotott: a klasszikus hegedű-zongora duókat követő világzenei számok rendszerint abba az állításba ágyazva implementálták a bartóki témákat, hogy miközben a tiszta magyar zene eltűnőben van, születik helyette valami más, ami ugyanúgy nevezhető magyar zenének, csupán a forrásokat tekintve szélesebb a mérítési közege. A Bartókhöz való viszony deklarálása azért bizonyult nagyszerű húzásnak, mert mostantól tényleg van lehetőség hozzatenni az életműhöz, és továbbfejteni, ráeszmélni arra a korszakos nagyságra, amely a gyűjtések megkezdését követő 110 év után is újabb és újabb generációkat motivál úgy, hogy egy ilyen vibráló közegben csak kapkodtuk a fejünket a megerősödő új hangok és az elképesztő hangszeres teljesítmények hallatán.

Ezt követően a zárónapot tudtam végigkövetni, amikor is a világzene egyik legmagasabbra értékelt sztárja, a Mauritániából érkező Noura Mint Seymali énekelt zene-kara élén és játszott ardinon, a nyugat-afrikai régió egyik hárfacsaládba tartozó hangszerén; bár ott inkább a kora és nem a hárfa a hangszeres család referenciája. Mondhat-

nánk, hogy aki a Tinariwent vagy a Tamikrestet hallotta, az hallotta Seymali zenéjét is, de a sivatagi blues (ami egy rossz megközelítésű elnevezés) örvénylően ránt magával, és ha már belül vagyunk, a részleteket is meghatározóbbnak, egyedinek érezzük, már-már érte-

ni véljük a tamasek nyelven dalban elmondott történeteket. A Müpa előtt felhúzott sátorból a Fesztiválszínházba haladva még éppen elcsíptem a könyvesbolt melletti részen a lengyel Kapela Maliszów családi trióját. Karolina Cicha határátlépő muzsikája jutott eszembe, több, de jellemzően lengyel, az archaikus hanghoz jobban ragaszkodó népzenei forrással és egy tehetséges hegedűssel megtámogatva, miközben a váltórítmusok tartották éberem a figyelmet. A Szalóki Ági-Lakatos Mónika-Pandzarisz Dina-felállás egy frissen alakult énekesnő ígéretét hordozta magában, de hárman közösen alig énekeltek. A magyar, az oláh cigány és a szefárd zsidó dalok külön-külön, az egyes énekesekhez voltak hozzárendelve, nem jött létre az a szimbiozis, amit előzetesen várhatunk, mintha az ígéretes koncepciót nem sikerült volna végigvezetni. Azonban a kíséző zenekar és az énekesnők ezen az út végére nem érő kiránduláson az elementáris erejű előadással végül elnyomták a hiányérzetet.

A nap igazán megosztó, legzajosabb és végül az ürbe katapultáló zenéjét a kolumbiai Meridian Brothers adta. A bulihelyszínek kitűnő sátorban éjszaka 1 után láthatóan összegyűlt az itthoni rajongói mag és a némely Tarantino-filmbe is beillő freak show a furcsa tagokkal, az elhangolt hangszerekkel, torzított énekhangokkal, a cumbia tördelt ritmusaival meglehetősen szurreális képet festett arról, hogy a világzene hol van most a széle. Ezt a hangulatot a korábban fellépő cirkuszi klezmer játszó dán bolondok, a Mamesh Babegenush is hozta fűvös alapokon; és ha belegondolunk, hogy ott volt még a bosnyák fadót, az elmúlt harminc év délszláv fájdalmait magában hordozó sevdah-t éneklő Amira Medunjanin, a szenegáli gitárossal lepacsizó norvég női fagyos szentek, az Offroad vagy a dalmát polifon éneklés hagyományát ápoló férfikar, a Klapa Reful, arra jutunk, hogy ennek a tetszetős sokszínűségnek az elfogadás, az odaforulás, a befogadás alapfeltétele, ami nélkül a világzene nem létezne. És a világ sem.

Végső Zoltán

Megjelent az *Élet és Irodalom* LX. évfolyam 42. számában, 2016. október 21-én.

Betűhív közlés a hetilap szerkesztőségének szíves engedélyével.

A Bihari Kínában

Az erzsébetvárosi, Prima Primissima-díjas Bihari János Táncegyüttes felejthetetlen két hetet töltött Kínában. A turné első felében a Pekingi Magyar Intézet szervezésében és segítségével a Xi'an-i Tolmácsképző Egyetemnek, majd a Pekingi Nemzetközi Tanulmányok Egyetemének a vendégei voltunk, azután részt vettünk a XVIII. Pekingi Nemzetközi Turisztikai Fesztiválon.

A turné nem hétköznapi fárasztó utazással indult. A menet a következő volt: szeptember 20-án 13 órakor találka a Liszt Ferenc reptéren, 16-kor indulás, öt óra repülés, majd négy és fél óra várakozás Dubaiban; ezután nyolc óra tízezer méter magasságban a világ jelenlegi legnagyobb, kétszintes, hatszázötvenöt férőhelyes A 380-as Airbus-ával; érkezés Pekingbe magyar idő szerint délelőtt 9.25-kor. Ekkor tartottunk húsz és fél óránál. Aztán idegtépő öt és fél óra következett, hogy elérjük-e a Xi'anba tartó vonatot a számunkra szokatlan pekingi giga-dugóban. Tíz perccel a vonat indulása előtt estünk be az állomásra, majd újabb tizenegy óra vonatkozás következett, de itt már aki tudott, aludhatott, mert négyágyas hálókütkékben lettünk elhelyezve. Én, speciel, nem tudtam pihenni, mert egy igen kedves kínai házaspárral voltunk egy kupében, amelynek férfi tagja jól aludt az alsó ágyon, csak hangosan. Ezért a felső helyen csak időnkénti szundítgatással töltöttem a kilencszáz-ezer kilométeres, tizenegy órás utat Xi'anba. Így a Pekingbe való megérkezés húsz és fél óras idejéhez hozzájött még tizenhat és fél óra. Végül is röpké harminchétfő óra alatt, magyar idő szerint 22-én hajnali két órakor megérkeztünk Xi'anba.

Ám ott nem a magyar idő, hanem a kínai szerint jár az óra, így a reggel nyolcas érkezés után már folyamatos programunk volt. Elfoglaltuk a szállásunkat egy remek, ötszobás hotelban. Fürdés, civil cuccok kipakolása, majd ebéd, és indulás első kétrészes műsorunkra, amit a csapat nagy energiával, fényesen teljesített is, ezért aztán a siker sem maradt el. Ahogyan másnap sem, amikor egy sportcsarnokban, ezerötven-kétezer diák néző előtt nyomtunk újabb „kétrészes”, amit megtettünk egy kis táncszínpaddal, amiben szerintem mintegy ezren részt is vettek. Kavalkád volt a javából!

Esténként sétáltunk a – Kínában nem nagynak számító – nyolcmillió városban, éreztük a létezését, hiszen a tereken, utcákon emberek sokasága táncolt, hallgatta a zenét, vagy éppen barátaival, társaival kártyázott, társasjátékozott. Nálunk ilyen jellegű táncos-zenei csoportosulások nincsenek. Igaz, egy-egy zenész, táncos nálunk is felbukkan a tereken, aluljárókban, de száz, egyszerre mozgó vagy legalábbis azt megpróbáló semmiképpen. Kínában ez megszokott.

Második pekingi szállásunkkal szemben is ment esténkén a break, a társas- és discotánc.

De vissza Xi'anba! Meg kell adni, a Tolmácsképző Egyetem vendéglátása fantasztikus, csupa kedvesség, figyelmesség, segítőkészség vette körül az együttest. Minden tagnak akadt kísérője, akik lesték kívánságainkat, olyan étkezdébe, étterembe vittek minket, amilyen éppen akkor kívántunk. Tényleg, elképzelhetetlenül szívélyes fogadtatásban volt részünk! Az is látszott, hogy azon a vidéken nem találkoznak sűrűn nem kínaiakkal, így akinek volt mersze, oda is kéredezkedett hozzánk egy-egy közös szelfire, amik a műsorok után aztán tömegesen készültek. Szintén megemlíteni való momentum egyik kísérőnk kérése, aki kamerával a kezében minden biharistól kért egy-egy mondatot, mert azt mondta, hogy anyukája csak akkor fogja elhinni, hogy külföldieket kísért, ha ezt látja is, így az ő meggyőzésére készítette a rövid riportokat.

A Xi'an-i első két napban mi adtunk magyar néptánc- és népzene-kultúrát, a harmadik napon viszont mi kaptunk kínait, nem is akármilyet. Elvittek minket az első kínai császár, Csin Si Huang-ti sírhelyét őrző agyaghadsereghez! Hát, nehéz jelzőket találni... Döbbenetes látni az ezerféle módon megformált arcokat, testeket! Jártunk egy Xi'an-i múzeumban is, ahol az agyaghadsereg katonáinak legalább száz fotója látható. Keresik a jelenben azokat az embereket, akiknek vonásai hasonlítanak a képeken bemutatottakkal. Hogy mennyien jelentkeztek, jelentkeznek, erről nem tudok beszámolni, de gyönyörűség az egész. Aki eljut Kínába és megteheti, Xi'ant ne hagyja ki!

Nekünk szeptember 25-én lejárt a Xi'an-i időnk. Vendéglátóink a 300 km/óra sebességgel száguldó gyorsvasútra vettek jegyet, így azt is kipróbáltuk, öt óra száguldással Pekingbe érve, a Nemzetközi Tanulmányok Egyetemére.

Itt az együttesben népszerű programmal, azaz szabadnappal kezdünk. Magyar szakos kínai oktatók, diákok segítettek nekünk, akik magyar neveket választottak maguknak. Így volt kínai Istvánunk, két Emesénk és Veronikánk. Az egyik Emesével vágunk bele első nagy pekingi kalandunkba: harmincöt fővel és Emesével met-

róval mentünk az Ég Templomához. A pekingi metró zseniális: tizennyolc vonallal, 554 kilométeres hálózattal és több mint háromszáz állomással rendelkezik. Viszont olyan tömeggel, ami ott volt, mi előtte nemigen találkoztunk! Így mindig megbeszéljük a következő találkozási pontot, mert többször nem fértünk fel egyszerre az érkező járatra. Gyorsan kitanultuk, hogy nincs mese, itt nyomni kell befelé a másikat, hogy mi is beférjünk. Tagadhatatlan, a pár napban élveztük a metrózást, nem is mentünk mindig eszelős tömegben. Napközben, 11 és 17 óra között nincs nyomakodás, ám a reggeli, esti csúcsidő, az nekünk kemény! Csúcsban és nem csúcsban is kitanultuk a rendkívül tiszta és érthetően feltáblázott metró rendszerét. Senki nem vezett el, s a következő másfél hétben keresztül-kasul cikáztunk a metróról Pekingben. Így jutottunk el a Tienanmen térhez, a Tiltott Városhoz, az Ég Templomához, a Láma Templomhoz, így közelítettük meg a hutongokat, a régi városrészeket, a fényes és kevésbé fényes utcákat, bevásárlóközpontokat. Mindenhol biztonságban éreztük magunkat, a helyiek az utcákon, a metrókban is kedvesek, segítőkészek voltak.

Átfutva eddigi beszámolómat, látom, hiányzik egy lényeges elem, nevezetesen az ételekről, étkezésekről még nem szóltam. A reggelik nem voltak különlegesek. Volt, ahol kínai étkeket is felszolgáltak, ám nekem a pirítós felvágottal, tükörtojással működött többnyire. Az itthoni teázási szokásomat, hogy megiszom vagy fél litert a reggelihez, nem tudtam megtartani, mert igen kicsi poharakból kellett inni, amelyekbe bele kellett szórni a teafüvet, ami aztán tisztességgel feldagadt, s csak apránként tudtam szüröcsölgetni a reggeli italt, amiből így egy decinél többet soha nem is nagyon ittam. Az ebédek, vacsorák bőségesek voltak. Kör alakú asztaloknál ültünk heten-kilencen, alkalmanként nyolc-tízféle ételt szolgáltak fel: volt csípős, nem csípős, édes, savanyú, korianderes, nem korianderes, szibbasztóan borsos, nem szibbasztóan borsos... Nekem, s a csapat jó részének végig nagyon ízlettek a kínai ízek, igaz, voltak, akik az út felénél már másra vágytak, s el is mentek a „Mc Donci-ba”. De ez csak ritkán fordult elő. Kiváló volt az ellátásunk, amit az is bizonyít, hogy az étkek a tányérok többségéről elfogytak, pedig nem is késsel-villával ettünk, hanem – ugye – pálcikával bűvészkedtünk, ami persze időnként bonyolította néhányunk jóllakását.

Rövid gasztronómiai leírásom után térjünk vissza a lényeghez! Utazásunk első számú célját, jelesül, hogy jó műsorokat adjunk, Pekingben is teljesítettük. Voltunk a Nemzetközi Tanulmányok Egyetemének a városon kívüli, a Nagy Falon túl eső kampuszában, ahol úgy ötszáz néző előtt táncoltunk, majd tartottunk egy rövid táncházat. Visszafelé jövet megálltunk a Nagy Falnál. Ezután felléptünk az egyetem pekingi színháztermében, ahol szintén óriási sikerünk volt.

Az egyetemi műsorok után, a Turisztikai Fesztivál programjaiban, tizennyolc különböző ország táncegyütteseivel együtt, sok ember előtt, rövid műsorokat adtunk. A legjelentősebb a nyitócerémónia volt, ami a 2008-as olimpia helyszíne, a híres „Madárfészek” stadion mellett zajlott. Sok-sok ezer néző lelkesedett a magyar táncokért, táncosokért. A fesztivál vezetőinek dicséretét a főszervező tolmácsolta, miszerint egyöntetű vélemény, hogy a Bihari volt a fesztivál legjobb együttese.

A csapat szerintem is remekül helytállt, számomra is a legjobbak voltak, de én, ugye, elfogult vagyok. Ezért jó volt hallani a teljesen objektív szervező véleményét, aki csak pár napja ismerte meg a Biharit.

A zárócerémónia október 5-én, délelőtt volt. Aznap a pakolás és az utolsó ajándékok vásárlásán kívül a Pekingi Magyar Intézetben vártak minket, ahol fröccsözéssel, zenéléssel, tánccal zártuk kínai utunkat, s indultunk a reptérre, hogy – Dubai érintésével – hazajussunk.

Az utazást az NKA miniszteri keretéből, a Szerencsejáték Zrt-től és a Külgazdasági és Külügyminisztériumtól kapott támogatás tette lehetővé. A Xi'an-i Tolmácsképző Egyetemre és a Pekingi Nemzetközi Tanulmányok Egyetemére dr. Buslig Szonja, a Pekingi Magyar Intézet vezetője segítségével jutottunk el. Köszönet a támogatásokért, a segítségért, és köszönet Szigetvári Józsefnek, a Forrás Együttes vezetőjének, aki az ötletet, a lendületet adta ahhoz, hogy egyáltalán bele merjünk vágni egy ilyen, anyagi lehetőségeink miatt egyébként elérhetetlennek tűnő út megszervezésébe.

Nem mindennapi turné volt! Szerintem az együttesben ki fogja érdemelni az „Évtized Útja” címet.

Boross Sándor

SIMÓ MÁRTON - SZÉKI SOÓS JÁNOS

„LÁTOM ÉLETEMET, NEM IGEN GYÖNYÖRŰ...” - II.

(Szék megközelítése - másodszor)

„Csak tó legyen, békák kerülnek belé!”

- mondta a pap, amikor méltatlankodtam, hogy minek oda templom, hiszen van már egy nekik. „Nem baj, ha még nincsenek hívek, meg kell nekik adni az esélyt! Olyan mondat ez, amelyet mi magunk is megszívlelhetnénk, s főleg a vezetőink... Néha-néha az egykori szász falvakban kell építeni. Ugyancsak arrafelé, a Maros mentén, Dicső-szentmárton vonzáskörzetében. Fájó szívvel nézzük az elhagyott hét-nyolcszáz éves, gyönyörű gótikus templomokat, amelyek ott állnak kihasználatlanul, hívek nélkül, és éppenséggel a műemléki védettség jóvoltából omladoznak, azokhoz nem nyúlhatunk, de ilyen helyeken mintha egy kicsit visszafogottabbak lennének, és igyekeznek valahogy illeszteni az újat a régihez. Van azért jószándék is a tervezőkben. És mit mondjak? - kérdezve biztatja magát a vállalkozó, aki egyébként »civilben« a széki RMDSZ-szervezet elnöke. - Idővel minden avíttas, patinás lesz, s a használat során hozzáidomul a környezethez. Vagy csak megszokja a szemünk? Hadd tegyek még hozzá egy történetet. Velem esett meg, és nagyon tanulságos... Aranyosbányán - Fehér megyében, a mócok földjén - éppen a kolostor bővítését végeztük, amikor azt mondja a rendházfőnök, hogy mindent jól végzek, kiváló, amit csinálok - *ne maipomenit!* - semmi baja velem, jók az embereim is, csak egy bajom van, illetve ebben az egyben mindjárt kettő a bökkenő, mégpedig az, hogy magyar vagyok és a vallásom sem talál az övékkel. Mondta, hogy van egy ismerőse, aki orvosnő, azt akár el is vehetném, és egyúttal áttérhetnék hozzájuk. Megmondtam neki, hogy én már nő vagyok, és gyenge embernek tartom azt, aki elhagyja a hitét és az anyanyelvét. Azt hiszem, azóta még jobban becsülnek, s a székieket is.”

Nem sok, 25-30 ember jut így munkához, és ez sem egész évre értendő, mert télire szünetelnek a munkálatok, de mégiscsak biztató. Annak a jele, hogy megmozdult valami. Ha gondolkodnak az emberek és elhelyezik magukat abban a világban, ahol élnek, és mégiscsak mutatkozik némi eredmény. Aztán ingáznak néhányan a férfiak közül a közeli városokba Szamosújvárra, Zsukra és Kolozsvárra. Jó dolog, hogy Zsukon legújabbban ipari park telepedett meg - többek között az a Nokia-gyár, amely Magyarországról távozott -, meg azért vannak különböző műút- és sztrádaépítkezések is. Többen gépkocsivezetőként, szerelőként dolgoznak, és van még egy állandóan mozgásban élő réteg, azok, akik kereskedelemmel és különböző szolgáltatásokkal foglalkoznak - szakácsok, pincérek, szabók -, ők is eljárnak a faluból. Az ilyen munkalehetőségek meglehetősen labilisak, megszűnnek, átalakulnak, hol erre, hol arra kell venni az irányt... Elmondható, hogy a munkaképes férfiak mintegy nyolcvan százaléka nem találja a helyét. Többnyire azok sem, akik kordvezménnyel kerültek nyugdíjba, hiszen az a nyugdíj vagy nem elég a boldogsághoz, vagy pedig fölös energiák feszülnek bennük, amelyeket hasznosítani kellene. Az idősebb és a középkorú generáció férfitagjaival való beszélgetések során mindig felszínre kerül egyfajta nosztalgia, amikor hétvégeken távoli építőtelepekről tértek vissza az emberek és örömmel fedezték fel a hazai vidék szépségeit, a családi otthon melegét. És végig együtt voltak, sőt olyan rendszer szerint dolgozhattak, amelyben ők maguk szervezték meg az anyagi javak elosztásának a rendjét. Hiába volt a brigádnak saját művezetője, hiába voltak érvényes rendeletek, hiába voltak többben is magasabb fizetési besorolásban, a széki férfiakkal a megmozgatott köbméterek

szabták meg a törvényt. A brigádtagok tökéletesen ismerték egymás, s hiába léteztek azok a külső szabályok, a fizetéseket ők maguk szabták meg egymás között. Ők igazságosan mindent újraosztottak.

„A hatvanas évek közepétől valamirevaló férfi alig maradt a széki térszében; hátukon vásári börtarisznyával, ipari munka után néztek. Csoportokba verődtek és együtt szegődtek el, többnyire a lapát mellé, kubikosnak. Esténként kiültek a barakk elé, szívták keserű Nacionálé cigarettájukat, s hazalátó csillaguk titkos sugallatára kioldották az emlékek zsákját, ahonnan mókás történetek kerültek elő egymásról. Térdüket csapkodva kacagtak egyik sorstársukon, akit annak idején nem a fehércseléd életrevalósága, szépsége szédített el, hanem a rátestált »pinatódás«: néhány hold zsíros föld! Az 1960-ra befejeződött kollektivizálás a csúfat még csúfabbra festette: »Odalett a Nyáras, megmaradt a nyálas!« A széki kubikosokat nem lehetett mások közé vegyíteni. Ők saját törvényeik szerint dolgoztak. Csak a közülük megválasztott csoportvezetőre hallgattak, aki reggel kiosztotta nekik a munkát, este pedig felmérte mindannyiuk teljesítményét, a sajátját is (!), és tintaceruzájával egy kopott noteszbe vezette. Előleg és fizetésosztáskor a csoporttagok csak aláírtak, pénzüket nem vehették fel, közös határozatuk szerint, erre csak a csoportvezetőnek volt jogosultsága, aki a tarisznnyába ömlesztett pénzt csak otthon, saját házában egy »pótolásos« liter szilvapálinka kortyolgatása mellett osztotta ki. Javadalmazását mindenki a – notesz szerinti! – havi teljesítményének arányában kapta. Nem számított a régebbi munkaviszony, sem a magasabb szakmai besorolás. Így fordulhatott elő, hogy a 18 éves segédmunkás legény jóval több pénzzel ment haza, mint a szakvizsgával rendelkező 40 éves apja. Ha valamelyikük ügyes-bajos dolga miatt kimaradni kényszerült, a jelenléti íven nem tüntették fel hiányzóznak, igazolást sem kellett vinnie, hiszen elkezdett munkája nem maradt abba, befejezték helyette mások. A hónap végén ugyan elébe tették csonkítatlan keresetét, hogy sajátkezűleg oszthassa vissza a hiánynapokért járó bankókat csoporttársainak. »A széki kubikos világmárka!« – írta róluk a hetvenes években Köntös-Szabó Zoltán. *Talált* pénz egyikük erszényét sem kövéríthette soha, anyagi gyarapodásuk csak kezük munkája által válhatott lehetségessé.”

Egy másik „kellemes” emlék a szocializmusból, az a bizonyos hét csoda, amely a városi (és a falusi!) folklórból ismerős manapság: „1. Mindenkinek volt munkája; 2. Bár mindenkinek volt munkája, senki sem csinált semmit; 3. Bár senki sem csinált semmit, a terv százszázalék fölött teljesült; 4. Bár a terv százszázalék fölött teljesült, mégsem lehetett semmit kapni; 5. Bár nem lehetett semmit kapni, mindenkinek megvolt mindene; 6. Bár mindenkinek megvolt mindene, mégis mindenki lopott; 7. Bár mindenki lopott, mégsem hiányzott soha semmi.”. Nem sírják vissza

azokat az időket, de bizonyos nosztalgia még ma is él bennük az erősen ellenőrzött és felülről szervezett létbiztonság iránt, főleg akkor, ha maguk között vannak, férfitársaságban, és – természetesen – kocsmában, ahol manapság is erősen „dolgoznak” az emberek.

„Arról beszéltünk, hogy kéne egy félliter pálinka. Pistát, a gépész-ségédet béküldtük Zsukra, a szövetkezetbe, vót addig vagy 5-6 kilométer. Jött Pista osztán vissza, gondolhatad, jó idő múlva. Csak éccer adtuk körbe az öveget, el is fogyatt... A motorinábúl¹ örökké vót égy kicsi pínzünk. Hogyha nem vót fogyasztásod, nem adtak pínzt. Bolondul gondolkaztak, a motorinábúl számolták ki a köbmétert. Ha fogyatt az üzemanyag, akkor sok köbméter jött ki nekik. Tényleg jó ílet vót, annyi pínzt nem láttom soha, mint akkor... Te, Pista, olyan vótál, mind az én fiaim, amég nem házosadtál meg, nem látszott semmi rajtad. Ez a valóság. Aztán helyre jött a dolog.

Felültünk reggel a dubábo, az ülés alól elékerült a bidon², avval kezdtünk, s közbe huszanégyeztünk. Ott künn, aztán békentük magunkat sárrol, látszodjék, hogy dógoztunk. Jó vót akkor... Apahídján bejül dógoztunk, nagy munkái folytak ott az OIF-nek³... Jött Csaucseszku látogatóba, mondták, hogy ne nagyon mozogjunk. Hozzatunk három ládo málnolikórt, csak aztat lehetett akkor kapni a bótba. A gépészek leparkolták a remorkát,⁴ s műk behúzódtunk alá, bontani kezdtük az övegeket. Senkinek a környéken, még Kolozsvárt sem, égyátolán nem adtak aznap szeszeisitalt, de a széki örökké kapatt. A baj ott vót, hogy a csoport másik fele már nem jöhetett le hozzánk, a szekusak addig lezárták a területet. Béindítattunk égy bulduzert, az ülésit megraktuk málnolikórral, égyesbe raktuk, s az vitte fel nekik szípen, magátúl. Ott égy másik gépész leszedte az övegeket, bényomta az ámbriázst,⁵ behúzta a kart, s eresztette vissza, mintha a gép dógozna. Amég Cseucseszkuéknak mutagatták messzelátón keresztül a betonba állított, négy csövet is termő málészalakot,⁶ s a nagy magyarókat,⁷ akkorák vótak, mint a két öklem, ott az égy más mellé állított új zsákokba, s közben égyet táncoltak nekik, addig műk ott szivorasztunk, s ittuk a málnolikórt. Körben mindenütt szekusak, milicek. Csaucseszku s Lenuca a gyeptéglákon állvo nízeldtek. Még déckát is kellett tegyünk alájuk, nehogy beléragadjon Lenuca túsarkúja... Amikor víge vót a derendóciának,⁸ felszállt a helikopter. Éccer azt vesszük észre, hogy a bokrak alól ugranak ki a cigányok, lehet, hogy azak ott is háltok, s égybül ellepik az egísz Békák völgyit. Törík a tejesmálét, veszik vállokra a magyaróval teli zsákokat, s indulnak vele haza. A málécsövekkel csak kínlódtak égy darabig. Hiábo törték, az sehogyse maradt a kezekbe, amég réá nem jöttek, hogy nem törni, hanem lehúzni kell őket, mind a kestyút. A csövek is, s a szár is, égy-égy nyócas betonvasra vótak felnyársolva. Úgy hozták a kolozsvári Agronómiaárul...”

Egyértelmű, hogy azok a képzési formák – legyenek közép- vagy felsőfokúak –, amelyek 1990 után megnyíltak az erdélyi magyarság előtt, ma már nem szolgálják a székieket. A lelkészek fiatalok, az iskola alsó és felső tagozata, az óvoda rendelkezik szakképzett pedagógusokkal. Orvos, egészségügyi asszisztens is praktizál a faluban. A meglévő üzletek bőséges árukészletekkel rendelkeznek, kereskedők dolgoznak bennük, s mindent lehet kapni. Van több bankfiók, a biztosítótársaságok irodákat üzemeltetnek. Tulajdonképpen semmiért nem kell elmenni, ha vásárolni szeretnének. Rendőrörs is működik, szolgál benne magyarul beszélő altiszt. A közbiztonság megfelelő. Csak olyan ügyeket kell a községen kívül intézni, amelyeket más hasonló méretű településeken sem lehet megoldani: nincsen bíróság, földhivatal, kórház, de jó a távközlés, és húsz-huszonöt perc alatt be lehet menni gépkocsin Kolozsvárra. Autóbuszjáratban sincsen hiány, úgy a helyi, mint a máshonnan való válalkozások egyaránt foglalkoznak a közszállítással... Szék számára ma veszteség, ha egy fiatal továbbtanul. Nem jön vissza, vagy csak nagyon ritka esetben, és ideiglenesen, mert nem tudja, vagy inkább nem is akarja megoldani az ingázást. Ha értelmiségivé lesz a széki fiatal, azzal a tágabban értelmezett erdélyi közösség nyerhet, illetve a magyarországi társadalom, amely immár huzamosan küzd az elöregedéssel és a népességfogyással. Ezen az áldatlan helyzeten csak akkor lehetne változtatni, ha létrejönne helyben a középfokú oktatás, illetve a felnőttképzés is hasznos lenne, ha kellőképpen odafigyelnének.

A '80-as években itt tízosztályos általános iskola működött, ami aztán az 1990 utáni átszervezéskor szakiskolává alakult. „Nemhogy elvinni kellene az iskolát, hanem hozni érrefelé. Vót itt szakképzés, létezett egy tízosztályos iskola, volt abban mezőgazdasági, gépészeti osztály, ez később szakiskolává lett, aztán pár év múlva teljesen megszűnt. Az most is jó lenne.” (Szabó András, 67 éves, nyugalmazott gépkocsivezető, községi tanácsos. A továbbiakban: SzA.) Olyan jelenség ez, amely a szomszédos román településeket ugyancsak érinti, de jellemző a Székelyföldre is, hiszen ott szintén sok az apró falu, nem ritkák az öt-tíz, vagy ennél is több faluból álló községek. A nagyobb települések esetében, amelyek egymaguk alkotnak önálló közigazgatási egységet, vagy mindössze egy-két „szatelitjük” van – például Parajd, Zetelaka, Gyergyóremete, Kápolnásfalu, Gelence – nincsenek ilyen gondok, hiszen helyben alakultak újjá a középiskolák, és a pincér, menedzser és könyvelő évfolyamok után fokozatosan sorra kerülnek a közönségesebbnek hitt szakok is – állattenyésztés, falusi turizmus, vidékfejlesztés, tej- és élelmiszer-feldolgozás, faipar, mezőgépezés –, látható a haladás. „Aztán a tanároknak is vissza lehetne adni valamennyit a jogakból. Mert nem egyformák a gyermekek. Égyiket-másikat meg kellene egy-egy kicsit egyengetni, s akkor ember lehetne be-

lőle. Mert ugye, nem egyformák. Mindenkiél nem lehet mérnök, s tanár, menedzser. Olyan is kell, aki helyben marad, s tud is valamit...” (SzA)

Szék azonban tényleg zárvány a szórványban. Jó sokat kell utazni a Mezőségen, hogy ilyen kompakt magyar közösséget találjunk. A választói Kallós Alapítvány apró falvak tucatjából gyűjti össze a gyermekeket. Egyértelműen pozitív megítélésű a hozzáállásuk. Újabban azonban a szamosújvári Téka Alapítvány tevékenysége egyáltalán nem boldogítja a székieket, hiszen divattá vált, hogy a tehetősebbek vagy azok a szülők, akik arrafelé járnak dolgozni, magukkal viszik a gyermekeiket. Már óvodáskortól megfigyelhető a jelenség, akárcsak Magyarországon, vagy a székelyföldi nagyobb városokban, ahol vannak „divatos” intézmények, illetve „státusz-szimbólum”, „trendi” a gyermekek ide-oda hurcolása. „Nem lehet ezt szó nélkül hagyni, Szamosújváron ezt a Kemény Zsigmond iskolát, amelyikbe összeszedik a magyarság közül a gyerekeket. Ugye ez a Téka Alapítvány van mögötte... Toboroznak, s kírják a pínzt, hogy mindenki adjan bár égy tégláro valót...” (SzA) „Tulajdonképpen a mi kultúránkból indultak ki és aztat akarják elvenni. Mindenféleképpen oda vagyunk jutva, hogy a községünket le akarják ípíteni, hogy a mi gyerekünk is oda menjen. Közben nekünk van helyben úgy körülbelül 260 fős iskolásunk, mellette égy 50-es létszámú óvoda. Szóval ezek a dógak oda fognak jutni, hogy innen elcsábítsák a gyermeket... Egyébkint volt nekünk égy sikeres pályázatunk, amelynek az vót a célja, hogy újítsuk fel és modernizáljuk az iskolát. Most minden megvan. Mük itt most ennyien vagyunk. Elegen vagyunk. És különben milyen vonzalma lehet annak a gyermeknek a helyhez ahol született, hogyha már óvodás korától elviszik itthonról? Ha úgy kell kezdje az íéletit, hogy reggel hétkor kiviszik Székről, s csak valamikor délután kerül haza? Ha így menyen ez tizenkét éven keresztül, amíg leérettségizik, akkor neki milyen kapcsolódása lehet Székhez?” (Tasnádi István – 1944-ben született, nyugdíjas építőmunkás, jelenleg önkormányzati tanácsos, a saját birtokán gazdálkodik. A továbbiakban: TI.) A helyzet úgy hozta, és lehetőség is volt, hogy a helyi önkormányzat megjavíttatta a Visa felé vezető utat. Ez a falu román többségű községhez tartozik, s mivel sikerült iskolabuszt pályázni, mostanság a széki általános iskolába járnak a visai gyermekek. A polgármester, amikor ehhez a témához közelítünk, meggyőz minket ennek hasznosságáról, hiszen csakis Szék község tudta kiségiteni ezt a kicsi magyar közösséget, és ez rendjén van így, hiszen Visa másik irányból csak nehézségek árán közelíthető meg. Sikerült megoldani egy hosszú évek óta nyomasztó gondot. Nehezményezik, hogy Szamosújváron a helyi magyarok és az egyházfenntartó reformátusok jelentős része széki származású létére azzal foglalkozik, hogy el akarja innen csábítani a fiatalokat. „Sokat emlegetik újabban, hogy Szék zárvány a szórványban. Le-

het, hogy zárvány, de itt még minden megvan és működik. Akár a Téka Alapítványt nézzük az iskolai és a kollégiumi programjával, akár a Kallós Alapítványt, azok bevallottan arra valók, azért jöttek létre, hogy a szórványban élő mezőségi magyar iskolásokat összegyűjtsék. A Téka Alapítvány teljeskörű iskolai oktatást képes nyújtani, a Kallós Alapítvány a nyári táborok révén megerősíti a magyar öntudatot, készségeket, bizonyos képességeket fejleszt bennük. Széket nem szabadna a szórvány-programmal bomlasztani. Egyébként azért ilyen erős Szamosújváron az elszívó hatás, mert maguk a pedagógusok, a program üzemeltetői is többnyire széki származásúak. Ne feledkezzünk meg arról, hogy az ottani református egyház fenntartói közül sokan Székről mentek el!⁹ Mindig Szamosújvár volt a legkönnyebben megközelíthető város, az volt az első állomás. Most azonban Szamosújvár sem a régi, az ipara lepusztult, abbamaradt, széthordták, onnan is jelentős az elvándorlás, nagyon érződik Kolozsvár és az Unió elszívó hatása. El lehet mondani, hogy a román anyanyelvű lakosok sem ott, nem Szamosújváron keresik a pénzt, hanem inkább másfelé járnak.” (SzA)

*

„A széki háziasszonyok, a családanyák zöme ma család-fenntartó”

– és nem Szamosújvárra, nem Kolozsvárra, hanem többnyire Budapestre és más magyarországi városokba járnak dolgozni. Szakszóval ezt úgy mondják, hogy *bejárnak*. „A női munkalehetőségek odaát megmaradtak. A legutóbbi időkből még azok a lányok és asszonyok is elmentek, akik korábban ilyesmiben nem vettek részt. Ezek a lehetőségek ma többnyire mind Magyarországon vannak. Általában 8-10 családnál dolgozik egy nő, ha takarítást vállal, és ez majdnem állandó elfoglaltságot jelent. Pesten laknak, többedmagukkal bérelnek lakásokat, s haza csak annyit járnak, hogy rendbetegyék a háztartásukat, a férjeiket, a gyermekeiket, és mennek vissza a nagyvárosba.” (SzA) Ellentétben a szocializmus évtizedeivel, amikor a kollek-

tív gazdaságban is dolgozni kellett, hogy háztájt adjanak, ami 30 ár földterületet jelentett, akkor az asszonyok többnyire Széken maradtak és az öregekkel közösen gazdálkodtak. Normázni jártak, azt a kevés saját földet és a kerteket művelték. Érdekes adatok árulkodnak erről az időszakról: 1989-ben – tehát közvetlenül a visszaszolgáltatás előtt – a községben összesen 1386 szarvasmarha, 4038 juh és 1562 darab sertés volt; 1997-re ez az állomány a következőképpen módosult – ekkor már minden haszonállat magánkézben volt – 484 szarvasmarha, 2129 juh és 1999 sertés.¹⁰ A földterületek megműveléséről nincsenek konkrét adatok a legutóbbi esztendőből, de siralmas állapotokról vallanak az emberek. Elenyésző a megszántott földterület aránya. A takarmánynak valót is csak a kaszálók csekély hányadáról, többnyire a faluközeli dűlőkről gyűjtik be. Úgy mondják, és legyintenek, hogy ez is elhanyagolható, annyira kevés. Inkább lelegeltetik a füvet, de nem a helyiek, hanem a szomszédos községekből átjövő juhászok, akik még valamennyit fizetnek is ezért, és legalább eltűnnek az embermagasságú gyomok. Ha ez nem működik, akkor tavasszal gyufával kaszálnak... „Én úgy látom, hogy legalább 25-30 családnak itthon is meg kellene, meg lehetne állapodnia a föld mellett. Népes családokkal képelem el, két-három gyermekkel, ez másfél-száz fő, már komoly húzóerő is lehet. Itt a mezőgazdasággal kapcsolatos tennivalókra gondolok. Gyenge ugyan a termőföld, a birtokok sem nagyok, hiába volt annak idején a tagosítás, hiába adták vissza '89 után a parcellákat, a földek szétforgácsolódtak... Mai fejjel valami komolyabb dolgot kellene elindítani. Vannak itt lehetőségek a növénytermesztés, az állattenyésztés és az erdőgazdálkodás, a famegmunkálás terén is. Fiatal aztán nem sok van. Az olyan, aki itthon él, és meg vannak állapodva, itt él az asszony, s az ember is, gyermekeik is vannak, és földdel akarnak foglalkozni? Az ritka.... Mondom, nincsenek ők sokan, de konkrét példa még nincsen arra, hogy valamelyikük komolyan hozzálatott volna és a földdel szeretne foglalkozni! Több lábon kellene állni. Az öregeink is ezt mondták mindig...” (SzA) Ha megfordulna a mostani tendencia, vagy legalább olyan lenne, mint a '90-es években, amikor, ha mentek is kifelé, hiszen férfinak és asszónynak egyaránt került munka, de akkor nem volt annyira nyomasztó a helyzet, mert váltották egymást, nem volt olyan tömegesen egyoldalú a nők távolléte. „Mert mit csinálnak az emberek? A legtöbb, ezek a fiatalok, a legények, akiknek már feleség kellene, s család... Ülnek a kocsmában, isznak, szivaraznak, ott hányódnak éjjel-nappal, szidják a világot, hogy így a demokrácia, hogy úgy, de amikor meghallják, hogy az anyjuk érkezik, olyanok lesznek, mint a kezesbárányok. Gyorsan hazamennek, és mindent kimosnak, rendet csinálnak a házban, kiberetválnak, jól viselkednek, mert tudják, hogy jön a pénz.” (SzA)

(folytatása következik)

Jegyzetek

1. dízelolaj
2. műanyagkanna
3. OIF – tereprendezéssel és talajhasznosítással foglalkozó romániai vállalat
4. utánfutót
5. ambrelaj – kuplung, itt sebességkapcsoló
6. kukorica
7. burgonya
8. felhajtásnak
9. A 2002-es népszámlálás adatai szerint Szamosújvárnak 23108 lakosa van, amelyből 3932 magyar. Az egyházfenntartó reformátusok lélekszáma mintegy 1500, amelyből 1100 fő lehet a széki származású.
10. In: Dr. Szabó Márton: Szék község monográfiája. Stúdium Könyvkiadó, Kolozsvár, 2010. 112-113. old.

Betelepítések, kitelepítések (1945–1948)

Kedves Olvasónk!

Lapunk legutóbbi négy számában végigkövethette a bukovinai székelyek Magyarországra menekülésének, otthonra találásának eseményeit. Szerény dokumentum-válogatásunkban igyekeztünk legalább érintőlegesen felvillantani a székelyek betelepítésével párhuzamosan történő, méreteiben tízszeres nagyságrendű német kitelepítés eseményeit is. Az 1945-ös hidasi hálaadó szentmisével ugyan a bukovinai székelyek letelepítése hivatalosan lezárult, de „házára találásukig” még sok víznek le kellett folynia a Dunán. Reménykedjünk, hogy a sok-sok sebet begyógyítja az idő!

*

Telepes küldöttség Budapesten (részlet)

„A VTKSz igazgatósága március 28-án küldöttséget vezetett Budapestre. A küldöttség tagjai reggel 9 órakor a Földhitelintézet dísztermében gyülekeztek össze, hogy megbeszéljék a teendőiket. A megbeszélésen a következők vettek részt: Bodor György, dr. Németh Kálmán, Enyedi Marian, Molnár József, Barabás Gáspár, Török Pál, László Antal, Lőrincz Gergely, Gáspár Márton igazgatósági tagok, Domokos István, Illés Lajos, Papp Gergely, Jordáki Cirill, Bece Ferenc választmányi tagok, valamint Keresztes András, dr. Kiss István, Domokos Ferenc, Orbán Miklós, Csoboth Gáspár, Orbán Bernát, Mezei Ambrus, Máthé Antal, Csiki József, Darabos Mátyás, Kásler Antal és Erdős Mihály. [...] Ezután Nagy Ferenc miniszterelnök úr fogadta őket az Országházban, a miniszterelnökség fogadótermében.”

(A Völgységi Telepesek Központi Szövetkezetének tagterjesztője. 1947. április 20.)

*

Bodor György: A székely kérdést meg kell oldani! (részlet)

„A Völgységi Telepesek Központi Szövetkezetének igazgatósága által vezetett küldöttség szónokája a miniszterelnök úrnak a következő beszédben tolmácsolta a székelység egyöntetű kívánságát:

»Miniszterelnök Úr!

A miniszterelnök urat azért zavarjuk meg országos gondjai között, hogy a figyelmét a mi vidékünk kétszeres népsűrűségéből származó súlyos válságra felhívjuk.

35 községünk közül a potsdami határozatokat csak hatban hajtották végre. 29 községben ma is kétszeres lakosság él. Jellemzően csak egyik községünknek, Kakasdnak a helyzetét említjük meg. Itt 47-el nagyobb a telepések lélekszáma, mint a szintén ott élő régi német lakosságé.

A munkaalkalom csak egyszeres, a helyi fogyasztás pedig kétszeres. A vagyoneklobzást szenvedett lakosság rá van kényszerítve, hogy lopjon, de szükségképpen lopásra kényszerül ezért a telepes lakosság is. A munkamorál megrendült. A levegőben bizonytalanság érzése terjedt szét. Senkinek sincs kedve beruházni, hosszabb időre berendezkedni.

Mindenki úgy érzi, hogy e terület népességeltartó képességét kétszeresen meghaladó lakosság hosszabb időre elviselhetetlen. A lakosság egyik felének szükségképpen el kell innen vándorolnia.

Él azonban bennünk aggodalom: melyik fele lesz az?

Vajon a németek, akiknek ez a föld szülőföldjük, s akiket számtalan örökölt kapcsolat fűz ehhez a területhez és annak vagyoni-

Gáspár Márton istenségi bíró és felesége az 1930-as évek végén. 1947. március 28-án Gáspár Márton is tagja volt a telepes küldöttségnek.

lag érintetlen rétegeihez? Vagy a magyar telepes, aki idegenből érkező eddig szükségképpen ellenséges érzéssel, vagy legjobb esetben közönnyel találkozott?

Miniszterelnök úr, mi 15.000 telepes sorsáért szorongva hangot kell adjunk aggodalmunknak: attól félünk, ha a kormányzat beavatkozása nem szünteti meg ezen a területen a lakosság kettősését, akár úgy, hogy a potsdami határozatok végrehajtásának esetleges folytatása során elsősorban ezt a területet evakuáltatja, akár más, alkalmas módon, akkor nem a német, hanem a magyar lakosság helyzete válik itten előbb-utóbb tarthatatlanná.

Ha nem történik rövidesen kormányzati beavatkozás, akkor ezt a nagyszerű magyarságot, melyet a sors a maga XVIII. századi frissességével ültetett közénk, néhány év múlva látni fogjuk szétszóródni Romániától kezdve a külvárosok nyomortanyáin át egészen Kanadáig. Már most ijesztő méreteket ölt a csendben dolgozó kivándorlási propaganda.

Előáll akkor az a helyzet, hogy a demokrácia elégtételt adott mindenkinek, akit az elmúlt rendszer tévedései javaikban megkárosítottak, csak éppen ennek a 15.000 magyar parasztnak nem. Mi tehát a legmélyebb tisztelettel és népünk sorsa iránti aggodalommal kérjük ennek a problémának valami módon való megoldását.

Isten adjon erőt miniszterelnök úrnak nehéz kötelességeinek teljesítésében! Isten éltesse!«

A miniszterelnök úr válaszában azt mondta, hogy a németek hazaköltöztetésére vonatkozó kormányprogram teljes végrehajtásában pillanatnyilag nemzetközi akadályok jelentek meg. A kormány tisztában van ennek rendkívüli súlyos következményeivel, melyeket a csehszlovák-magyar lakosságcsere egyezmény végrehajtása is fokoz. A kormány azonban ismeri a helyzetet és meg is fogja találni a megoldás módját.

A küldöttség a miniszterelnök választát éljenzéssel köszönte meg.”

(A Völgységi Telepesek Központi Szövetkezetének tagértésítője. 1947. április 20.)

*

Elizabeth Mayer

„Amikor a székelység megérkezett, a kisbíró megzörgette a kapukat. Az volt az utasítás, hogy a legelőn kell mindenkinek jelentkeznie. Az üres asztal körül álló idegenek hosszasan tanácskoztak, valamilyen papírokat vártak, de az nem érkezett meg. Közben a rendőrök összeszedték az odahaza maradtakat. Amikor a férjemet Oroszországba vitték, akkor is a kisbíró járta a házakat, ezért anyámnak rossz sejtelmek voltak. A két kislányommal nem jött velem, hanem felmentek a szénapadlásra, így őket nem találták meg. Ezután az összeterejt emberek közül néhányat hazaengedtek, minket Lengyel községbe vittek a kastélyba. Csak hozták-hozták a családokat napokon keresztül 15, vagy talán 20 faluból is. Először a kisgyerekeket, öregeket, betegeket is hozták, de később őket valahol máshol gyűjtötték össze. Már több ezren voltunk összezsúfolva. Se étel, se ital, csak a nagy sírás-rívás, senki nem mondott semmit. Napokig senki nem tudta, mi történt. Akik kérdezősködtek, azokon a siheder örök élték ki a szadista ösztöneiket. Volt egy külön helyiség, amelyet a megfélemlítésre, a megalázásra tartottak fenn. Az örök ebben a szobában a párnákat szétszaggatták, néhány asszonyt levetkőztettek, vízzel lelocsolták, és a tollban kellett ugrálniuk. Közben az örök azt kiabálták, hogy piszkos, fasiszta disznók. Amikor anyám megtudta, hogy hol vagyok, hozott enni és elmondta, hogy a házunkban már csángók laknak, de sem őt, sem a gyermekeimet nem bántják. Közben kitört a tífusz, ezért szélnek eresztettek bennünket. Az a család, amelyik a mi házunkat kapta, barátságosan viselkedett. Felajánlották az egyik szobát, de négy kisgyerekek volt, egymás hegyén-hátán lettünk volna, ezért azt mondtuk, hogy nekünk jó a nyári konyha is. Egy ideig csak méregettük egymást, nem tudtunk mit kezdeni ezzel a furcsa helyzettel. A bizonytalanlankodást az anyám oldotta föl úgy, hogy átvette a parancsnokságot. Kialmozott az állatok alól, hívta a férfit, megmutatta, mi hol van, mire való. Töménytelen munka volt, mert minden tavaszi munkával elkéstünk. Szóval ott folytattuk, ahol abbahagytuk. Földünk, házunk, kertünk megtermett mindent, ami két családnak az élethez kellett. Ha ön a svábokról akar könyvet írni, akkor az én anyámat feltétlenül írja bele! Nem őmiatta, hanem azért, mert benne mindent megtalál, ami a Tolna megyei svábokra jellemző. Már lánykorától együtt dolgozott a férfiakkal, még kaszált is. Minden mozdulatával értéket teremtett. Mindent felhasználott, ami megtermett. Ő mondta meg, mit vethetünk, mennyit költhetünk. Még akkor is takarékoskodtunk, amikor már könnyebben élhettünk volna. Az sem zavarta, hogy a saját házunkban már semmi sem volt a mienk. Még akkor is azért gondozta az állatokat, azért metszette a szőlőt, hogy semmi ne menjen tönkre. Magyarország nem tudja, mit veszített.”

(László Péter: *Otthonatlan évek. Szekszárd, 2006.*)

*

Felsőnáni sváb család az 1930-as évek vége felé: Stettler Henrik, ifj. Stettler Henrik, Weisz Éva, Stettler Éva
(fotó: Jusztusz Imre – Kiss József gyűjteményéből)

Szöts Ferenc

„Hogy idekerültünk a svábok helyibe, az vót az első dógunk, hogy templomot építsünk, mer S.-en nem vót katolikus templom, csak a svábok evangélikus temploma. A Földigénylő Bizottság elkobzott egy eccerű parasztházat, a közfalakat lebontottuk, a három szobát egybeszakítottuk, s ezt alakítottuk át templomnak.

Pénzt es gyűjtöttünk harangra, má essze es gyűlt ezerötszáz forint, amikor meghallotta a tejcarnok gazdája, hogy mü harangra gyűjtünk, akkor aszonta:

– Emberek! Van nekem Pesten egy harangöntő barátom, menjenek hozzá, s ott vegyenek harangot! Mondják meg, hogy én küdtem magikot!

Felmentek Pestre, má két harang vót. Az egyiket ez a zsidó kifizette, mer gazdag ember vót. Az államosításkor, mikor elvették a tejcarnokot tőle, disszidálni akart, az imakönyvibe rejtette az aranylapokat, de az egyik finác elvette tőle, súlyosnak találta, megnezte, s letartóztatta.

De nekünk ő intézte el a harangot, jószívű zsidó vót. Így lett harangja a templomunknak.

Ahol saját templomja van az embernek, ott otthon van. Akármilyen bolond világ vót az es, ott se vót biztos kezdetben, hogy maradunk, méges másképp nezhettünk a sorsunk elibe, hogy imá templomunk van.

Itt se vót biztos, hogy maradunk, itt megindult a világ. Még a svábok itt vótak, akkor telepítették ki őket. Akire csak rea bizonyították, hogy bé vót állva a Volksbundba, azt má vitték es. Irány Németország! S nekik még fájdalmasabb vót elhagyni az országot, itthagyni a házikot, a földjüket, mint nekünk otthagyni

*Betelepítettek Felsőánán, 1945–46 (?), a Kóka családnak juttatott Hütter-féle ház előtt, ismeretlen fotós felvételén.
A képen Kóka Antal, Kóka Ferencné, Kóka János, Munka Magdolna (kárpátaljai menekült), Kóka Istvánné, Kóka István, Kóka Ferenc,
Koppány Emil (bajmoki menekült tanár), Rózsai Lajos (bajmoki menekült kovácsmester)*

Bukovinát, mer ökot nem nyomták itt, ök itt vótak otthon. Elébb megtötötték velik a sváb plébániát. Esszekötöztették ökot, onnat vagonírozták bé ökot. De vót olyan es, hogy eccerüen kirakták ökot a gangra, jött két teherautó értük, s elvitték ökot K.-ra, az állomásra. Onnat vitték Németországba.

Nem akartak menni! Az öreg Háhn bíró, B., s Culáfék nem akartak menni. »Rongyosoknak« mondták magikot, hogy ök harcoltak a volksbundisták ellen, hogy ök üldözöttek vótak a háború alatt. [„Rongyosok”: a hazai németek által létrehozott Hűséggel a Hazához mozgalom, másként Hűségmozgalom tagjainak pejoratív elnevezése.] Mondhattak akármit, a Kitelepítő Bizottság megérkezett, küldték transzportba ökot es. Ök esszecsomagoltak. Háhn bíró es a családja a szógálóleányra reabízták a csomagjikot, s ök három elbújtak. Nem mentek Németországba. B.-ék es az öreg P. az állomásról szökött vissza. A családjikot felültették a vonatra K.-n, s ök visszaszöktek. Bujkáltak, ahol tudtak.

Az egyik este, úgy pitymallatkor, mentem fel anyámékhoz a kertek alatt, eccer köhögést hallok. Hátranezek, nem látok senkit. Menyek tovább, újból hallom, hogy köhög valaki. Eppe a nagy orgonabokrok mellett vótam, megálltam. Vigyázkodok egy kicsiddég. Újból hallom a köhögést, de olyan visszatartott köhögés vót, vannnyogás. A bokorból jó. Nagy orgonabokrok vótak, jó sűrű, nem lehetett belátni közibe. Most má megnezem, ki lehet ott – mondtam magamban. Széjjelhúzom a bokrot, meresztgetem a szemeimet, há látom, hogy ott ül a három Háhn. Bé vótak takarózva egy-egy pokrócval. Gubbasztanak, mint a csókák

télen. A víz a bokorról csepegett a fejikre.

Ahogy az öreg meglátott, megszorította a kezemet, úgy könnyörgött:

- Ferenc! Ne jelentsen fel münkö!t
- Métt jelenteném fel magikot, Háhn bácsi!
- Értsen meg, Ferenc! Nem akarunk elmenekülni. Ha Istent üsmer, nem jelent fel!
- Métt jelenteném fel magikot? Mű es vótunk menekültek, tudom jól, mit jelent menekülni... Míóta bujkálnak, Háhn bácsi? – kérdeztem tőle.
- Má harmadik napja.
- Jöjjenek ki onnat!
- Hova menjünk?
- Béhúzodhatnak hezzám es, vagy valamelyik barátjához...
- Márton Gyurka jó barátom... De nem fognak münkö!t bántani?
- Nem. Nyugudjon meg, nem fogják má bántani! A transzport má elment, má itt maradhatnak.

Valahogy reavettem ökot, hogy kimásszanak a bokrok alól, elkésértem ökot Márton Gyurkáékhoz, ott húzódtak meg éjjelre. Osztán még azon a héten csináltunk egy határozatot. A pártok vezetői esszegyültünk, s csináltunk egy olyan határozatot, hogy aki itt maradott, annak nem kell kitelepülni. Én akkor a Parasztpártnak az elnöke vótam, s felszóltam, hogy kegyelmezzünk meg az itt maradt sváboknak. Kaptak házot es, mer az övéjikbe a felvidéki transzportot tették, de ök es kaptak, a tűzoltószertár mögött kaptak egy-egy küsebb házat.

Szánta őket az ember. Belérántották őket a pártba, szegények azt se tudták, mit tesznek, melyen pártba lépnek be, de hogy ő német, s a németekre jó világ jó, há béléptek a pártba. Kényszergették őket. Nem mondom, a főkolomposokat meg es kellett vóna büntetni, de az eccerű szegénymberek bosszút állni, azt nem kellett vóna! Mer, minden baj a bosszúnál kezdődik. A megtorlásnál. Ha az Isten meg tud bocsátani, az ember mé nem? Csak a politika nem így gondolkodik... Ha üsmerné a kegyelmet, má régen nem vóna háború. Én nem védem egy percgig se a németeket, mer annyi gazemberséget csináltak, hogy hét pokol bételne velük. Csak azkot a svábokot sajnálom, akik ártatlányok vótak...”
(Mészáros Sándor: *A kék hegyeken túl... Magvető Kiadó, Budapest, 1987.*)

*

„A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 84/1950. MT sz. rendelete a magyarországi német lakosság áttelepítésével kapcsolatban kibocsátott korlátozó rendelkezések alkalmazásának megszüntetéséről

1. § (1) A jelen rendelet hatálybalépésétől kezdve a magyarországi német lakosság áttelepítésével kapcsolatban kibocsátott korlátozó rendelkezéseket nem lehet alkalmazni.

(2) Az (1) bekezdésben említett rendelkezések értelmében a jelen rendelet hatálybalépése előtt már végrehajtott hatósági intézkedések hatályukat megtartják és ezekből kifolyólag kártérítési vagy egyéb igényt nem lehet érvényesíteni.

(3) Az (1) bekezdésben említett rendelkezéseknek a jelen rendelet hatálybalépése előtt történt megszegése miatt bűnvádi, vagy közigazgatási eljárásnak, úgyszintén az ennek során már hozott határozatok vagy intézkedések további végrehajtásának helye nincs.

2. § Az 1. § (1) bekezdése alapján az érintett személy részére a tényleges birtokában levő tíz kataszteri holdnál nem nagyobb ingatlant meg kell hagyni.

3. § (1) Az áttelepítésre vonatkozó rendelkezések hatálya alá eső mindazok a személyek, akik nem telepítették át, úgyszintén azok, akiknek áttelepítésére sor került ugyan, de a jelen rendelet hatálybalépésekor Magyarországon tartózkodnak és az erre vonatkozó rendelkezések szerint jelentkezési kötelezettségüknek eleget tettek, magyar állampolgárok és a Magyar Népköztársaságnak a többiekkel minden tekintetben egyenlő jogú polgárai.

(2) Az áttelepítésre vonatkozó rendelkezések hatálya alá eső azoknak a személyeknek, akikre nézve az (1) bekezdésben meghatározott előfeltételek nem állanak fenn, a belügyminiszter méltányos esetben megadhatja a magyar állampolgárságot, ha erre érdemesnek mutatkoznak. Az erre irányuló kérelmet a jelen rendelet hatálybalépésétől számított hat hónapon belül a törvényhatóság első tisztviselője, illetőleg a magyar külképviseleti hatóság útján kell előterjeszteni.

Dobi István s. k., a minisztertanács elnöke”
(*Magyar Közlöny, 1950. március 25., 52. sz.*)

*

Ferenc Fábrián

„1945-től 1948-ig együtt laktunk a sváb családdal. Nem barátoktunk, de nem is veszekedtünk. Az is előfordult, hogy közös ebédet főztünk, amikor együtt dolgoztunk. Volt valami elviselhetetlenül nyomasztó ebben az együttlakásban. Amikor megkérdeztek bennünket, hogy a velünk lakó családot kitelepítsék, vagy itthon hagyják-e, a legtöbb család a kitelepítésük mellett döntött. De a sváb családok részére is ez volt a jobb megoldás. Aki itthon akart maradni, az a bányában munkát vállalhatott. Bennünk, öregekben – székelyekben és itthon maradt svábokban – valahol bévül épült föl az a fal, amelyik elválaszt bennün-

ket, ezért még ma sem átjárható. A fiatalok, akik mögött még nincs sors, már egymásra figyelnek, a mi történeteinkre meg legyintenek.”

(László Péter: *Otthonatlan évek. Szekszárd, 2006.*)

*

Sárkány Kázmér operaénekes

„Anyám bukovinai székely, apám felvidéki magyar volt. Nagyszüleim Himesháza közepén, egy nagyon-nagyon szép házban laktak, és amikor a nagyszüleim, a nagyapám '75-ben, a nagyanyám '94-ben meghaltak, akkor az anyám a testvérei javára lemondott a házról. Azt mondta, hogy '45-ben ő már tizenegy éves volt, és döbbenet látta, hogy egy svábnak a házába beköltöztették a családot, és ő egész életében lelkiismeret-furdalást érzett azokkal szemben, akiknek menniük kellett. Mesélte, hogy – nem is hisszük el –, de még gőzölgött a leves az asztalon, és úgy rakták ki a német ajkú családot a házból. Beültünk a máséba. Sokszor szóba kerül ez még ma is. De az is igaz, hogy ők otthagytak Romániában egy házat, amit a nagyapám '31-ben épített, azzal az ígérettel, hogy a magyar állam ad nekik egy házat. Ott voltak a gyerekekkel, és amikor azt mondják, hogy válassz egy házat, mert ez és ez üres, akkor nem nézhette – gondolom én –, hogy minek a rovására. Azzal kellett törődnie, hogy az ő családjának és a gyerekeinek valahol aludni, lakni kell, meg kell tudni élni. A nagyapámnak volt egy bátyja, akinek nagyon sok gyereke volt. Fiatal emberek voltak, és elég iszákosak is, ezt meg kell hagyni, és nagyon sok verekedésben vettek részt. Óhatatlanul volt vita meg nézeteltérés ezek miatt, meg ugye, ha valaki elment a volt háza előtt és más lakott benne, azt meg lehetett érteni, de ők nem nagy örömmel hallgatták ezt, és ha egy kicsit felöntöttek a garatra, akkor igencsak kemény verekedések voltak. Tényleg úgy van, én is azt gondolom ma, hogy talán inkább ott halnék meg a küszöbön, mint hogy odaadjam azt a szűri házamat, amit hét éve vettem Ruppert Józsitól és a feleségétől, Ulrich Évától. Fiatal koromban nagyon jó barátságban voltam Józsival, mert én énekeltem a faluban annak ellenére, hogy minden voltam: ilyen brigádvezető, olyan brigádvezető – akkoriban még a téeszben dolgoztam. Ő zenész volt, herflis és trombitás.

Látták, hogy nem azért vettem a házat, hogy csak úgy legyen, hanem szeretnék nyugdíjas koromban oda visszamenni. Mindent megteszek, hogy szép legyen, kényelmes legyen, jó legyen, és ezt értékelték, mert meg kell hagyni, hogy a svábok igen-igen szorgalmasak, és az a legfontosabb a szemükben, hogy az ember dolgozson legyen. És egyszer jött a Józsi apukája, hozott egy üveg bort.

– Kázmér, igyunk egyet!

És megittuk az üveg bor felét ketten, beszélgettünk. Egy kicsit hatással volt már rá a bor, akkor úgy szóba került a kitelepítés, és hát igencsak szidta a székely fiatalembereket, hogy utaztak a sváb legényekre, gyerekekre. Én ezt egy darabig hallgattam, és akkor megmondtam neki, hogy:

– Gyuri bácsi, de ugye tudja, hogy azokról beszél, amilyen én is vagyok? Ez az én fajtám.

Hát megállt a levegőben a pohár! Pár perc döbbenet után még it-tunk egy pohár bort, és – se szó, se beszéd – otthagytam. Azt hittem, elviszi az üveg borát is, a maradék borát, de nem vitte. És azóta hiába hívom, kapacitálom, hogy jöjjön be, látogasson meg, nézze meg, hogy állok. Nagyon kedves, de a kapun be nem jön soha többé.

Megértem. Megértem.”

(*A hely. Riportműsor a Kossuth Rádióban. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2013.*)

Ha ő nem lett volna...

Kallós Zoltán 90 éves – II. rész

Történt, ahogy történt. Viszont, ha Zoli bácsi nem lett volna, akkor az 1977-ben induló erdélyi táncházmozgalom is jóval nehezebben erősödött volna meg. Nagyon nagy szüksége volt abban az időben a fiataloknak az ő emberi és szakmai támogatására. Pávai István népzenekutató, Papp István Gázsa primás, Székely Levente diplomata, Könczei Árpád zeneszerző-koreográfus – ma már híres emberek – mindannyian hálásak neki a mai napig. „Kallós Zoli bácsinak mi, erdélyi tánczások vagyunk a gyermekei. Kiket egy terebélyes életfa alá terelgetett, megtanácsolt-megfedett, százszorszépszavas népdalokon nevelgetett...” – írja hozzá intézett levelében Panek Kati, az egykori csikszeredai Barozda és a kolozsvári Bodzafa együttesek hajdani énekesnője. A jelenleg Németországban élő híres erdélyi énekes, Györfi Erzsébet pedig az első széki és visai gyűjtőútjait köszönheti Zoli bácsinak.

És egy pillanatra figyeljünk csak ide! Ha nincs Zoli bácsi, talán a hazai táncházmozgalom kezdete is másként alakul. Makovecz Imre mesélte ezt nekem, de később egy hosszú, Pécsi Györgyi által készített interjúban, írásban is megjelent. Ebből idézek most: „A hatvanas évek végén jártam először Románia területén. Olyan világ volt akkor, hogy a pótkerék felnijében vittük a magyar nyelvű Bibliát, amit a Kálvin téri református templom irodájában szereztünk be. Sose felejttem el, Kolozsváron Almási István népzene-tudós lakásában egy kis csempész-magnón vettem föl – nem közvetlenül, hanem hangzás által Kallós Zoltán katonai hátizsákban odahozott Teslájáról – mezősegi hangszeres zenét, amit a határon eldugva hoztam haza. A Prizma 13 iparművész csoport tartott ülést a lakásunkon az egyik szobában, a másik szobában pedig Halmos Bélával és Sebő Ferencsel ültünk. Ők a Ki mit tud?-on [valójában a Röpülj, páva! vetélkedőn – a szerk.] gitárral énekelték a népdalt. Megkérdeztem tőlük, hogy »instrumentális népzene érdekel-e benneteket?«. Mondták, hogy igen. És akkor lejátszottam nekik azt a zenét, amit áthoztam Kallóstól.”

A hetvenes évek közepétől sokat jártunk Nyugat-Európába koncertezni a Vízöntő együttesrel. Nem volt olyan alkalom, ahol magyarokkal is találkoztunk, hogy ne kérdezzék meg: mi van azzal a balladagyűjtővel, mit tudtok róla? Készül-e újabb könyve Kallós Zoltánnak? Egyszer egy rokonszenves úr 1977-ben, egy hollandiai koncert után a kezembe nyomott öt darab bakelit lemezt, hogy ha Erdélyben járok, beadnám-e azokat

Zoli bácsinak. Óvatosak voltunk az ilyesmivel, mert tudtuk, hogy az esetek nagy részében ez egy rafinált, csőbehúzó trükk. Elmondta, hogy a lemezeket Magyar Kálmán és felesége adta ki New Yorkban, Kallós Zoltán erdélyi és csángó magyar népzenei gyűjtéseit tartalmazzák, s hogy ezek itt a gyűjtő tiszteletpéldányai. Amerikából sikeresen eljutottak odáig, de ők mostanában nem járnak Románia felé, hát segítenék-e. Elváltam. Éppen a holland út után terveztem első moldvai látogatásomat egy muzsikustársammal. Elindultunk, meg is érkeztünk gond nélkül Kolozsvárra. Zoli bácsi éppen nem volt otthon, csak az anyukája. Átadtuk hát a küldeményt és mentünk tovább. Hihetetlen, kalandos és csodálatos út volt. Bákó, Lujzikalagor, vissza a Gyimesek völgyén át Sepsiszentgyörgyre, ott két nap dorbézolás a depressziós értelmiségi barátaimmal, székely-magyar focimeccs Lisznyóban. Hullafáradtan pakolás a hátsó ülések alá-mögé, majd indulás haza. Éjfélkor értünk a határra, ahol az első határozott kérése az volt a román vámossal, hogy vegyük ki a hátsó ülést. Elemeire szedette szét az autót. Nem a népművészeti holmik érdekelték, azokat visszavihettük Váradra. Iratokat kerestem. Hogy aztán hogyan jártunk túl az eszén, az már egy másik mese. A lényeg, hogy egy héten át figyeltek, követtek minket.

Diószegi László történész-koreográfus barátom mesélte, hogy 1986-ban, a Honvéd Együttes számára készülő *Tündérbkert* című produkcióhoz Kallós szerezte be az erdélyi viseletek jelentős részét. Novák Tata jó örmény módjára leüzetelte vele azt is, hogy a román bundák, moldvai katrincák mellett a sok egyéb értékes, szép holmi át is kerüljön Magyarországra. Megjegyzem, hogy akkoriban az ilyesminek volt ugyan hivatalos útja, de roppant bonyolult és bürokratikus eljárást igényelt. A területileg illetékes múzeum engedélye kellett ahhoz, hogy a román nemzeti kincsnek minősülő bármilyen népművészeti tárgyat kivigyenek az országból. Pöcsétes papír, fényképek, protekció, kenőpénz – szóval csak a gond volt vele. Ezért inkább a cseppet sem veszélytelen csempészt preferálta mindenki. Aminek durva, kockázatos, vagy kifinomult, agyafúrt módszerei is kialakultak az időtájt. Eszembe jut Nagy László tréfás rigmusa, amit első, hosszabb erdélyi utazása során (1975-ben) verselt újtársai, Kiss Ferenc, Kormos István és Zelnik József ugratására. Mivel az egyik Visán gyöngyöt vásárolt, a másik Széken díszes tányérokat, a harmadik meg csergét a Székely-

földön, tömve volt az autó és mindenki ideges volt, hogy mi lesz a határon.

*Jönnék a csempészek
Hozzák a csergéket
A gyöngyöket, a csempéket
a csempészek*

Még ugyanebben az évben az OSZK Történeti Interjúk Tára akkori vezetője, Hanák Gábor felkérte Diót, hogy készítsen Zoli bácsival egy hosszabb interjút. Máig ez a legteljesebb, legrészletesebb anyag addigi életútjáról. Jó lenne, ha ugyanilyen alaposággal kifaggatná valaki az azóta eltelt három évtized eseményeiről is! [Írása megjelenésekor Kiss Ferenc még nem tudhatta, hogy éppen Kallós Zoltán kilencvenedik születésnapjára jelent meg Csinta Samu: „A lélekmentő – Kallós Zoltán első kilencven éve” című kötete a *Hagyományok Háza gondozásában. Lásd Fehér Anikó: „A lélekmentő” – Monográfia Kallós Zoltán kilencvenedik születésnapja alkalmából – folkMAGazin, 2016/3. 37. o.]*

Nagyon sok gyűjtési élményt is köszönhetünk neki. Hozzá fordult mindenki az elmúlt fél évszázadban tanácsért és útbaigazításért. Tudós és diák, művész és laikus egyaránt, legyen az holland, magyar, kanadai vagy román. Naprakészen tudja ma is, hogy hol, ki és mi található még, melyik adatközlő súlyos beteg, ki halt meg legutóbb, ki mikor házasodik, kinek mikor van születésnapja, ki haragszik a másikra, és hogy Anti bácsi csűrénak hátsó szegletében még van egy eladó szász kelengyeláda. Élő adattárként működik a feje az öregnek még mindig. Ugyancsak Diószegi mesélte, hogy a Kallós irányításával zajló gyűjtések, utazások az ő számára is örökké emlékezetesek maradnak. Egy alkalommal Moldvába volt hivatalos Zoli bácsi, lagziba. Hívta néhányukat, hogy tartsanak vele. Nem hétköznapi menyegző volt ez, mert a leánya klézsei volt, a fiú pedig lujzikalagori. Ott az a szokás, hogy mindkét helyen megülik a lakodalmat és az ifjú pár pendlizik. A székelyföldi úton végig – de a két ünneplő település között is –, az öreg szinte minden faluban megállította a kocsit, kiszállt és beköszönt valamelyik adatközlőjének. Sehová sem ment persze üres kézzel, mindenkinek vitt valami apró ajándékot: kávé, szappant, csokoládét, fűszert, szalicilt, kaszakövet, cigarettát, gyógyszert. Mindez nem csak azt mutatta, hogy Zoli bácsi elképesztő terepismerettel, tudással rendelkezik, hanem hogy olyan emberi nagysággal is, amivel ezeket a jobbára nincstelen, zárkózott parasztembereket meg tudja nyitni. Benne megbízhat-

Miklós Gyurkáné Szájka Rózától gyűjt Kallós Zoltán.
Klészse, Moldva, 1957

tak, ha baj volt, számíthattak rá, érezhették, hogy nem csak a műveltségük, hanem a soruk is fontos neki. Hiszen örökösen visszajár hozzájuk, segít rajtuk, gondoskodik róluk. „Intézem, rendezem” – ígéri mindenütt, és állja is a szavát.

Dió szerint nem csak az volt a nagyszerű ebben a moldvai útban, hogy élőben láthatott egy csángó lakodalmat a maga szokásai, táncaival és hallhatta a hozzávaló muzsikát, hanem hogy megtapasztalta, hogyan él Zoli bácsi. Hozzátette, hogy ez a nyolcvanas évek vége felé történt, és ők huszonévesen alig bírták azt a tempót, amit az öreg diktált. Mindig hajnalban kelt, és kisvártatva kiadta a parancsot, hogy indulás.

Később Diószegiék civil szervezetét, a Válaszút Népművészeti Egyesületet kérte meg arra, hogy a gyűjtéseit hangkazetta formájában kiadja. Ez nagyon fontos vállalkozás volt akkoriban, bár forgalmazás szempontjából nem mondható igazán sikeresnek, mivel a hanghordozók történetében éppen egy átmeneti korszakra esett. A kazettás időszak letűnőfélben volt az igényes zene kedvelői körében, az audio-CD előállítását viszont itthon még drága volt. Nekem megvan az úgynevezett Kallós Archívum sorozat minden darabja kazettán is. Ezt azért mondom ilyen büszkén, mert ezek az őspéldányai a később digitalizálva is elérhetővé vált értékes hanganyagoknak, és népzenei kiadóm, az Etnofon lemezboltjában lehetett először kapni. Sokat tettünk a felvételek népszerűsítése érdekében, de gyakran osztogattam ingyen, ajándékba is azoknak, akik megérdemelték. Határon túli könyvtáraknak, iskolai népdalversenyek győzteseinek, de például az akkor még suhanc, ma már híres primás Pál Pisti is gyakran megvámolta a kollekciót. Ott sündörgött minden nagyobb rendez-

vényen az asztalunk körül, és ha új kazettát fedezett fel Zoli bácsitól, azonnal kérézett: „Feri bátyám, kaphatnék egy ilyet? Nincs pénzem, de megtanulom!”. „Rendben, fiam, vigyed, de kikérdezem.” – volt a válasz rendszerint. Eleinte próbáltam vele alkudozni, hogy „Na, te megkapod háromszázért”, vagy „Vigyél kettőt ötszázért”, de fel kellett adnom. Egy rámenős viski gyerekkel nem érdemes próbálkozni. Őt különben a kárpátaljai Péterfalváról ismertem már pulya kora óta. Apja volt a zeneiskola igazgatója, nekem meg közeli rokonaim élnek ott ma is.

Szóval, Zoli bácsi félévenként hozott egy csángó tarisznyára való kazettát, ártvettem, elszámoltunk az előző adaggal és közben beszélgettünk. Ezeket a találkozásokat mindig nagyon vártam, mert sok érdekes dolgot mesélt az öreg. Első kiadványai közül számomra a mai napig a következő válogatások a legkedvesebbek: „*Uram, irgalmazz nekünk!*”. *Moldvai magyar szentes énekek és imádságok*. 1992.; „*Gyere haza, édes fiam!*”. *Moldvai magyar népzene*. 1992.; „*Karácsonykor éjfél tájba*”. *Észak-mezőségi magyar népzene*. *Mezőkeszű*. 1993.; *Kalotaszegi magyar népzene*. 1994.; *Maroszeki magyar népzene*. 1994.; *Észak-mezőségi magyar népzene*. *Válaszút, Bonchida*. 1994.; *Gyimesi magyar népzene*. *Pulika János emlékére*. 1995.; *Mezőségi magyar népzene*. *Magyarorszávat*. 1995.; „*Idégen földre ne siess!*”. *Erdélyi magyar népzene*. 1997. *Mezőségi magyar népzene*. *Nagy-sajó*. 1998.

Zoli bácsi sok új lemeze mellett ezek azóta CD-n is kaphatók. Minden népzenekedvelőnek ajánlom őket!

Az emlékezés újabb stációjához értem. *Fénylik titka keresztfának* címmel 1977 hűsvétjára Foltin Jolán koreográfussal nagyszabású előadás

bású előadáson dolgoztunk, amelynek bemutatója a Tavaszi Fesztivál rendezvényeként az Erkel Színházba volt. Jézus kálváriájának jeleneteihez egyéb, régi stílusú táncdallamok mellett két gyönyörűséges dalt is szerettem volna használni. Mindkettőt Zoli bácsi gyűjtötte. Az egyik a Mária-siralom hétfalusi csángó változata, íme egyik versszaka:

*Jaj, édes méhemnek
Drága édes gyümölcse,
Én szegény árva fejemnek,
Csak egy reménysége!*

A szövegnek voltak feljegyzett változatai, megtalálható már Mesterházi Miklós kántortanító XVIII. századi kéziratos gyűjteményében, a *Vépi énekeskönyvben* is, de dalmát csak a színhagyomány őrizte meg, és Kallóstól ismerhettük. Érdekes, hogy a két szöveg kétszáz év elteltével is szinte szóról szóra megegyezik.

A másik dal Zoli bácsinak egy válaszüti gyűjtése volt, amelynek kezdősorai a következők:

*A Getsemáné kertbe
Ellenséggel van tele,
Mind az Úr ellensége,
Mind az Úr ellensége.*

Az MTA Zenetudományi Intézetétől megkaptam ugyan a felvételek másolatát, de nagyon sok bajunk volt az előadásával. Nem tudtuk eldönteni, hogy az interpretáció meddig maradhat archaizáló, meddig szabad esetleg stilizálni. Híret vettük, hogy Zoli bácsi éppen Pesten jár, hát megkértük, segítsen a lányok betanításában. Ő készséggel el is jött a Honvéd Együttes próbatermébe, és egy délelőttjét ránk áldozta. Szigorúan, de toleránsan határozta meg azt, hogy miben, hol, és meddig lehet szabad az interpretáció, és mely elemeiben nem változhat az eredeti. Többet tanulhattunk tőle két óra alatt, mint más a Zeneakadémia két szemeszterén.

Még egy kis „oral history” Zoli bácsiról, immár írásba foglalva. A körösfeketői vásárok régóta alkalmat adnak arra, hogy nemzedékem világújtjára tévedt vándorai évente (vagy néhány év elteltével) ott találkozhassanak. Nem a „szajrézás” vágya húz oda már régóta minket, hanem a hangulat, a régi barátságok, az ismerkedés lehetősége, az emlékek, a szabadság nosztalgiaja. Jó hely ez ebből a szempontból nagyon. Meg olyan szempontból is jó, hogy itt, ha rövid időre is, de találkozik a középkor az atomkorról. A bocskor és a móc suba a „háttekkel”, a kézművesség a digitális delíriummal. Hogy mikor van, nem kell kihirdetni. Azt ugyanúgy tudja a kanadai, új-zélandi magyar, mint a

japán vagy holland néptáncos, a lótenyésztő, műgyűjtő és a folklórkutató: minden év októberének második hétvégéjén. És nincs összebeszélés, a négy égtáj felől egyszerre indul el minden egyed, rajjokká formálódnak, és csapatosan leszállnak a Sebes-Körös partján, a Királyhágó és Csucska közötti hatalmas mezőn. Kallós Zoltánt is mindig ott találni. Beszélget, üzletel, tárgyal, mosolyog, tréfálkozik, megvendégel, énekel, tanácsot ad, tolmácsol. Az ortodox pópa, a csipkeszegi parasztasszony, a balkezes román tölcseres hegedűs, a papagájos jósasszony, a medvetáncoltató és a gáborcigány egyaránt jóban van vele. Reméljük, még sokáig így marad ez!

Kezembe akadt minap Korniss Péter két híres fényképe, az „Asszony bubájával” és a „Bölcsöben” címűek. Mindkettő 1973-ban készült. Ha Zoli bácsi nem lett volna, világhírű fotográfusunk soha nem jut el Moldváig. Ő hívta és vitte oda először.

Azon is eltűnődtem minap, a Csángó Bál után, hogy Nyisztor Ilona kobzos leánykái és sültüs legényei vajon milyen dallamokat fújnak, ha Kallós nem tette volna közzé moldvai gyűjtéseit. Nem csoda, ha elérzékenyült az öreg a 85. születésnapján Válaszúton, mikor a pusztinai gyerekek köszöntötték. Ilona mesélte, hogy „nagyon boldog volt Zoli bácsi, még a könnyei is kiestek”.

Kérdés, ha Zoli bácsi nem lett volna, vajon megszülethettek volna azok a „folklágerek”, amiket tele torokból énekelnek a fiatalok a nagy fesztiválokon, mint például a

Kallós Zoltán és tanítványai, a választói bentlakásos iskola növendékei
(fotó: Henics Tamás)

Fordulj, kedves lovam; Indulj el egy úton; Tegnap a Gyimesbe' jártam; Tavasz szél; Hal-lod-e te, szelidecske; Puszta malomba'; Magas a dézsi temető; Elment a madárka; Hidegen fújnak a szelek – és sorolhatnánk napestig.

Egy dolgon azért érdemes elgondolkodnunk. Engem már régóta érdekel a hagyományos kultúrák és a folklór jogi védelme. Tanulmányozva több esetet (például az öcsödi cigány, Rostás Károly „Huttyán” örökösének pereit különböző kiadókkal és zeneszerzőkkel), felmerül bennem a kérdés, hogy a népzenei revival és a világzene képviselőinek nem illene-e a feldolgozások mellett feltüntetni néha azt, hogy a zenemű forrása ez és az a dallam, ami innen vagy onnan származik, énekelte XY, gyűjtötte Z, ezerkilencszázvalahányban? Számtalan esetet tudnék példaként felsorolni arra, hogy az alkotó bejelenti az Artisjusnál a művét saját, vagy zenekara nevében, kapja érte a különféle jogdíjfelosztások után őt megillető összegeket, az adatközlő neve meg a feledés homályába vész, a gyűjtő pedig, aki saját pénzén felkutatta és valamilyen módon rögzítette a dallamot, akár éhen is halhat. Ezt a problémakört csak azért vetem fel itt Zoli bácsi kapcsán, mert őt is nagyon kevesen tisztelik meg azzal, hogy legalább a lemezbortójukra feltegyék a nevét.

S ha már itt tartunk, felhívnám a figyelmüket azoknak, akik szeretik a csöben felfedezni a lyukat, hogy a táncház diadalának azért voltak előzményei, amikről sokan hajlamosak megfeledkezni. Csak egy példát hadd említsek meg.

Kerekes Tóth Erzsébet, az 1956-ban alakult Állami Székely Népi Együttes hajdani énekes szölistája mesélte [l. *Kiss Ferenc: Találkozásaim – Kerekes Tóth Erzsébet idén 80 esztendő – folkMAGazin, 2009/2. 22. o.*] nekem 2007-ben Budapesten, hogy az együttes munká-

ban annak idején a népi östehetségek mellett a kor legképzettebb muzsikusai, karmesterei, zeneszerzői, néprajzosai, jelmeztervezői vettek részt. A falujárás nem csak az előadások keretében zajlott, hanem a művészek önszántukból járták az eldugott falvakat. Gyűjtöttek, ismerkedtek, barátkoztak. Rendszeresen vendégül láttak népzene- és néptáncutatókat, falusi adatközlőket. Kallós Zoltán például 1966-ban Moldvából a léspedi Jánó Annát vitte el közéjük, akit aztán Erzsébet látott vendégül napokig, persze titokban. Jó barátságot ápolt később is vele, mint ahogyan több széki nótafával is. Az első budapesti tánc háznak még a gondolata sem született meg, amikor ők már sűrűn látogatták a széki multságokat. Sokat tanultak a kalotaszegi, mezősegi, székelyföldi falusi emberektől is. Stílust, mentalitást, életformát, hitet, erőt, hűséget.

Ha ő nem lett volna..., ez a mesém el sem kezdődött volna. Viszont már ideje volna befejezmem.

Annyit még hozzátennék, hogy példaképeink, a nagy tudós öregek – akik már nincsenek köztünk: Martin György Tinka, Olsvay Imre, Domokos Pál Péter bácsi, a Pesovár testvérek – mindig nagy szeretettel és elismeréssel beszéltek Zoli bácsiról, de a még élő szem- és fültanúk is csak tisztelettel emlegetik a nevét: Andrásfalvy Berci bácsi, Borbély Joli néni, Sárosi Bálint. Fiatalokkal körülveve így teszünk mi is (hatvanon túliak), és remélhetően soha nem szakad meg a folytonosság. Kallós Zoltán ennél többet is megérdemel, hiszen az egyetemes kultúrtörténet megkerülhetetlen személyiségévé, immár négy generáció ikonikus alakjává vált. Ahogyan Novák Ferenc egyszer röviden megfogalmazta: Kallós egy szent ember.

Kiss Ferenc
 HITEI, 2016. március

Hangszerek, Tokok,
 Kellékek, Javítás

Népzenei CD-k teljes választéka
 ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
 KEDVEZMÉNY

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
 Bejárat az Almássy utca felől
 telefon/fax: 351-3341,
 Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042
 E-mail és Web Site:
 pro@t-email.hu, http://www.afolk.hu

Nyitva tartás:
 hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
 pénteken: 10:00-17:00

A erdélyi örmények kulináris hagyományai

II. Örmény karácsony

Legutóbbi számunkban a Gyergyószentmiklóson élő örmények mozgalmas történelmét idéztük fel és a nevezetes ángádsábur leves elkészítését mutattuk be. Folytatva gasztronómiai kalandozásunkat, ezúttal az örmény karácsonyi menü kerül terítékre.

Az erdélyi örmények karácsonyi népszokásait 1943-ban Tarisznyás Györgyi – az akkori örményországi szokások alapján készített kérdőívvel, a lehető legnagyobb számú adatközlőt bevonva – részletesen dokumentálta. Bár megállapítása szerint az akkor ötezer fő körüli örménység nagy része „néprajzi szempontból értéktelen, mivel ősi szokásaiból semmit sem tartott meg és teljesen elmagyarosodott,” mégis sikerült kilencvenhat olyan adatközlőt találnia, akik még jelentős ismeretekkel rendelkeztek a hagyományokról. Az erdélyi örmények között a betelepülés ideje szerint akkoriban még két nagy csoportot lehetett megkülönböztetni: az 1900-as évek elején, a török üldözések elől elmenekült ún. „gregorián” örmények még kevésbé,

míg a korábban, a XVII. században nagy tömegben betelepült örmény szertartású római katolikusok már nagyobb mértékben asszimilálódtak. Ahogyan Avedik Félix 1921-ben megállapítja: „1848 előtt nagyapáink még több ősi szokásnak, hagyománynak hódoltak. 1848 után, midőn az örmények teljes honfűsítése – az általános jogegyenlőséggel és a polgári és vallási szabadsággal – bekövetkezett, városaikat sokan elhagyták, az ország többi polgáraival való érintkezésük fokozódott, házasságok révén családi elzárkózottságuk megszűnt, ősi szokásaikat lassanként elhagyták, öröklött hagyományaik képe így fokozatosan elmosódott. Kivételt képez a karácsony ünnepe, amelyet az örmények – az újév napjával egyetemben – mindig megkülönböztetett tisztelettel ültek és ülnek meg.”.

Az alábbiakban elsősorban Tarisznyás Györgyi munkájára támaszkodva elevenítjük fel az erdélyi karácsonyi ünnepek örmény gasztronómiai hagyományait, míg a recepteket Issekutz Sarolta és Jánossy Alíz nyomán közöljük.

KARÁCSONY BÖJTJE

A gregorián örmények karácsonyi böjtje hét nappal az ünnep előtt kezdődött, december 30-án, mivel ők a karácsonyt január 6-án ünnepelték, a Julianus-naptár szerint. Ez idő alatt zsír helyett olajjal főztek, naponta háromszor egytáteleket ettek: olajos krumpelit, babot, lencsét, továbbá *maslint* (sóban eltett gyümölcs, olajjal, citrommal elkészítve), valamint *piláfot* (rizs édesen, mazsolával) és *tahint* (palacsinta lekvárral, olajban sütvé). Az ételek neve ugyan török eredetű, de eredeti örmény recept szerint készülnek.

Az erdélyi örmény szertartású római katolikusok karácsonyi ünnepe viszont – a Gergely-naptár szerint – december 25-re esik. A böjt advent első vasárnapján kezdődött és a pénteki napokra vonatkozott. Ekkor elsősorban a *sülig* nevű böjtös leves volt az étlapon, de fogyaszthattak fodormentás *máhoc* vagy *huruttal* savanyított *tukmats* levest, *dabgazpaszulyt* (sült bab), különböző főtt tésztaikat olajjal, *dolmát* (töltött káposztát, szőlőlevelet vagy paprikát)

Toros Roslin evangéliuma
(örmény miniatúra 1262-ből)

hagymát *üvegesre dinstelünk egy serpenyőben, majd a leveshez adjuk. Mikor a zöldség megpuhult, savanyú káposzta levével savanyítjuk úgy, hogy kellemes ízű legyen. Felforraljuk és levesbetétként tojás nélküli kockatésztát főzünk bele.*

Máhoc/ máhoch

Fél kg finomlisztet, fokozatosan adagolva a folyadékot, folyékonyra keverünk hideg korpacibere levével, megsózzuk és kevés szárított, molsárban megtört fodormentát keverünk hozzá. Ezután forró korpacibere-t töltünk hozzá, de ha túl savanyú a lé, forró vízzel vegyítjük, s kavargatva, épp csak forrásig hevítjük. A mártás sűrűségű ételt kihűtjük és 3 gerezd, kevés sóval és korpaciberevel jól elkevert zúzott fokhagymával ízesítjük. Hidegen tálaljuk, s külön friss lenmagolajat, reszelt tormát adunk mellé. Puha kenyérrel fogyasztjuk.

Tukmats/ tukmáds

Egy hagymát apróra vágva, olajban üvegesre dinstelünk, felöntjük vízzel, egy sárgarépát, egy petrezselyemgyökeret, kevés zellert és apróra vágott gombát adunk bele, sózzuk. Huruttal savanyítjuk és laskára vagdalt tésztát főzünk bele.

Piláf/ philáv – mazsolás rizs

25 dkg megmosott, megszáritott rizst 10 dkg olvasztott vajba keverünk és addig melegítjük, míg átlátszó nem lesz. Ekkor szegfűszeggel, fahéjjal, sóval fűszerezzük, felöntjük kétszeres forró hús alaplével (böjtben vízzel), belekeverünk 15 dkg mazsolát és fedő alatt puhára pároljuk. Különleges tálalási módja a böjtös időszakon kívül, ha tetejét sült libamáj szeletekkel borítjuk be.

KARÁCSONY

Karácsonyt, az Úr Jézus születésének ünnepét az örmények is nagy tisztelettel és bensőséggel ülték meg. Körülbelül a XIX. és XX. század fordulójára tehető az örmény szertartású római katolikus családoknál a karácsonyfa-állítás szokásának meghonosodása. Feltéte-

lehető, hogy az örmények Bécsből, magyar közvetítés nélkül vették át a szokást, ugyanis (többen maguk is nemesek lévén) összeköttetésben állottak a főurakkal és a királyi udvarban igen gyakran megfordultak. Ezt az is bizonyítja, hogy az 1940-es években a szegény örmény családok még egyáltalán nem állítottak karácsonyfát, és ez a templomban sem volt szokás. Egyébként valószínű, hogy a sokat utazó örmény kereskedők maguk is közreműködtek a karácsonyfa elterjesztésében. A karácsonyfa örmény elnevezése *Dzgnunti dzar* (Születés fája).

A karácsonyi kántálás nagyon régi szokás, a gregorián örmények szerint Örményországban is fellelhető volt. A szamosújvári öregek szerint 1900 előtt még örmény volt az ének szövege. Fennmaradt például a következő töredék: „*Hisus gela, / Pálul tsigá. / Pese gadradz, / Na paluladz... / Davezek Gzbáres, / Or ertam panes!*” (Sír a Jézus, / Mert nincs pólyája. / [A Szűzanya] / vág ruhájából / És abba pólyálja... / Adjátok [a kántálásért járó] pénzemet, / Hogy dolgomra menjek!). A negyvenes években a kántáló gyerekek a „bölcs kovács” [eredeti értelmek szerint bő, azaz gazdag kovács] szálláskereső énekkel is kántáltak Szamosújváron.

Karácsony napjának egyik legszebb szokása a házszentelés.

Karácsony ünnepélyességét a gazdag étrend is bizonyítja, amely szigorú hagyományok szerint évről-évre ugyanaz. Kelet szakácsművészete nagyon érezhető ezeknek az ételeknek elkészítésénél. Sok karácsonyi étel eredete ősi korokba nyúlik vissza. Rafinált ízek, különleges édesség jellemzi a karácsonyi étrendet. Ebben nincs különbség a keleti örmény és a római katolikus között, mert az utóbbiaknál is erősen él ez a hagyomány. A főbb ételek a hússal töltött különféle *dolmák*, disznó- és kappanpecsenye. Karácsony estéjén töltött halat esznek.

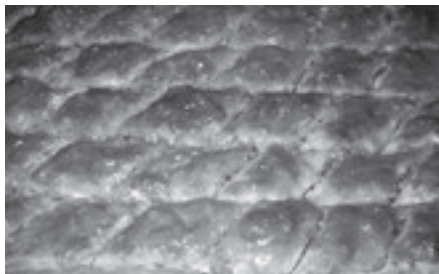
A karácsonyi ebéd első fogása az előző számban ismertetett *án-gádzsábur* leves. Az ízesítésére használt *hurut* eredete évszázadokra nyúlik vissza. Már az Örményországban 1289 és 1296 között uralkodó II. Hetum király is említi könyvében a *penunának* nevezett növény legendáját, amely szerint egy angyal hívta fel rá Mózes figyelmét, midőn az a Sinai hegyre ment. Mózes a növény főzetével ördög megszállta menyét gyógyította meg. A vallásos és babonás kegyszerből évszázadok múltán *hurut/churut* néven népszerű fűszer, az örmény konyha sajátos különlegessége lett. Nagyon kedvelt étel még az édesleves (*anusabur*). Karácsony ünnepének tésztaja a *pahlaiiva*, délutánjának csemegéje a rózsalevél-édesség és a *daktahhalva*.

*

Karácsonyi örmény ételek

Töltött hal

Apróra vágott vöröshagymát és főtt rizst egyenlő arányban összekeverünk és forró olajban előpároljuk. Apró szemű, fekete „török szőlőt” (mazsolát?) és összetört mogyorót keverünk hozzá, majd ezzel a kisebb pontyot vagy hasonló halat megtöltjük, és a töltőnyílást megfelelő ölté-

Páchlává / Pahlaiiva – diós béles

Daktahhalva

a sütőben 2-3 órán át inkább szárítják, mint sűtik. 3 dl mézet tapadásmentes edényben töréspóráig főznek, majd a vágásokat a forró mézzel meglocsolják, s a süteményt még órákon át a langyos sütőben tartják.

Rózsalevél édesség

1 kg cukorhoz 1/2 kg tisztított vadrózsaszirmot teszünk. A szirmokon talált fehér részeket előzetesen ollóval levágjuk. Lábasban, erős tűzön a cukrot a rózsalevéllal és a szükséges vízzel annyira főzzük, hogy a szirupcseppek porcelántányéron gyöngyszerűen megmaradjanak. Ekkor a főzetbe fél citrom levét keverjük. Meleg állapotban a kínáláskor használandó üvegekbe tesszük és a látogatóknak pálinkával szolgáljuk fel.

Daktahhalva – meleg halva

1/4 kg vajat lábasba teszünk. Ehhez a mennyiséghez annyi lisztet keverünk, hogy a vaj ne vegye fel. A tűzön rózsaszínre pírítjuk és állandóan kavargatjuk. Ha szép rózsaszín, akkor 1/2 kg mézet keverünk hozzá, egy formát megkenünk vajjal és jól meghintjük porcukorral. Mielőtt beletennék a tésztát, hosszúra vágott diót vagy mandulát teszünk hozzá, és így öntjük a formába, a tetejébe porcukrot hintünk.

sekkel lezárjuk. Lisztbe forgatjuk, és így, egészben, bő forró olajban kisűtjük. Sűtés után hígított paradicsompüré és kevés száraz bor keverékében lassú tűzön kb. félórát pároljuk. Hidegen tálaljuk.

Anusabur – édesleves

Fél kg búzakását (gerslit) jól megmosva legalább másfél órán át bő vízben sűrű levesszerűvé főzzük. A főzetet forrón, eredeti edényében a hőtartó takaróba jól becsomagoljuk és másnap reggelig állni hagyjuk, hogy a szemek megdagadjanak. Másnap reggel felhígítva, állandó keveréssel addig főzzük, míg péppé válik. Mazsolát, magozott aszalt szilvát, kajszibarackot, datolyát, mogyorót, dióbelet, mandulát adunk hozzá és mézzel édesítve tovább főzzük, amíg a gyümölcsök megpuhulnak. Tányérokba szedve fahéjjal megszórjuk, pörkölt mandula- és mogyoróhéjjal díszítjük.

Más módszer szerint a gyümölcsöket leforrázva két órán át állni hagyjuk, majd további két órán át főzzük, végül kölest teszünk hozzá és ezzel még 20 percig rottyogtatjuk. Levesnek készítve karácsonyi, újévi ételként, mártás formájában nagybajtban fogyasztják.

Páchlává / Pahlaiiva – diós béles

Sokféle receptje ismert. Tarisznyás Györgyi szerint 14 dkg lisztből, 10 deka zsírból vagy vajból, 3 evőkanál tejjölből és egy evőkanál porcukorból készült tésztából két vékony lapot nyújtunk, közéjük fél-fél kg dióból és porcukorból készült, reszelt citromhéjjal ízesített töltelék kerül. Tojássárgájával megkenve, villával kikockázva a tetejét megsűtjük és még melegen felvágjuk. Egy tojásfehérjét és kb. 12 dkg porcukrot kemény habbá verünk és a kockák tetejére egy-egy kávéskanálnyi rakosgatunk, majd a sütőbe visszatesszük, amíg kiszárad.

Issekutz Sarolta élesztős és leveles tészta változatát is közli. Ez utóbbi lényege, hogy a megtöltött bélest még nyersen felszeletelik és

Királyok imádása (Echmiadze-evangélium, VI. sz.)

*

ÚJÉV

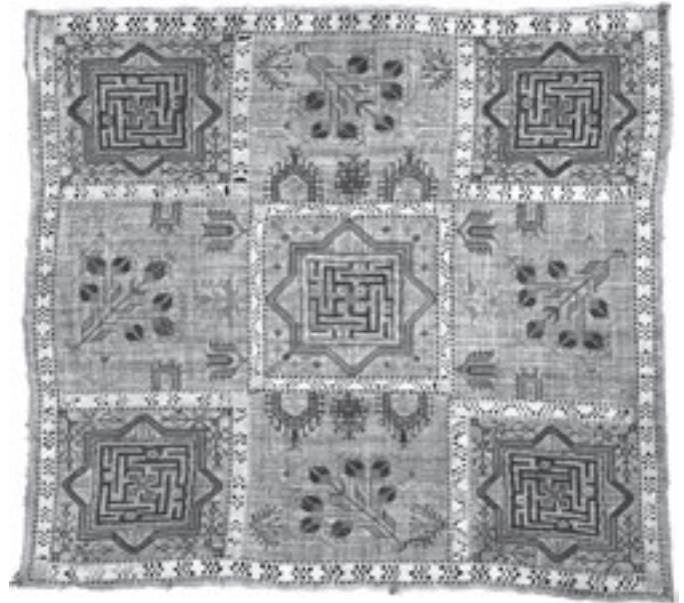
Az 1920-as években még megvolt az a szép szokás, hogy az apa Erzsébetvároson kiment gyermekeivel a Küküllőhöz, imádkozott, Isten kegyelmét kérte az új évre, és egy darab kenyeret a vízbe mártott. Ennek magyarázata az volt, hogy az egyes családok közös jókívánsága így egyesül, – ha előbb nem, a tengerben –, és így legalább lélekben köszönhetik egymást a szétszéledt örmény honfitársak. Az apát a család tagjai „*Snorhawor nor dari!*” (*Boldog új évet!*) köszöntéssel üdvözölték, az apa pedig szétszította közöttük a kenyeret. Ősi szokás volt, hogy a gyermekeknek úgy kívántak boldog új évet vagy születésnapot, hogy vászonterítőre állított székre ültették őket, fejükre füge, mogyoró, dió és datolya keverékét öntötték, így fejezték ki jókívánságaikat, hogy életük édes és kellemes legyen, és hogy minden jóval bőségesen halmozza el őket a jó Isten.

Újév napjához számtalan hiedelem kapcsolódott, például, hogy nem szabad savanyút enni, mert akkor savanyú lesz az év, vagy csak olyan állatok húsát szabad fogyasztani, amelyek előre túrnak, mint például a disznó, csirkét nem, mert az hátrafelé kapar. Általában a szárnyas húsától tartózkodni kell, mert akkor elrepül a szerencse. Hogy megőrizze az ember a boldogságot a házban, újév napján még a szemetet sem szabad kivinni, mert esetleg vele együtt a szerencsét is kidobja. A seprút, amellyel újév előtt a nagytakarítást végezték, el kell dobni, így a baj is eltávozik a háztól.

Az újév ünnepélyessége a gazdag éltrendben is megmutatkozik. Az ételeket természetesen legkésőbb Szilveszter napjáig elkészítették, hogy az újévet gazdagon megterített asztallal várják.

FORRÁSOK:

Tarisznyás György: *Örmény karácsony*. Budapest, 1943.
 Issekutz Sarolta: *Erdélyi örmény konyha fűszerezve*. Budapest, 2008.
 Külön köszönöm Vákár Tibornak és Medve Gábornak a cikk megírásában nyújtott segítségüket. (J.K.)

Örmény hímzés, XIX. sz.

Az újévi ételek között a legkedveltebb a minden örmény családnál fellelhető *dalauzi*. Ezt az ételt mindenütt ismerik, ebben egységesek a keleti örmények és az örmény szertartású római katolikusok. A *dalauzi* ősrégi étel, keleten *gosinaghnak* hívják: édes tészta-nemű, amit a ház népe fogyaszt az ünnepek alatt, s amivel a vendégeket is megkínálják. Története egészen a pogány korig nyúlik vissza. Akkor a nyolc főisten között szerepelt Vanadur, a vendégfogadás pártfogója, akinek tiszteletére vendéglátó házakat állítottak fel, ahol az utasokat minden szükséges dologgal ellátták. Ünnepe a keresztény újév körül volt, áldozatul különböző gyümölcsöket ajánlottak fel neki, hogy az új esztendő termése bőséges legyen. Ez az áldozati felajánlás a keresztény hit felvétele után is megmaradt a családok körében, a vendéglátást pedig sok szeretettel gyakorolják az örmények még ma is.

Örményország zordonabb vidékein, a pogány szomszédok gyakori támadásai következtében, vagy menekülés közben nem volt mód mindig arra, hogy ízes gyümölcsökből finom ételeket készítsenek. De a *dalauzi* készítéséhez szükséges méz, dió vagy mák mindig akadt. Ezért olyan nagy múltú és közkedvelt ez az újévi csemege. A *dalauzit* Szamosújváron dióval, Gyergyószentmiklóson inkább mákkal készítették, s a férfiaknak pálinkát, a nőknek pedig valamilyen édességet kínáltak hozzá.

A *dalauzin* kívül ünnepi étel volt az *amahalebbi*, egy tejberiszféle étel, amelyet tányérokba öntöttek és fahéjból különböző ábrákat, rajzokat, jókívánságokat, közmondásokat szórtak ki rá.

A *dalauzi* receptjével kívánok minden kedves olvasónak Boldog Új Évet. (*A dalauzi és a töltött hal jóval részletesebb leírást elkészítési útmutatóval, fotókkal lásd: <http://fakanalforgato.blogspot.hu/2009/11/dalauzi-ormeny-edesseg-ukf-re-es-50.html>*)

*

Dalauzi

25 dkg mézet pörköldni teszünk és folyamatosan keverjük, hogy le ne égjen. Sötétbarnára kell pörkölni, mert másképp nem keményedik meg. Héjától megtisztított diót (esetleg előzetesen enyhén megpirított mákot is) teszünk hozzá, fahéjjal, citromhéjjal, narancshéjjal ízesítjük és jól összekeverjük. Vizezett fa lapátóra (gyúródeszkára) kisebb csomókban kirakjuk, és vizes kézzel, még melegen megformázzuk kerek, négyszögletes vagy csúcsos formára, tetejébe fehér dióbelet, cukros mandulát vagy színes cukrot nyomunk díszítésnek.

Juhász Katalin

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 Conversation with **Eredics Gábor** (born 1955, Budapest) – **new director of Dankó Rádió**. Since 2012 Dankó Rádió, an MTVA state-run radio station, has been broadcasting “Hungarian nótá”, Gypsy music, Hungarian operetta and folk music. Its new director Eredics Gábor is accordion, bassprim tambura player and founding member of the Vujicsics Ensemble. He teaches at the Liszt Academy of Music. We hear about his music training, how he got involved in Balkan folk music and his career to date. By Grozdits Károly.

Page 7 Szökös Folk Dance Ensemble (of Szombathely, Hungary) performed in August 2016 at the 48th Festival of Highland Folklore in Zakopane, Poland in the Tatra Mountains. Groups from 15 countries of the world participated. Szökös Ensemble’s half hour program included dances from the Vas, Nógrád and Kalotaszeg regions to live music by the Sárarany Band. The group returned appropriately impressed by the dances of the Gorale people of the Zakopane region. By artistic director, Molnár Péter.

Page 10 Part I: **At the dance in Forrószeg**. Excerpts from the memoirs of **Kocsis Rózsi** (born Szék 1932/died 1999). Rózsi describes the dances she went to in her neighborhood of Szék as a girl. We hear about the customs around paying and feeding the musicians, how the dances were organized, the social rules for a girl’s behaviour at the dance, asking a girl to dance, how she was obliged to accept and when boys from another neighborhood in Szék came to the dance in their neighborhood. Selected from the 1997 publication, Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyvarhely/Odorheiu Secuiesc, Romania.

Page 14 **Tükrös Band** gave a concert at the **Palace of the Arts (MŰPA)** in Budapest on October 28th, 2016 – the concert marked the band’s 30th birthday. Tükrös could be described as a ‘second generation’ dance house movement band (assuming Muzsikás is first generation). Their anniversary concert presented an extremely tasteful program of traditional village music (with a bit of dance) from: Magyarpalatka/Palatca, Szék/Sic, Bonchida/Bonțida, Nagysajó/Șieu, Péterlaka/Petrlaca de Mureș, Magyaró/Aluniș and Ádámos/Adămuș – all in Transylvania; and Hungary’s Szatmár region. Review by Szász József Árpád / Űsztürü.

Page 16 **Hungarian folk dance researcher, Maác László** (1929–1998) writes about his first experiences doing field work collecting traditional dance in rural Hungary in the early 1950s, when poverty ruled the lives of people

in a countryside still reeling from WWII and adjusting to life under the regime of the period. First published in 1982, this is an excerpt from “Maác” (Ed: Fügedi János, Szélpál-Sajtai Éva. L’Harmattan, Institute of Musicology, Budapest. 2015. pp 87-90).

Page 18 **Traditional fiddler Zerkula János** (1927–2008) of Transylvania’s Gyimes region describes playing for weddings in his area. He played regularly for local weddings throughout his life and here he describes mainly weddings of the past. The interview was done in 1986 by Szávai József.

Page 23 **The Hungarian Geographic Museum** (Érd, Budai út 4, H-2030 Hungary) is situated some 20 km west of Budapest. Amongst other things, the museum houses collections of Hungarian explorers and adventurers. Also found there is a **collection of photographs** connected to the name (but not necessarily photographed by) Erdélyi Mór. The photographs, **documenting peasant life** in Hungary at the end of the 19th – beginning of the 20th century, are featured in this issue of *folkMAGazin*. Interview with Dr. Kubassek János, geographer and director of the museum. By Grozdits Károly.

Page 30 A Hungarian language lyceum (school) has been founded in Szamosújvár/Gherla, Cluj County, Transylvania, Romania. The lyceum is the result of a program begun 17 years ago by TÉKA Foundation for securing education in Hungarian for Hungarian children of the Mezőség Region of Transylvania. Opening ceremonies for the school were held on September 16th, 2016. Report by Balász-Bécsi Attila and Juhos-Kiss János.

Page 36 Part Two: I See My Life Isn’t So Beautiful ... Approaching Szék from a different angle – this long literary piece begins as a contemporary road trip travelling by van from Budapest to Szék. Along the way we get lots of insight on making this trip today, the differences between Hungary and Romania, the state of the construction business since Romania entered the EU in 2007 and after the economic crisis of 2008... Written by two Transylvanian writers: Simó Márton and Széki Soós János.

Page 40 Part V – Documents from the life of the **Bukovina Székely Hungarians 1945–1948**. This group of people was relocated from Bukovina to Bácska/Bačka (in Serbia’s Voivodina region) in 1941. In 1944 and ’45 the Bukovinians had to flee from Bačka to Hungary. Eventually they were allowed to settle

in homes vacated by Swabian Hungarians that were deported to Germany or had been sent to do forced labour in the Soviet Union in the aftermath of WWII. Four personal accounts are printed here illustrating the difficult and tragic situations created when Swabian Hungarians had to leave their homes suddenly and Bukovina Hungarian families moved into them. Series by Kóka Rozália.

Page 34 The Bihari János Folk Dance Ensemble is an award winning amateur folk dance group based in Budapest’s 7th district. In September the group travelled to China to perform in the cities of Xi’an and Beijing. Travel log by Bihari member, Boross Sándor.

Page 47 **Culinary traditions of the Transylvanian Armenians** – Christmas and the New Year. Armenians arrived to Transylvania in two waves: one during the 1600s and the second at the beginning of the 20th century. Some of the foods described are for the advent fasting period, others are for the holidays themselves. Mentioned are: maslin (a fruit dish), pilaf (a rice dish), tahin (a crepe), dolmat (stuffed cabbage or grape leaves), sulig, mahok (stuffed fish, anusabur (a sweet soup), pachlava, a sweet made with rose petals and halva. By Juhász Katalin.

Sue Foy

folkMAGazin

2016/6, XXIII. évfolyam, 6. szám
Megjelenik évente 6+1 alkalommal
Kiadja a Táncház Alapítvány
Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János
Felelős szerkesztő: Grozdits Károly
Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,
Juhász Katalin, Kóka Rozália,
Juhos Kiss Sándor, Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezso tér 6.
Levél cím: 1255 Budapest, Pf. 153
Tel./fax: (36.1) 214-3521
folkmagazin@mail.datanet.hu
www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda
Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Országos terjesztés: Lapker Zrt.

Bankszámla-szám: 11701004-20171625
Külföldről: OTP I. ker. fiók,
1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary
Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB
HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Népművészeti Kollégiuma

Hátsó borító: Ekhós szekér Hajdúszoboszló környékén, 1908. (FORTEPAN / Magyar Földrajzi Múzeum / Erdélyi Mór cége)

Közúti híd a Tiszán. Szolnok, 1900. (FORTEPAN / Magyar Földrajzi Múzeum / Erdélyi Mór cége)

